

**İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ PROGRAMLAR ENSTİTÜSÜ
HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**NEFRET SÖYLEMİ LİNÇ İLİŞKİSİ:
TÜRKİYE’DE NEFRET TEMELLİ LİNÇ**

Cemal Çağlar KARAKIŞ
113614006

Dr. Öğr. Üyesi Gökçe ÇATALOLUK

İSTANBUL

2020

Nefret Söylemi Linç İlişkisi: Türkiye’de Nefret Temelli Linç
(Relation between Hate Speech and Lynch: Hate-based Lynch in Turkey)

Cemal Çağlar KARAKIŞ

113614006

Tez Danışmanı: **Dr. Öğr. Üyesi Gökçe ÇATALOLUK** (İmza)
İstanbul Bilgi Üniversitesi

Jüri Üyeleri: **Dr. Öğr. Üyesi Alişan ÇAPAN** (İmza)
İstanbul Bilgi Üniversitesi

Doç. Dr. Birden GÜNGÖREN BULGAN (İmza)
Galatasaray Üniversitesi

Tezin Onaylandığı Tarih: 22 Haziran 2020

Toplam Sayfa Sayısı: 96

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

- 1) Nefret Söylemi
- 2) Nefret Suçu
- 3) Linç
- 4) Şiddet
- 5) Kitle

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) Hate Speech
- 2) Hate Crime
- 3) Lynching
- 4) Violence
- 5) Mass

ÖNSÖZ

Nefret söylemi ve nefret suçları ile linç olguları farklı farklı çalışmalarda -ki onların da sayısı çok fazla değildir- farklı farklı şekillerde işlenmiş özel konulardı. Bu iki farklı konunun; aslında birbirini var eden birbiriyle gerçekleşen olgular olduğunu farketmem, ne yazık ki, kendi iş hayatımın bana öğrettiği bir kazanım oldu. Dünya genelinde ve özelde Türkiye’de yaşanan gerçekliği; Türk, Sünni, Milliyetçi, Muhafazakâr geçmişimle ya hiç fark etmediğim ya da fark etsem de günümüzde duyduğum acıyı o gün tam olarak kavrayamadığımı üzümlere idrak ettim. Keza üniversiteye başladığım ve Toplum Gönüllüleri Vakfı’na katıldığım zamana kadarki süreçte nefret söylemine veya lince maruz kalan insanlara temas edememiş olmamın bu görmemezlik/ görmezden gelme sürecinde etkin olduğu açıktır. Tolstoy’un dediği gibi: “Acı duyabiliyorsan, canlısın. Başkalarının acısını duyabiliyorsan, insansın.” Belki geç de olsa, bu özeleştiriyi yapıyor olmaktan da ayrıca mutluyum.

Çalışmada bu olguların ülkemizdeki tezahürü üzerinden giderek, komşuları tarafından linç edilen İbrahim Çay, sadece muhalefet partisinin lideri olmasından dolayı lince uğrayan CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, akademisyenler İbrahim Kaboğlu ve Baskın Oran’ın ve Hrant Dink’in yaşamış oldukları ülkenin gerçekleri değerlendirilmiştir. Aslında anlatmak istedim ki, toplumda lince maruz kalmanız için sınıfsal statünüz, mesleğiniz, yaşıınız ya da ekonomik geliriniz önemli değildir. Sadece farklılıklarınız ve öteki olmanız lince maruz kalmanız için yeterlidir. Esasında bu durum Türkiye’ye özgü de değildir. Hindistan’da, ABD’de, Afrika’da ya da dünyanın herhangi bir yerinde linç sizi fikirlerinizden, siyasi görüşünüzden, etnik kökeninizden dolayı her an bulabilir.

Dolayısıyla anlatmak istedim ki; bu acıların tekrar yaşanmaması için hepimiz bir şeyler yapabiliriz.

Son olarak teşekkür etmem gereken kişileri de unutmamam gerekir.

Öncelikle aileme, özellikle, eşim Sema ve kızım Elvin’e varlıkları ve destekleri için çok teşekkür ederim.

Gökçe Çataloluk danışmandan öte bir dost olarak sürekli olarak beni motive etti. O olmasaydı bu tez bitmezdi. En zor zamanlarında bile: “Çağlar, bu tezi artık bitirelim.” diyerek beni motive etti. Minnettarım!

Emel Baykal bir arkadaş, bir dost olarak sürekli beni destekledi, hukuki bilgisi ile hep yanımda oldu, iyi ki vardı.

Toplum Gönüllüleri Vakfı’nda, benim dünyaya bakışımı değiştiren herkese özellikle de İbrahim Betil’e teşekkür etmeliyim. O olmasaydı bugüne bu şekilde bakan Çağlar olmazdı.

Abim olan ve hakkını hiç ödeyemeyeceğim Ayhan Bilgen’e ve bu konuya eğilmemde beni cesaretlendiren Ayşe Bilgen’e, dönemin tartışmasız kahramanı hala kendisinden çok şey öğrendiğim, yine abiliğini hep hissettiğim Ömer Faruk Gergerlioğlu’na bu süreçte desteği için ayrıca minnetle teşekkür ederim.

Bu tezi linç mağduru olup aramızdan ayrılan; her milletten, her renkten ve cinsiyetten insana ve ailelerine adıyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii
ABSTRACT	ix
ÖZET	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	2
KAVRAMSAL TARTIŞMA	2
1.1. LİNÇ	2
1.1.1 Dünya Tarihinde Linç	6
1.1.2. Türkiye Tarihinde Linç.....	8
1.2. NEFRET SÖYLEMİ.....	15
1.3. NEFRET SUÇU.....	19
1.4. NEFRETEN LİNCE GİDEN YOL	22
İKİNCİ BÖLÜM	28
NEFRET SÖYLEMİ VE LİNÇ KAVRAMLARININ HUKUKİ BOYUTU.....	28
2.1. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA LİNÇ.....	28
2.2. TÜRK HUKUKUNDA LİNÇ	33
2.3. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA NEFRET SÖYLEMİ	37
2.3.1. Birleşmiş Milletler Nefret Söylemi ile Mücadele	37
2.3.2. AGİT Nefret Söylemi ile Mücadele	39
2.3.3. Avrupa Konseyi Nefret Söylemi ile Mücadele.....	40
2.3.4. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Nefret Söylemi.....	42
2.3.5. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Nefret Söylemi.....	43
2.3.6. Türk Hukuk Sistemi’nde Nefret Söylemi.....	46
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	51

OLGU OLARAK NEFRET TEMELLİ LİNÇ VE YARGI.....	51
3.1. TÜRK YARGISI VE NEFRET TEMELLİ LİNÇ.....	51
3.1.1. Fethiye 6. Asliye Ceza Mahkemesi’nin Kararı.....	51
3.1.2. Kılıçdaroğlu - Çubuk Sulh Ceza Hâkimliği’nin Kararı.....	54
3.2. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ’NDE NEFRET TEMELLİ LİNÇ	57
3.2.1. Kaboğlu ve Oran v. Türkiye Davası.....	58
3.2.1.1. Başvuranların Yaşadığı Olaylar	58
3.2.1.2. Başvuranların İç Hukuk Yollarında Açtığı Davalar	61
3.2.1.3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Süreci	63
3.2.2. Dink v. Türkiye Davası	68
3.3. YARGININ NEFRET VE LİNÇLE İMTİHANI	77
SONUÇ.....	85
KAYNAKÇA	88

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
a.g.e	: adı geçen eser
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Appl. No.	: Application Number
AY	: Anayasa
AYM	: Anayasa Mahkemesi
b.	: bent
B.	: Bireysel
BK	: Bakanlar Komitesi
Bkz.	: Bakınız
BTM	: Basit tıbbi müdahale
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
Çev.	: Çevirmen
der.	: Derleyen
dn.	: dipnot numarası
E.	: Esas
Ed.	: Editör
E.T	: Erişim Tarihi
f.	: fıkra
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

K.T.	: Karar Tarihi
m.	: madde
RG	: Resmi Gazete
Par.	: paragraf
S.	: Sayı
s.	: sayfa
ss.	: sayfalar
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TMK	: Terörle Mücadele Kanunu
v.	: versus
vd.	: ve devamı
Y.	: Yıl

ABSTRACT

An etymological and sociological debate on what is lynching and hate speech should be conducted in order to define the hate speech based lynch. In the first chapter of the thesis, these terms are tried to be explained within the framework of the available resources. The main basis of every lynching event is “aiming to impose a mass action against a person or group”, “to carry out any violent action with or without a plan”, “to use unlawful violence on behalf of the public” and / or “to aim to punish without a judgment”. Essentially, lynching is the path itself from hate. On the other hand, the most fundamental feature of lynching that distinguishes it from hate crime is the fact that a mass that comes out of control beyond individuality is physically violent against a person or group or damages the reputation of the person or group with its appearance in a virtual environment.

In the second chapter, the legal dimension of “hate speech” and “lynching” terms is discussed. In this chapter, concrete cases in the world and legal texts that form a basis on international law are examined. Hate speech and subsequent lynching is a non-static phenomenon. It is not a phenomenon that struggles and ends after a certain period, but contrarily, it has a structure that can increase according to the inability of the society to internalize democratic values. Therefore, besides an ongoing struggle, it is necessary to follow how legal bases and protections are practiced.

In the third chapter, the theoretical issues described in the first two chapters are examined through concrete cases and how the issue of our work is manifested in the Turkish Justice System and the decisions of the European Court of Human Rights. In the same chapter, four sample cases are selected. The two of these case files are from Turkish domestic courts and the other ones are the ECHR decisions. First of all, a case which can be a good example of the results of the rising nationalism of the period will be held. İ.Ç., who is a greenhouse owner and lives in Fethiye district of Muğla was severely exposed to violence as a result of wearing a local dress and saying "Even wearing these clothes is an honor". Secondly, the case file of Kemal Kılıçdaroğlu, who was protected hundreds of times better than İ. Ç. despite subjected to lynching attempt in Çubuk will be held. The hate-based lynch that the main opposition leader suffered despite the bodyguards, unfortunately, has been resulted in one of the practice of impunity, as in many instances of opponents, women, human rights defenders, LGBTI

+ individuals. Both cases reveal the severity of lynching attempts. In addition, the European Court of Human Rights *Kaboğlu and Oran v. Turkey* Decision and *Dink v. Turkey* Decision are discussed.

The study of lynching has been tried to be investigated with this study, since most of the ones who suffered were not alive and unfortunately there were too many cases that could not be put into a thesis. However, hate speech is still produced in society through “we” and “the other”; opponents, women, Armenians, Alewi people, LGBTI + people and the “others” of the society cannot be protected against groups that dreams of the day when they lynch because of deficiencies and impunity in criminal law. In this context, in the conclusion chapter of the study, the solution suggestions including the regulation of lynching crime in TCK over the necessity of filling the existing gap in the criminal justice system are included. In addition, the mentioned regulation proposal was submitted by Deputy Ömer Faruk Gergerlioğlu as a law proposal on 28 May 2020. Therefore, lynching should be recognized as a crime in the penal code and sanction should be a deterrent to ensure that this crime is not committed.

ÖZET

Nefret söylemi temelli linci tanımlayabilmek için linç ve nefret söyleminin ne olduğu üzerine etimolojik ve sosyolojik bir tartışma yürütülmesi gerekir. Tezin ilk bölümünde erişilebilen kaynaklar çerçevesinde bu kavramlar açıklanmaya çalışılmıştır. Her linç olayı asli temelinde, “bir kitlenin bir kişi veya gruba karşı”, “herhangi bir şiddet eylemini planlı veya plansız olarak gerçekleştirmesi”, “kamu adına hukuksuz şiddet kullanması” ve/veya “yargısız ceza verilmesinin amaçlanması”dır. Özünde linç, nefrete giden yolun kendisidir. Diğer taraftan linci nefret suçundan ayıran en temel özellik, bireysellikten öte kontrolden çıkan bir kitlenin bir kişi veya gruba karşı fiziki anlamda şiddet uygulaması veya sanal ortamda görünümüyle kişinin veya grubun itibarını zedelemesidir.

İkinci bölümde “nefret söylemi” ve “linç” kavramlarının hukuki boyutu ele alınmıştır. Bu bölümde dünyadaki somut vakalar ve uluslararası hukukta dayanak teşkil eden hukuki metinler irdelenmiştir. Nefret söylemi ve akabinde ortaya çıkan linç statik olmayan bir olgudur. Belirli bir dönemde mücadele edilen ve ardından sona eren bir olgu değil, aksine toplumun demokratik değerleri içselleştirememesine göre artabilen bir yapıya sahiptir. Bu nedenle, süregelen bir mücadelenin yanında hukuki dayanakların ve korumaların da pratikte nasıl uygulandığının da takip edilmesi gerekir.

Üçüncü bölümde ilk iki bölümde anlatılan teorik konular, somut davalar üzerinden irdelenerek çalışma konumuzun Türk Adalet Sisteminde ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında nasıl tezahür ettiği değerlendirilmiştir. Yine aynı bölümde dört örnek dava seçilmiştir. Bunlardan ikisi Türkiye yerel mahkemelerinin dava dosyaları ve diğer ikisi de AİHM kararlarıdır. Öncelikle dönemin yükselen milliyetçiliğinin sonuçlarına güzel bir örnek olabilecek, seracılık yapan ve Muğla’nın Fethiye ilçesinde yaşayan İ. Ç.’nin sadece yöresel bir kıyafeti giyip ‘Bu kıyafetleri giymek bile bir onurdur’ demesi sonucu ağır şekilde şiddete maruz kalması olayı üzerinde durulacaktır. İkinci olarak ise İ. Ç.’den yüzlerce kez daha iyi korunan buna rağmen Ankara Çubuk’ta linç girişimine maruz kalan Kemal Kılıçdaroğlu’nun dava dosyası değerlendirilecektir. Ana muhalefet liderinin korumalarına rağmen yaşadığı nefret temelli linç, ne yazık ki bu topraklarda muhaliflerden, kadınlara, insan hakları savunucularından, LGBTİ+ bireylere kadar pek çok örneğinde olduğu gibi cezasızlık pratiğinin bir örneği ile sonuçlanmıştır. Her iki vaka linç girişimlerinin vahametini

ortaya koymaktadır. Ayrıca bölümün devamında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin *Kaboğlu ve Oran v. Türkiye Kararı* ve *Dink v. Türkiye Kararı* irdelenmiştir.

Maruz kalanların pek çoğunun hayatta olmadığı ve ne yazık ki bir teze sıkıştırılamayacak kadar çok vakanın bulunduğu linç mevzusu bu çalışma ile irdelenmeye çalışılmıştır. Ne var ki, toplumda halen “biz” ve “öteki” üzerinden nefret söylemleri üretilmekte; muhalifler, kadınlar, Ermeniler, aleviler, LGBTİ+’lar ve toplumun “öteki”leri linç edecekleri günün hayalini kuran bir gruba karşı ceza kanunundaki eksiklikler ve cezasızlık nedeniyle korunamamaktadır. Bu kapsamda çalışmanın sonuç kısmında ceza adalet sistemindeki mevcut boşluğun doldurulması gerekliliği üzerinden, linç suçunun TCK’da ayrıca düzenlenmesini de içeren çözüm önerilerine yer verilmiştir. Ayrıca söz konusu düzenleme önerisi 28 Mayıs 2020 tarihinde Milletvekili Ömer Faruk Gergerlioğlu tarafından kanun teklifi olarak da sunulmuştur. Bu nedenle linç eyleminin ceza kanununda suç olarak tanınması ve yaptırımının ise bu suçun işlenmemesini sağlayacak oranda caydırıcı olması gerekmektedir.

GİRİŞ

Literatürde nefret söylemi kavramı ve linç kavramı ile ilgili birçok araştırma yapılmış olmasına rağmen nefret söylemi ile linç arasındaki ilişki konusunda çok sınırlı sayıda çalışma yapılmıştır. Bu bağlamda çalışmamız, nefret söylemi ile linç arasındaki ilişkinin hukuki temelini açıklamak üzerine olacaktır.

Nefret söylemi, motive veya provoke edici yönleri nedeniyle şiddet ortamlarının oluşmasına neden olmaktadır. Yapılan çalışmalarda, nefret söyleminin içinde barındırdığı doğal şiddet nedeniyle şiddeti teşvik ettiği ve yine nefret söyleminin sebebiyet verdiği “ayrımcılık, ötekileştirme, hoşgörüsüzlük ve dışlama” gibi çeşitli durumların linç eylemlerine uygun ortam hazırladığı belirtilmektedir. Bu nedenle çalışmamızın temel amacı nefret söyleminin linç olgusunun oluşumunda oynadığı rolü ortaya koymaktır. Diğer taraftan linç olgusunun, Türk Hukuk Sisteminde müstakil bir suç olarak değerlendirilmemiş olması nedeniyle karşılaşılan sorunlar ortaya konmaya ve karşılaştırmalı hukuktan da faydalanılarak çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

Türkiye’de de nefret söylemi kavramı ve linç olgusu arasındaki ilişki konusundaki çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu anlamda nefret söylemi kavramı ve linç olgusu arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışma, alana katkısı nedeniyle önemlidir ve literatürdeki bir eksikliği bu anlamda gidereceği düşünülmektedir. Ayrıca ortaya konmaya çalışılan ve önemli olan bir diğer husus ise linç suçunun karşılaştırmalı hukukta nasıl ele alındığının tartışılmaya çalışılmasıdır.

Çalışmamızda, nefret söyleminin neden olduğu sanal ve fiziksel linç olayları sonucunda mağdurların yaptığı hukuki başvurular, Türk Mahkemeleri ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları merkezinde karşılaştırmalı olarak incelenmeye çalışılacaktır. Keza daha önce bu anlamda yapılan bir çalışmanın olmaması bu araştırmayı değerli kılmakta ve bununla birlikte literatürdeki bir eksikliği gidereceği değerlendirilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL TARTIŞMA

1.1. LİNÇ

Linç olgusu geçmişten günümüze varlığını sürdürmeyi başarmış olup, günümüzde linç ile yapılan tartışmalar ise adalet, hukuk, hak kavramları çerçevesinde devam etmektedir. Linç hukuku, linç kültürü gibi söylemlerin varlığı bile bu durumu açıklaması zor, tuhaf bir hale getirmektedir. Linç olgusu modern çağ olarak isimlendirdiğimiz bu yüzyılda bile, hukuka aykırı şekilde, utanç verici olarak uygulanan bir yöntem olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu bağlamda linç kavramı günümüzde de tartışılan bir olgu olarak varlığını devam ettirmektedir.

“*Linç*” kelimesine etimolojik olarak bakıldığında İngilizce kökenli bir kelimedir. İngilizcede “*lynch law*” (linç kanunu) şeklinde kullanılmaktadır. Kelimenin fiil hali “*lynching*” ise linç etmek anlamındadır. Lynch kelimesinin aslında soy isim olarak kullanıldığı bilinmektedir ve kökeni İngiliz dilinde tepe anlamına gelen “*hill, hlinc*” kelimelerinden veya İrlanda dilinde “*gemici*” manasına gelen “*loingseach*” kelimesinden türediği düşünülmektedir.¹

Linç kavramıyla ilgili tanımlara bakıldığında, Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğündeki tanım “birden çok kimsenin kendilerine göre suç olan bir davranışından ötürü birini, yasa dışı ve yargılamasız olarak öldürmesi.”² şeklindedir. Linç ile ilgili benzer bir tanım ise Britannica’da “sıklıkla adaleti tesis ettiğine inanan bir kalabalık tarafından suçlu olduğu düşünülen kişinin hukuk dışı bir şekilde yargılanmaksızın sıklıkla işkence edilerek sakat bırakıldıktan sonra öldürülmesi” olarak ifade edilmiştir.³

Linç olgusunun sözlük tanımlarına yer verdikten sonra linç kavramı kapsamında yapılan çalışmalara baktığımızda kavramın tanımı ile ilgili araştırmacılar

¹ **Özgür A.**, *Türkiye’de Linç Olgusu: Farklı Grupların Linç ve Toplumsal Şiddet Konusundaki Düşünceleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s.1.

² **TDK**, <https://sozluk.gov.tr/>, ET.: 14.02.2020.

³ **Britannica**, <https://www.britannica.com/search?query=lynch+mean>, ET.: 11.02.2020.

tarafından benzer tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda bazı tanımlara yer vermek yerinde olacaktır.

Gibson, yaptığı tanımda linci “suçlu olarak düşünülen kişi ya da grupların halka açık bir yerde, birbirinden habersiz olarak bir araya gelmiş kalabalık bir grup tarafından öldürülmesi”⁴ olarak tanımlamaktadır. Zangrando ise yaptığı linç tanımında “Kuralları kendi elleriyle uygulamak isteyen kalabalık bir grubun, bir suç ile itham edilen bir ya da birden fazla kişiye yaralamak ve öldürmek için saldırmasıdır.”⁵ olarak ifade etmektedir. Heidelberg Amerika Araştırmaları Enstitüsü tarafından 2010 yılında düzenlenen “Lincin Uluslararası Tarihine Doğru” başlıklı konferansı sonucunda oluşturulan raporda linç tanımı “Bir kitlenin, toplumun büyük bir bölümünü temsil ettiği iddiasıyla uyguladığı cezadır.”⁶ şeklinde dile getirilmiştir.

Bora’ya göre linç “Devletin şiddet tekeline bir süreliğine askıya alarak millete -ya da şimdilerde sivil toplum diyorlar- devredebileceğini ima etmesi, açık bir tehdit olarak kullanılıyor. Linç ve linç tehdidi, hukuksal düzeyde suç olmaktan öte, medeniyet kaybıdır”.⁷ Değirmencioğlu’na göre ise linç, “Bir kişi veya grubun daha kalabalık bir grup tarafından hukuki süreçlere başvurmadan ölüm ile cezalandırılmaya kalkılması”⁸ olarak tanımlanmakta ve son olarak Püsküllüoğlu “Halktan bir topluluğun, bir suçluyu ya da kendilerine göre suç olan davranışta bulunmuş birini yumruk, sopa gibi araçlarla döve döve öldürmesi”⁹ şeklinde tanımlamaktadır.

Tanımlar benzerlikler taşımakla birlikte, linç kavramı ile literatürdeki tanımlar bağlamında tartışma konularından biri lincin sadece ölümle sonuçlanan durumları kapsayıp kapsamayacağı ile ilgilidir. Ancak linç kelimesinin güncel kullanımına baktığımızda, tanımların kullanım açısından güncelliğini yitirmiş olduğu değerlendirilmektedir. Çünkü 2005–2006 yıllarında linç olarak tanımlanan yetmiş beş

⁴ Gibson, R. A. , “The Negro Holocaust: Lynching and Race Riots in the United States, 1880-1950”, <https://teachersinstitute.yale.edu/curriculum/units/files/79.02.04.pdf> , ET.: 16.02.2020.

⁵ Perloff, R. M., “The Press and Lynchings Of African Americans”, *Journal of Black Studies*, 2000, c. 30. s.315.

⁶ “Toward an International History of Lynching”, http://www.unidelberg.de/md/hca/forschung/hca_konferenzprogramm.pdf . ‘den Akt. Yılmaz Z., *Hukuki Açından Toplumsal Şiddet Olarak Türkiye’de Linç*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisans Programı (İnsan Hakları Hukuku), 2012, s.24.

⁷ Bora, T., *Türkiye’nin Linç Rejimi*, İstanbul: Birikim Yayınları, 2008, s.8.

⁸ Değirmencioğlu S., “Şiddet Batağı: Linç Girişimleri ve Türkiye.” <http://bianet.org/bianet/bianet/85571-siddet-batagi-linc-girisimleri-ve-turkiye> ET.: 16.02.2020.

⁹ Püsküllüoğlu A., *Türkçe Sözlük*, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2017, s.527.

eylemden sadece ikisi ölümle sonuçlanmıştır. Bu bağlamda linç ve linç girişimi tanımlamaları yapmak daha yerinde olmakla birlikte linç kavramının her ikisini de kapsayacak şekilde kullanıldığı görülmektedir. Linç olaylarında meydana gelen ölüm hususu lincin bir unsuru olmaktan ziyade bir sonucu şeklinde değerlendirilmektedir.¹⁰

Linç olgusu toplumda yer alan marjinal gruplarca toplumsal bir denetim mekanizması olarak değerlendirilebilmektedir. Cezaların yetersiz olduğu düşüncesi ve algısı, linç eğilimini artırmakta ve lincin meşru görülmesine neden olduğu görülmektedir. Bunun neticesinde ise linç eğiliminin arttığı toplumlarda “demokrasi, insan hakları, adalet ve eşitlik” gibi değerlerden uzaklaşmakta, toplumsal bir kargaşa ve anarşi durumu ortaya çıkmaktadır.¹¹

Linç eylemleri biçimsel olarak şiddet veya saldırganlığa göre değerlendirildiğinde “sembolik linç” ve “fiziksel linç” olarak ayrıma tabi tutulmaktadır. Fiziksel linç daha önce yapılan tanımlarda da bahsedildiği gibi “Fiziksel şiddetin kullanıldığı birden fazla kişi tarafından bir veya daha fazla kişinin fiziksel şiddet uygulanarak bir şekilde zarar görmesidir.” Sembolik linç ise, “Fiziksel şiddetin kullanılmadığı durumlarda birden fazla kişi tarafından bir veya daha fazla kişinin sembolik şiddet uygulanarak sindirilmesi, dışlanması veya herhangi bir şekilde zarar görmesi için uygulanabilen bir yöntemdir.” Sembolik linç uygulama süresine göre de fiziksel şiddetten farklılık gösterir. Fiziksel şiddete maruz kalınan linçler daha kısa sürede meydana gelmektedir. Buna karşın sembolik olan linçler daha uzun sürede gerçekleşmektedir. Sembolik şiddete örnek olarak bir sanatçının çeşitli nedenlerle televizyon programlarına katılmasına mani olunması; suçluluğu kesinleşmemiş bir sanığın suçlu olarak yaftalanması ve bu durumun medya yoluyla haber yapılması verilebilir.¹²

Sembolik veya simgesel şiddet yaklaşımı sosyal yaşantımızda her alanda karşılaşılabileceğimiz derinliktedir. Linç olgusu hususunda da sanal ortamda yaşanan birçok linç eylemi sembolik şiddetin en görünen örneklerindendir. Bu bağlamda “Sanal linç” olarak adlandırabileceğimiz linç, simgesel şiddetin sanal dünyada bir görünümü olarak birçok bireyin yaşamını tehdit etmekte ve hatta hayatlarının belirli

¹⁰ Özgür, 2007, s.9.

¹¹ Değirmencioğlu, 2006, s.42.

¹² Aytaç, A.M., *Kitle ve Siyaset: Kalabalıkların Yönetimi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s.182.

bir dönemini durduracak kadar ileri seviyelere ulaşmaktadır. Bu araştırmada sembolik şiddet ile geline nokta karşımıza sanal linç kavramı ortaya çıkmaktadır. “Tabi ki bugün simgesel şiddet sadece sanal ortamda değil yaşamın her anında karşımıza çıkmaktadır.”¹³

Sanal dünyada yaşanan bu sembolik şiddet ister sanal linç veya ister dijital linç olarak adlandırılın her gün birçok insan bu tarz linçe maruz bırakılmaktadır. Kişiler bir içerikten hoşlanmamakla birlikte o içeriği paylaşan kişinin dijital varlığına dahi tahammül edememekte ve sosyal medya üzerinden linç kampanyaları başlatılabilmektedir. Kişiler sadece sanal ortamda yaptıkları paylaşımlar nedeniyle değil gündelik hayatta yaşanan olaylar nedeniyle de sanal linçe maruz kalabilmektedir.¹⁴

Linç olgusuna seçilen hedef bağlamında bakıldığında, “adi linç” ve “siyasi linç” olarak iki grupta ele alınmaktadır. “Adi linç” olarak değerlendirilen linç olaylarının mağdurları, adi suç olarak tanımlanan “hırsızlık, tecavüz, cinayet, gasp, dolandırıcılık, cinsel taciz, kapkaç vb.” suçlarına maruz kalarak hedef seçilmektedir. Mağdur “Siyasi linçlerde” ise, “farklı ideoloji, etnisite, mezhep, din veya terör örgütü mensubu olma” gibi nedenlerle hedef alınmaktadır. Adi linç olaylarında ideoloji örtülü olarak görünürken, siyasi linçlerde ideoloji görünür olarak gerçekleşmektedir.¹⁵

Linç olayları dünyanın pek çok bölgesinde çeşitli saiklerle meydana gelmektedir. Meydana gelen linç olaylarının saikleri bakımından ele alındığında ise genellikle “ırkçılık, milliyetçilik, farklı dinlere mensup olma ya da farklı etnik kimliklere sahip olmak” gibi nedenlerden kaynaklandığı görülmektedir.¹⁶

Linç kavramını genel olarak değerlendirdikten sonra dünyada yaşanan linç örneklerinden seçtiğimiz örneklerle araştırmamıza devam edeceğiz. Kronolojik olarak verilecek olan bu örnek olaylarda linç eylemlerinin ortaya çıkmasına neden olan saiklerin neler olduğunu, kitlelerin bir araya gelmesini sağlayan ve şiddete yönlendiren unsurların neler olduğunu örneklerle daha iyi anlamaya çalışacağız.

¹³ **Aloğlu, E.**, *Sosyolojik Perspektiften Linç ve Toplumsal Şiddet Sarmalı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2018, s.77.

¹⁴ **Aloğlu**, 2018, s.102.

¹⁵ **Değirmencioglu**, 2006, s.45.

¹⁶ **Ruhi, M.E.**, *Afrika ve Güney Amerika Cumhuriyeti'nde Irk Ayrımcılığı Politikaları.*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2009, s.4.

1.1.1 Dünya Tarihinde Linç

Toplumun suçlu gördüğü kimseleri bireysel veya toplu olarak linç etmesi tarihin her döneminde görülmekle birlikte bu kavramla son zamanlarda daha fazla karşı karşıya gelmekteyiz. Bu nedenle konunun daha iyi anlaşılabilmesi adına tarihten bazı örnekler vererek linç olgusunun gelişim sürecini kronolojik olarak vermenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Tarihsel olarak linç olgusu birçok kaynakta Amerika'dan başlatılmaktadır. Bunun nedeni, bu olgunun Amerikan tarihinin önemli dönüm noktalarından olan Amerikan İç Savaşı'nın 1800'lerden itibaren kayıtlarının özenle tutulmuş olmasıdır. Diğer taraftan devletin otoritesi yok sayılarak hukuk dışı bir şekilde halkın suçlu addedilen kişiyi toplu şekilde cezalandırması ve bu cezalandırmanın ölümle sonuçlanması olayları, çok eskilere Roma İmparatorluğuna hatta Helenistik döneme kadar dayanmaktadır. Keza tarihçilerin ve kriminologların yaptığı çalışma ve araştırmalarda, linç olaylarına sadece Amerika'da değil özellikle Avrupa'da da sıklıkla rastlandığı görülmektedir.¹⁷

Özellikle Yahudiler, tarih boyunca lincin ve katliamların muhatabı olmuş, en çok sürgüne maruz kalmış topluluktur. Örneğin, Orta Çağ'da Cordoba'da, Granada'da, Kiev'de, Fas'ta ve Londra'da Yahudilere karşı linç eylemleri yaşanmıştır. Genel olarak pogrom kavramı Rusya ve diğer ülkelerdeki Yahudi karşıtlarının Yahudilere yönelik linç eylemleri için kullanılmaktadır. Kelime anlamı olarak "toplu kıyım" ya da "katliam" anlamına gelen pogrom¹⁸ "bir kitlenin bir azınlığa fiziksel olarak saldırması, şiddet kullanarak onları öldürmesi veya vücutlarına, mallarına, ibadet yerlerine ve meskenlerine zarar vermesi veya yok etmesi" olarak tanımlanmaktadır.¹⁹ Rusya'da pogromlar, askerler tarafından yapıldığı gibi alt tabakadan Rus halkının da doğrudan bu linç eylemlerini gerçekleştirmişlerdir. Bu eylemlerin temelinde Yahudilerin sahip oldukları ekonomik imkanları ve ticari faaliyetleri, dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi, Rusya'da da yerli halkın onlara yönelik nefretin nedeni

¹⁷ McClelland J.S., *The Crowd and the Mob: From Plato to Canetti.*, New York, 1989, s.1-33'den Akt. Yılmaz, 2012, s.6.

¹⁸ Özdemir, B., "Çarlık Rusyası'nda Yahudi Siyaseti ve Pogrom Hareketleri", <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/726974>, 2019, ET.15.02.2020, s.88.

¹⁹ Gaunt, J. & Chen, D. & Menir, N. & Bartal, I., *Anti-Jewish Violence: Rethinking the Pogrom in East European History*.vd., Indiana, 2010, s.3-18'den Akt. Yılmaz, 2012, s.17.

olmuştur.²⁰ 1900'lere gelindiğinde ise pogromların dünyanın her bir yanına yayıldığı ve Rusya'da 20. yüzyılın sonlarına kadar devam ettiği bilinmektedir.²¹

Amerika'da ise linç olgusunun geçmişi, kıtanın keşfi ile erken sömürge dönemi olarak adlandırılan döneme kadar geri gitmektedir. Tahmin edileceği üzere linç muhatabı ise siyah tenli kişilerdir. Bunun nedeni, Avrupa'dan gelen yeni göçlerin devam etmesinin ve yeni gelenlerin yeni topraklar işgal etmesinin linçlerin artmasında önemli rol oynamasıdır.²² Yeni göçlerle oluşan yeni kasabalarda güvenlik ve yargı sistemi hemen örgütlenemediği için buraya göçen halk adaleti tesis etme konusunda kendi yöntemlerini geliştirmek zorunda kalmaktaydı.²³ Özellikle sınırlarda yaşayan çiftçiler, güvenlik kuvvetinin yardımını ve bir yargılamayı beklemek yerine, emniyetlerini kendileri sağlamaktaydılar. İlk önce güvenliği ve hukuku tesis etme amacı taşıyan bu linçler, daha sonraları toplumsal bir pratik halini almıştır. Bu pratik aslında 1850'lerde başlayan siyah tenli kişilerin linçlerinde de bir alışkanlığın devamı şeklinde olmuştur. Bu durum literatüre "sınır teorisi" olarak girmiştir.²⁴

1875 yılına gelindiğinde ABD'de Lincoln'un tavsiyeleri doğrultusunda hazırlanan Yurttaşlık Hakları Yasası, Başkan Grant'ın onayıyla yürürlüğe girer. ABD tarihine damgasını vuran linçler ise esas olarak bu yasanın yürürlüğe girmesi sonrasında başlar. Beyaz tenli muhafazakâr gruplar 1877'ye kadar devam eden özgürleştirme hareketlerinden oldukça rahatsızlardı, çünkü köle olarak çalıştırdıkları siyah tenliler özgürlüklerine kavuşmuş hatta toprak sahibi olmuşlardı. Bu muhafazakâr beyazlar güney eyaletlerinde iktidara ve bununla birlikte de zenginliğe yeniden sahip olmak istiyorlardı. Bu nedenle de beyaz tenliler, 1870'lerin ortasından itibaren Alabama, Güney Karolina, Florida, Louisiana ve Mississippi gibi eyaletlerde siyah tenlileri çeşitli suçlamalarla linç etmişlerdir.²⁵

19. yüzyıl Avrupa'da ve Amerika'da devlet otoritesinin varlığı bilinirken kanun dışı cezalandırma pratiklerine de rastlanmaktadır. 20. yüzyılda da benzer linç

²⁰ Özdemir, 2019, s.94.

²¹ Aberth, *The Black Death: The Great Mortality of 1348-1350: A Brief History With Documents*, New York, 2005, s.1-15'den Akt. Yılmaz, 2012, s.18.

²² Gölbaşı, H., *Modernleşmeyi Engelleyen Arkaik Bir Çatışma Sorunu: Alevi Sünni Çatışmasının Arka Planı*, C.Ü.İİB Dergisi, 2007, Cilt 9, Sayı:1, s.311.

²³ Gölbaşı, 2007, s.313.

²⁴ Turner, 1906, s.67-96'dan Akt. Yılmaz, 2012, s.9.

²⁵ Pfeifer, M.J., *Rough Justice: Lynching and American Society 1874-1947*, Chicago, 2006, s.13-45'ten Akt. Yılmaz, 2012, s.12.

olaylarına. Batum, Polonya, Glasgow ya da İtalya’da ülke ya da şehir fark etmeksizin dünyanın dört bir tarafında şahit olunmuştur. Linç kavramı daha önce de ifade ettiğimiz gibi sadece geçmiş asırlara ait bir eylem değildir; günümüzde de halk, hukuku hiçe sayarak, suçlu olduğunu düşündükleri kişi veya kişilere kendilerinin ceza verme yetkisine sahip olduğu kanısındadır. Nefret temelli lincin en ağır örneklerinden birisi, 1994 yılında Ruanda’da 800.000 Tutsi ve ılımlı Hutu’nun, aşırı uç görüşe sahip Hutular tarafından 3 ay içerisinde katledilmesiyle ortaya çıkmıştır.

Kısacası linç kavramı ve eylemleri geçmişin bir ritüeli değildir; günümüzde de tıpkı geçmişte olduğu gibi dünyanın her yerinde yaşanmaya devam etmektedir. Dünyada yaşanmış ve seçtiğimiz örneklerle yer verdikten sonra ilerleyen kısımda Türkiye’de yaşanmış linç eylemlerine, bilhassa nefret söylemi kapsamında oluşan linç eylemlerine ilişkin örnekler sunulacaktır.

1.1.2. Türkiye Tarihinde Linç

Dünya genelinde yaşanan linç olayları gibi kendine özgü örnekleri ile tarihsel süreç içerisinde Türkiye’de de pek çok linç vakası yaşanmıştır. Bu kısımda Türkiye’de yaşanan linç olayları ele alınırken daha çok nefret temelli yaşanan ve nefret söyleminin neden olduğu ve öne çıkan linç olayları incelenmeye çalışılacaktır. Daha önce de bahsettiğimiz üzere bu kısımda seçilen örneklerle, nefret söylemlerinin içinde barındırdığı şiddet vasıtasıyla nasıl bir silaha dönüştüğü, kitleleri nasıl etkisi altına aldığı üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Türkiye’deki linç olaylarının genellikle döneminin siyasi gelişmeleri çerçevesinde yaşandığı anlaşılmaktadır. Türkiye’de geçmişte yaşanan linç örneklerini genel anlamda bir tasnife tabi tutmak gerekirse üç evrede değerlendirmek uygun olacaktır. Bunlar; gayrimüslimlere karşı yapılan, Alevi yurttaşların maruz kaldığı ve son olarak da komünist olarak adlandırılan kişilere yapılan linçlerdir. Türkiye’de yaşanan bu bahse konu linç olaylarında “milliyetçilik, ırkçılık ve siyasal İslam” ideolojilerinin bu olayları meşrulaştırmak için kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Türkiye’yi diğer ülkelerden ayıran diğer bir husus ise devlet görevlerinin yaşanan bu olaylarda dolaylı desteğinin veya bilinçli ihmalinin varlığıdır.²⁶

²⁶ **Gürsel, F.**, *Türkiye’de Sosyal Bir Olgu Olarak Lincin Medyadaki Temsili Üzerine Eleştirel Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Uygulamalı Sosyoloji Bilim Dalı, 2014, s.18.

Türkiye’de siyasi gelişmeler neticesinde yaşanan linç olaylarına örnek olarak “İzmir Menemen’de Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yürürlüğe giren bazı inkılap ve devrimlerin Şeriata aykırı olduğunu söyleyen bir grup isyan faaliyeti ortaya koymuştur. 23 Aralık 1930’da toplanan Derviş Mehmet ve adamları “Şapka İnkılabı” başta olmak üzere pek çok yenilik aleyhinde sloganlar atmıştır. Olayın ardından bölgede Asteğmen olarak görev yapan Mustafa Fehmi Kubilay askerleriyle olay yerine gelmiştir. Burada Derviş Mehmet ve adamları tarafından linç edilen Asteğmen Kubilay sonrasında kafası kesilmek suretiyle öldürülmüştür. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde gerçekleşen bu olay Cumhuriyet tarihinin önemli olaylarından biridir.”²⁷

1950’li yıllara gelindiğinde etnik temele dayanan linç olayları hemen dikkat çekmektedir. Ulus devlet olma süreci hayata geçirilirken, İstanbul’da gayrimüslimler 6-7 Eylül olaylarını yaşamıştır. 6-7 Eylül 1955’te özellikle İstanbul’da gayrimüslim yurttaşlara yönelik talan ve linç eylemleri başlamış ve bu olaylar neticesinde en az on beş kişi linç edilerek öldürülmüştür.²⁸ Olayların üzücü olan tarafı ise saldırıların Türk Devlet politikası neticesinde gerçekleştiği iddiasıdır. Güven, çalışmasında bu durumu, “1955 Eylülü’nde İstanbul ve İzmir’in gayrimüslim sakinlerine karşı başlatılan saldırıların da, Türk devletinin politikasıyla sıkı bir ilişki içerisinde ele alınması gerektiği idi. 6-7 Eylül Olayları, dönemin DP hükümeti tarafından planlanmış, gizli servis ve partinin yerel teşkilatlarıyla işbirliği içerisinde, öğrenci ve gençlik dernekleri, sendikalar ve ‘Kıbrıs Türk’ür Cemiyeti’ gibi devletçe yönlendirilen örgütlerin katkısıyla uygulanmıştır” şeklinde ifade etmektedir.²⁹

İlerleyen yıllarda dönemin politik ortamının etkisiyle etnik kökene dayanan ve komünist olarak ötekileştirilen yurttaşlara karşı farklı örneklerde linç olayları yaşanmıştır. Bu olaylar arasında dikkat çeken ise 1978’de Kahramanmaraş’ta ve 1980’de Çorum’da yaşanan olaylardır.³⁰

²⁷ "Devrim şehidi Mustafa Fehmi Kubilay ve Menemen Olayı", <https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/devrim-sehidi-mustafa-fehmi-kubilay-ve-menemen-olayi-1581576/>, ET.:23.02.2020.

²⁸ **Paker, M.**, *Lincin Psiko-Politiği: Nedir, Niçin, Nasıl?*, Milliyetçiliğin Takım ve Takıntıları İçinde., İstanbul: Birikim Yayınları, 2006, s.29.

²⁹ **Güven, D.**, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005, s.174.

³⁰ **Paker, M.**, *Lincin Psiko-Politiği: Nedir, Niçin, Nasıl?*, Milliyetçiliğin Takım Ve Takıntıları İçinde, İstanbul: Birikim Yayınları, 2006, s.29.

22 Aralık 1978 tarihinde iki öğretmenin cenaze törenleri yapılırken Kahramanmaraş'ta halkın galeyana gelmesiyle olaylar başlamış, Alevilere ait işyerleri saldırılmış, Alevilerin oturdukları ve önceden işaretlenmiş olan evler kundaklanmıştır. “Kanımız aksa da zafer İslam’ın” şeklinde sloganlar atılarak insanlar katledilmiştir. Ne yazık ki, 100’den fazla insan hayatını kaybetmiştir.³¹

27 Mayıs 1980’de MHP’li eski bakan olan Gün Sazak’ın öldürülmesi olayı üzerine Çorum’da 28 Mayıs tarihinde MHP’liler ve diğer sağ görüşlüler olayı protesto etmek için toplanmışlardır. Protestoda dile getirilen sloganlar yine “Kanımız aksa da zafer İslam’ın” şeklindedir. Olaylar 4 Temmuz’a kadar devam etmiş, 4 Temmuz 1980 tarihinde ise cuma namazı esnasında camilerde ayağa kalkan bir kişi tarafından camide bulunanlara Alaaddin Camii’nin komünistlerce bombalandığı söylenerek, cihat çağrısı yapılır. Hedefe ise Çorum, Milönü semti ve orada yaşayan Alevi canlar konulur.³² Yaşanan olaylar neticesinde 26 kişi öldürülmüştür.³³

1993 yılında ise Sivas Madımak Otelі’nin aşırı dinci bir grup tarafından kundaklanması ile birçok cana kıyılmıştır. Bu olay Türkiye’nin linç tarihinde kara bir leke olarak yer almıştır.³⁴ 2 Temmuz 1993 tarihinde gerçekleşen olaylar neticesinde birçok aydın ve sanatçı Madımak Otelі’nin kundaklanması sonucu hayatını kaybetmiştir. Provokasyonlar 2 Temmuz 1993 tarihinde Sivas’ta Pir Sultan Abdal adına düzenlenecek kutlamalar öncesinde başlamış, halkı kışkırtmaya ve galeyana getirmeye yönelik bildiriler düzenlemeye ve dağıtılmaya başlanmıştır. 2 Temmuz 1993 tarihinde Cuma namazı çıkışında kalabalık, anma ve kutlamaların düzenlendiği kültür merkezine saldırıda bulunmuşlardır. Etkinliklere katılmak için şehre gelen sanatçı ve yazarların konakladığı Madımak Otelі’nin etrafı galeyana gelmiş göstericilerce sarılmış ve saatlerce slogan atan grup oteli taşlamıştır. Maalesef güvenlik güçleri de olaylara etkin bir şekilde müdahale etmemişlerdir. Atılan nefret sloganları “Cumhuriyet burada kuruldu, burada yıkılacak”, “Halkımız mücahitlere katılın”, “Şeriat istiyoruz”, “Zafer İslamın” şeklindedir. Otel çevresinde yaklaşık yedi saat süren gösteriler ve taşkınlıklar sonunda otel ateşe verilmiştir. İtfaiye araçlarının

³¹ Eral, S., *Çaldıran’dan Çorum’a Anadolu’da Alevi Katliamları*., İstanbul: Ant Yayınları. 1995, s.71.

³² Eral, 1995, s.130.

³³ Parker, 2006, s.29.

³⁴ Parker, 2006, s.29.

önü kapatılarak yangının söndürülmesi engellenmiştir. Olaylar neticesinde Madımak Otelinde bulunan 37 kişi yanarak hayatını kaybetmiştir.³⁵

Baki, *“Türkiye’de 1991-2011 Döneminde Gerçekleşen Linç Eylemlerinin Analizi”* isimli çalışmasında, 1991-2011 yılları arasında 364 tane linç eyleminin meydana geldiğini değerlendirmektedir. 1990’dan sonra PKK eylemlerindeki artış ile bahse konu yıllar arasında gerçekleşen linç eylemlerinin genelde etnik motivasyonlu olduğu ve büyük bir kısmının Kürt karşıtlığıyla hareket edilen eylemler olduğu görülmektedir.³⁶

Nefret söyleminin toplumsal olaylarda ve linç eylemlerindeki etkisini görmek için yakın tarihte yaşanan ve Kürt karşıtlığıyla hareket edilen diğer iki örnek olan 2005 yılında meydana gelen “Mersin Bayrak Yakma Olayı” ve aynı yıl meydana gelen “Trabzon TAYAD Olayı”nda da benzerliği görmekteyiz. 2005 yılında gerçekleşen “Mersin Bayrak Yakma Olayı”nda kitleler bayraklı eylemler yaparak “Bayrağı yakanı biz de yakarız”, “Ülkücü hareket engellenemez”, “Bayrak inmez, vatan bölünmez”, “Bayrağa uzanan eller kırılın” şeklinde sloganlar atmışlardır. Yine aynı yıl gerçekleşen “Trabzon TAYAD Olayı” esnasında “Bunlar PKK bayrağı açtı” söylentisi ile toplanan kitlenin sayısı artırılmış ve linç eylemleri gerçekleşmiştir.³⁷

26 Temmuz 2010 akşamı Bursa’nın İnegöl ilçesinde meydana gelen linç olayında iddialara göre ilk önce alacak verecek mevzuu olarak başlayan tartışmalar, olaylara katılımın artması ve provakasyonlarla linç eylemi ve Türk-Kürt çatışması halini almıştır. Radikal Gazetesinin haberine göre olay şöyledir: “Sonrası kıyametten bir sahne gibiydi. Altı yaralının akrabaları ve arkadaşları, Merkez Karakol önünde toplandı. İddiaya göre, bu sırada İnegöl Kültürpark’ta şarkıcı Emel Sayın’ın konserinden ayrılan alkollü bir grup da kalabalığa katıldı, şüphelilerin kendilerine teslim edilmesini istiyorlardı. Ardından ve her zamanki gibi PKK bayrak yaktı dedikodusu yayıldı “kahrolsun PKK” ve “şehitler ölmez vatan bölünmez” sloganları atıldı. Karakola taşlar yağdırıldı. Daha sonra bir panzer ve yedi polis aracı devrilip ateşe verildi. Sayıları 5 bine ulaşan kalabalık, polisin havaya ateş açıp “dağılın”

³⁵ Gölbaşı, 2008, s.54.

³⁶ Baki B., *Türkiye’de Linç, 1991-2011 Dönemindeki Linç Eylemlerinin Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı., 2013, s.115.

³⁷ Gürsel, 2014, s.197.

uyarlarına rağmen, işyerleri ve bankaların camlarını kırdı, güvenlik kameralarını kullanılamaz hale getirdi.”

Bu olayda dikkat çeken husus etnik linç eylemlerinin ortak unsuru olan söylemlerin bu örnek olayda da yer bulmasıdır. Toplanan kalabalık, “Kahrolsun PKK” ve “Şehitler ölmez vatan bölünmez” söylemleri ile eylemlerini, Kürt yurttaşlara yöneltmişlerdir.³⁸

26 Temmuz 2010 tarihinde Hatay’ın Dörtyol ilçesinde de İnegöl’deki olayın hemen ardından benzer bir linç eylemi meydana gelmiştir. Olaylar dört polisin PKK saldırısı sonucunda hayatını kaybetmesi ile başlamıştır. Trafik suçundan gözaltına alınan dört kişinin, PKK mensubu sanılarak linç girişimine maruz kaldığı olaylar üç gün sürmüştür. Olaylar daha sonra BDP ilçe binasının, bazı kahvelerin ve işyerlerinin taşlanması ve yakılması ile büyümüştür. Yirmi yedisi Kürt yurttaşlara ait olan 40 işyeri yakılarak tahrip edilmiştir.³⁹

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere Türkiye’de daha önce yaşanan linç olaylarında (Maraş, Çorum ve Sivas Olayları) olduğu gibi Kürt yurttaşlarımıza yönelen ve etnik kökene dayalı linç olaylarında da nefret söylemi içerikli söylentilerin kitleleri tetikleyen etkili bir unsur niteliğine sahip olduğunu, nefret dilinin ve söylemlerinin, kitleleri yönlendirmekte/motive etmekte/onları şiddete yönlendirmekte ne kadar etkili olduğunu görmekteyiz.

Manisa’nın Selendi ilçesinde yaşayan Romanlar, 2010 yılının yılbaşında başlayan bir tartışmada linç olaylarına maruz kalmışlardır. 5-6 Ocak 2010’da Romanların evleri ve işyerleri taşlanmış, Selendi ilçesinde yaşayan 35 yıldır yaşayan 75 Roman topluluğuna 1000’e yakın kişi saldırmıştır. “Selendi bizimdir bizim kalacak” “Burası Selendi buradan çıkış yok” “Çingeneler buradan gitsin” sloganlar atan grubu polis sakinleştirememiş ve askerlerin desteğiyle ancak grup olay yerinden uzaklaştırılabilmektedir. Selendi’den çıkarılan grup Manisa’nın Salihli ilçesine gönderilmiştir. 2020 yılına gelindiğinde halen Selendili Romanların adalet arayışı devam etmekte, olayla ilgili 80 sanık hakkında "halkı kin ve düşmanlığa alenen tahrik etmek", “kamu malına zarar vermek”, “mala zarar vermek”, “silahla tehdit”, “2911

³⁸ Baki, 2013, s.115.

³⁹ Baki, 2013, s.116.

sayılı Gösteri ve Toplantı Yürüyüşleri Kanununa muhalefet” suçlarından 3 yıldan 150 yıla kadar hapis istenmektedir.⁴⁰

Yakın tarihte ise linç eylemlerinin ülke için yeni bir tehdit olarak algılanan Suriyeli sığınmacılara yöneldiği görülmektedir. Arı’nın “Yazılı Basında Suriyeli Sığınmacılara Dönük Linç Eylemlerinin Haberleştirilmesi” isimli çalışmasında bu durum gözler önüne serilmektedir. Sadece iki ulusal gazetenin 2015 ve 2016 yıllarındaki haberleri taranarak yapılan çalışmada “Suriyeli Sığınmacılara Dönük Linç ya da Linç Girişimi Haberleri”nin başlıklandırıldığı kısımda bahse konu yıllarda iki gazetede toplam yirmi dokuz haberin yer aldığı görülmektedir.⁴¹

Bu linç eylemlerinden en dikkat çeken 11 Ağustos 2014 tarihinde Gaziantep'te yaşanan olaydır. 62 yaşındaki H. Ç.’nin, evini boşaltmasını istediği Suriyeli kiracısı tarafından bıçaklanarak öldürülmesi sonucu aile yakınları ve mahalle sakinleri tarafından Suriyeli sığınmacılara yönelik başlayan öfke ve linç eylemleri diğer semtlere de yayılmıştır. Suriyelilerin yaşadığı iki katlı bir ev yakılmış, yangını söndürmeye çalışan itfaiye araçları olaylara katılan topluluk tarafından taşlanarak engellenmeye çalışılmış, dört günlük gerginlikten sonra sekiz bin Suriyeli kamplara geri gönderilmiş, kendilerini güvende hissetmeyen binlercesi de başka kentlere göç etmiştir.⁴²

Lincin sınıflandırmasını yaparken iki tür linçten bahsetmiştik; bunlardan ilki fiziksel linç idi ki esasen buraya kadar verdiğimiz örnekler bu kapsamda seçilmiş örneklerdir. Diğer linç türü ise nefret söyleminin kendisine sanal dünyada ve sosyal medyada yer bulması ile sanal linç olarak adlandırılan sanal lince dönüşmesidir. Sosyal medya, nefret söylemi içeriğinin kolayca bireyler tarafından üretildiği ve yöneldiği kişilerin kolayca linç edilmesine olanak sağlayan bir ortamdır. Nefret söyleminin sanal lince nasıl dönüştüğüyle ilgili vereceğimiz örnekler ise yakın tarihte seçilen ve Türkiye gündemini, gerçekleştiği dönemde hayli meşgul eden örneklerdir.

⁴⁰ “Selendi Raporu: Linç ve Sürgün Edilen Romanlar Huzur Bulamadı”, <http://bianet.org/bianet/toplum/168964-selendi-raporu-linc-ve-surgun-edilen-romanlar-huzur-bulamadi>, ET.:23.02.2020.

⁴¹ Arı O., *Yazılı Basında Suriyeli Sığınmacılara Dönük Linç Eylemlerinin Haberleştirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Ve Reklamcılık Ana Bilim Dalı İletişim Yönetimi Bilim Dalı. 2019, s.56.

⁴² Arı, 2019, s.75.

Bu örneklerden ilki yakın zamanda ülke gündemini meşgul eden sosyal paylaşım sitelerinde paylaşılan görüntüler ve akabinde linç olayına dönüşen modacı Barbaros Şansal'ın yaşadığı sanal linç olayıdır. Olay 1 Ocak 2017 yılbaşı gecesi yaşanmıştır. O tarihte yaşanan Reina baskını sonrası "işletmecisi ve tüm çalışanları alevi olduğu için Noel baba kılığındaki Sünni Müslümanlar İstanbul'da silahla insanları taradı, özeti budur" şeklinde mesaj attığı iddia edilen Şansal, sosyal medyada ortaya çıkan tepkiler üzerine KKTC'de gözaltına alınmış ve akabinde Türkiye'ye gönderilmiştir. Uçaktan indiği sırada İstanbul Atatürk Havalimanı apronunda saldırıya ve linç girişimine uğramıştır.⁴³ Bu örnekte de görüldüğü üzere nefret söylemi sosyal medya platformlarında sembolik şiddete ve daha sonra sanal lince dönüşmüştür. Olayın devamında ise sanal lincin ise fiziksel lince dönüştüğünü görmekteyiz.

Sanal ortamda yaşanan diğer bir linç olayı da sinema ve tiyatro oyuncusu Füsun Demirel'in "Gerilla annesini oynamak istiyorum" şeklindeki açıklamalarından sonra sosyal medyada meydana gelen sanal linç olayıdır. Füsun Demirel 15 Mart 2016 tarihinde Cumhuriyet gazetesine verdiği mülakatta "Oynamak istediğiniz bir rol kaldı mı?" sorusuna, "Çok var. Mesela o dağlardaki gerilla kızları oynamayı çok istedim. Belki bir gerilla annesi olurum artık ya da anneannesi. Kadınların özgürleşmesi adına çalışmak ve üretmek istiyorum. Bütün bir hayatımı buna adadım. Ölene kadar da devam edeceğim. Her şeye rağmen inadına kahkaha!" cevabını vermiştir. Bu olaydan sonra oynadığı diziden ayrılmak zorunda kalan Füsun Demirel'e uzun süre televizyon dünyasından iş teklifi gelmemiştir.⁴⁴

Son olarak ulusal televizyon kanallarından birinde sunucu olan Funda Özkalyoncuoğlu'nun Ekim 2016'da canlı yayın esnasında, Sabahattin Ali'nin "Kürk Mantolu Madonna" adlı kitabını okuduğunu ve eserin ABD'li pop sanatçısı olan Madonna'nın hayatını anlattığını söylemesi ile başlar. Yayın ekibi sunucuyu kitabın 1943 yılında basılmış olduğu hakkında bilgilendirmesine rağmen yaptığı hatanın farkında olmayan Funda Özkalyoncuoğlu, "O dönemlerde Madonna var mıydı?" diyerek konuşmasına devam eder. Olayın yaşandığı sırada başlayan linç, gün boyunca Twitter isimli sosyal medya programı üzerinden binlerce tweet atılarak sürdürülür.

⁴³ "Linç girişimine uğrayan modacı Barbaros Şansal tutuklandı", <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/linc-girisimine-ugrayan-modaci-barbaros-sansal-tutuklandi-654347>, ET. :23.02.2020.

⁴⁴ "Gerilla annesini oynamak istiyorum", <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/oyuncu-fusun-demirel-her-seye-ragmen-inadina-kahkaha-497213>, ET.:23.02.2020.

Konuyla ilgili olarak 60.000 civarında tweetin atıldığı bilinmektedir. Sunucu Özkalyoncuoğlu, çeşitli platformlar aracılığıyla yaptığı hatayı kabul etmesine ve özür dilemesine rağmen çok ağır hakaretlere maruz kalmıştır. Hatta hakaretler kendi şahsını da aşarak vefat eden annesine kadar giderek seviyesiz yorumlar almıştır. Bununla birlikte yaşanan sanal lincin ardından, her gün canlı yayında sunuculuk yapan Özkalyoncuoğlu'nun yaptığı program yayından kaldırılmıştır.⁴⁵

Sosyal medyada meydana gelen linçlerle ilgili verdiğimiz örnekler kamuoyunca bilinen örneklerden seçilmesi nedeniyle sanal lincin sadece ünlülere yönelik olduğu algısı tabi ki yanlıştır ülkemizde yapılan araştırmalar incelendiğinde sosyal medya üzerinden sanal lince uğrayanların “Çingeneler, Ermeniler, LGBTİ+ ve Suriyeliler” gibi gruplara mensup kişi veya gruplara da yöneldiği görülmektedir. Bu kişi veya gruplara sosyal medya üzerinden yönlendirilen nefret söylemlerinin bir linç kampanyası haline dönüştüğü görülmektedir.⁴⁶

Sosyal medya aracılığıyla ortaya çıkan sanal linç sadece ülkemizde yaşanan bir olgu da değildir. Özellikle sosyal paylaşım siteleri aracılığıyla yapılan ve sanal lince uğrayan kişilerin hayatlarına dahi son verdikleri görülmektedir. Bu tarz sosyal medya aracılığı ile gerçekleştirilen sanal linç örnekleri ile karşımıza önemli bir hakikat çıkmaktadır. Bu hakikat ise lincin ve şiddetin günümüzde form değiştirdiği ve artık geçmişte yaşananın aksine farklı bir yok etme tarzına sahip olduğudur. Çünkü linç, değişen toplumsal ve küresel koşullarla birlikte var olmakta ve varlığını devam ettirmektedir.⁴⁷

1.2. NEFRET SÖYLEMİ

Nefret kavramına etimolojik olarak baktığımızda, kelimenin Antik Yunancada “kedos”, Latince “odium”, İngilizcede kullanım şekli “hate” veya “hatred”, Almanca dilinde “hassen”, Fransızca da ise “haine” kelimelerine karşılık gelmektedir. Türkçeye ise “nefret” kelimesi Arapçadan girmiş olmakla “bir kimsenin kötülüğünü,

⁴⁵ Aoloğlu, E., *Sosyolojik Perspektiften Linç ve Toplumsal Şiddet Sarmalı*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), 2018, s.126.

⁴⁶ Aksöz, C., *Sosyal Medyada Narsisizm ve Linç Kültürü*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul: İstanbul T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı Radyo, Televizyon ve Sinema Yüksek Lisans Programı. 2019, s.42.

⁴⁷ Aoloğlu, 2018, s.126.

mutsuzluğunu istemeye yönelik duygu” ve “tiksinme, tiksinti” anlamını taşımaktadır.⁴⁸

Söylem terimi ise dilbilimde kullanılan bir kavramdır. Dilbilimde söylem, “dil in örgütlü bir şekilde kullanımı ve dil aracılığıyla bilginin üretilmesidir”⁴⁹. Bir başka tanımda ise söylem, “toplumsal kökenli ideolojilerin dil içinde kodlanması” olarak tanımlanmaktadır.⁵⁰ Dil ile üretilen söylemlerin “ideoloji, ırkçılık ve etnik önyargı” gibi konularda karşımıza çıktığını görmekteyiz. “İdeolojiler, ırkçı ve etnik önyargılar” ile nefret söylemi ortaya çıkar.⁵¹ Ayrımcılığı söylemler, konuşmalar ve metinler ile fark ederiz.⁵²

Nefret ve söylem kelimelerini dilbilimsel olarak inceledikten sonra nefret söylemi kavramını tanımlamaya çalıştığımızda, son yıllarda akademik alanda popüler bir konu olmasına rağmen bu kavramı açıklamaya yönelik ulusal ve uluslararası alanda üzerinde görüş birliği oluşmuş herhangi bir tanımın mevcut olmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte literatürde ön plana çıkmış bazı tanımlara yer vermek yerinde olacaktır.

Nefret söylemine dair literatürde çokça yer verilen tanımlardan biri Avrupa Birliği Bakanlar Komitesi’nin 30 Ekim 1997 tarihli tavsiye kararında yer alan tanımdır. Tavsiye kararındaki tanım şu şekildedir:

“Nefret söylemi kavramı; ırkçı nefreti, yabancı düşmanlığını, Yahudi düşmanlığını veya azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli insanlara yönelik saldırgan ulusalcılık ve etnik merkezilik, ayrımcılık ve düşmanlık şeklinde ifadesini bulan, dinsel hoşgörüsüzlük dâhil olmak üzere hoşgörüsüzlüğe dayalı başka nefret biçimlerini yayan, kışkırtan, teşvik eden veya meşrulaştıran her türlü ifade biçimini kapsayacak şekilde anlaşılabacaktır.”⁵³

⁴⁸ **Ataman, H.**, *Nefret Suçlarını Farklı Yaklaşımlar Çerçevesinden Ele Almak: Etik, Sosyo-Politik ve Bir İnsan Hakları Problemi Olarak Nefret Suçları*, İnceoğlu Y. (Ed.), *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012, s.50.

⁴⁹ **Mutlu, E.**, (1998), *İletişim Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. s.309.

⁵⁰ **Aygül, E.**, Facebook’ta Nefret Söyleminin Üretilmesi ve Dolaşıma Sokulması. T. Çomu (Ed.). *Yeni Medyada Nefret Söylemi.*, 2010, s.99.

⁵¹ **Aygül**, 2010, s.100.

⁵² **Çınar, M.**, Habercilik ve Nefret Söylemi, M. Çınar (Ed.). *Medya ve Nefret Söylemi; Kavramlar-Mecralar-Tartışmalar*, İstanbul: Hrant Dink Vakıf Yayınları, 2013, s.141.

⁵³ **Weber, A.**, *Nefret Söylemi El Kitabı*, (M. Çulhaoğlu Çev.), Avrupa Konseyi Yayınları. 2009, s.3.

Nefret söylemi kavramı ile ilgili diğer bir tanımda “Nefret söylemi, nefreti temel alıp ve nefreti özendirmeye kadar gidebilen, aşağılama, suiistimal, yerme, hakaret gibi sıfat ve terimlerden oluşan, ayrıca aşırı önyargılar içeren, geniş bir birime etki eden negatif bir söyleyiştir.”⁵⁴ şeklinde belirtilmiştir.

Nefret söylemini daha kapsamlı şekilde ele alan diğer bir tanımda ise, “Bir kişi veya kişi topluluğunu; ırklarına cinsiyetlerine, yaşlarına, etnik kökenlerine, milliyetlerine, dinlerine, cinsel yönelimlerine, cinsel kimliklerine, maluliyetlerine, dilsel yeterliliklerine, ahlaki ve siyasi yaklaşımlarına, sosyo-ekonomik sınıflarına, mesleklerine ve fiziksel görünüşlerine, mental kapasitelerine ve herhangi bir başka olası ayırt edici niteliğe dayanarak küçük düşürmek, aşağılamak, korkutmak veya bunlara karşı şiddeti veya önyargıyı tahrik etmek için tasarlanmış saldırgan sözcükler ve sıfatlar içeren ifadelerin tamamıdır”.⁵⁵

Diğer bir tanımda ise nefret söylemi, “Bir kişi veya grubun ırkı, cinsiyeti, yaşı, etnisitesi, milliyeti, dini, cinsel yönelimi, cinsel kimliği, engelliliği, ahlaki ya da politik görüşleri, sosyoekonomik sınıfı, mesleği ya da görünüşü, zihinsel kapasitesi gibi durumlardaki bir özelliği yüzünden onları küçük düşürmeye, yıldırmaya çalışan ya da onlara karşı şiddeti veya önyargıyı kışkırtan söylemlerdir.” olarak tanımlanmaktadır.⁵⁶

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere nefret söylemi milliyetçilik, cinsel yönelim, ırk, dil, din, siyasi görüş, sosyoekonomik sınıf, görünüş vb. birçok birbirinden farklı kaynaktan beslenmektedir.⁵⁷ PANKOWSKI de bu görüşü destekler ve “Bir kişi veya bir grubun, ırk, cinsiyet, etnik köken, milliyet, cinsel yönelim, engellilik gibi temel özelliklerine yönelik küçük düşürücü veya önyargılı tutum ve tahrik edici söylemleri kapsadığı gibi; siyasi ve politik düşünce, sosyal ekonomik sınıf, meslek veya boy ve kilo gibi kişisel görünüme yönelik kışkırtma ve önyargı içeren ifadelerle de ortaya konulabilmesi”⁵⁸ olarak kapsamı daha da genişletir.

Tanımlarda yer verilen özellikler dikkate alındığında genel olarak nefretin bir kaynağının olduğu, duyguyu ifade etme biçimleri olan konuşma, fiziki eylem ve tercih

⁵⁴ **Mcgonagle, T.**, *Wrestling (Racial) Equality from Tolerance of Hate Speech*, University Law Journal, Dublin University, 2001, s.23.

⁵⁵ **Jacobs, J.B. & Potter, H.**, *Hate Crimes: Criminal Law and Identity Politics*, New York, 1998, s.11.

⁵⁶ Pankowski'den Akt. Yılmaz, 2012, s.37.

⁵⁷ **Özulu, S.**, Nefret Dili ve Siyaset, M. Akpınar (Ed.), *Nefret Söylemi ve Siyaset*, İstanbul: Ufuk Yayınları, 2015, s.19.

⁵⁸ Pankowski'den Akt. Yılmaz, 2012, s.37.

şeklinde olabileceği, nefret söyleminin içeriğinin ırk, cinsiyet, din vb. gibi farklılık gösterebileceği, söylemin birey, grup veya toplum gibi bir muhatabının olduğu ve son olarak kasıtlı veya kasıtsız olarak yapılan söylemin neticesinde alıcının zarar gördüğünün anlaşıldığı ifadeler olarak ortak kabulleri içermektedir.⁵⁹

Nefret söylemi “milliyetçilik, ayrımcılık, düşmanlık, önyargı, aşağılama, hakaret, cinsiyetçilik” gibi alt kaynaklardan birinin gerçekleşmesi ile meydana gelebileceği gibi birden fazlasının da bir arada kullanılması ile ortaya çıkabilmektedir. Nefret söylemi çeşitlerine göre değerlendirildiğinde ise, “siyasal nefret söylemi, kadınlara yönelik nefret söylemi, yabancılara ve göçmenlere yönelik nefret söylemi, cinsel kimlik temelli nefret söylemi, inanç ve mezhep temelli nefret söylemi, engellilere ve çeşitli hastalıklara yönelik nefret söylemi” şeklinde sınıflandırılmaktadır.⁶⁰

Nefret söylemlerinin amacını ise şu şekilde özetlemek mümkündür “Nefret söylemi, hedeflenen grupları incitmeyi, kişiliksizleştirmeyi, rahatsız etmeyi, sindirmeyi, itibarını zedelemeyi, aşağılamayı, mağdur etmeyi ve hedeflenen gruba karşı duyarsızlık ve gaddarlığı teşvik etmeyi amaçlamaktadır”.⁶¹

Nefret söylemi kavramı ile ilgili tartışma konulardan birisi de nefret söyleminin ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilip değerlendirilmemesi gerektiği hususudur. Bu kesim, ifade özgürlüğünün ancak sebebiyet vereceği zararlar nedeniyle sınırlandırılabilirliğini iddia ederler. Onlara göre bir düşünce peşinen zarar verici olarak değerlendirilerek kısıtlanmamalıdır. Bunun ise ancak düşüncelerin toplumca belli bir süre denendikten sonra değerlendirilebileceği şeklinde ifade ederler.⁶² Bu yaklaşıma karşılık olan baskın görüş ise, nefret söyleminin temel hak ve özgürlüklerle çatışma içerisinde olduğudur. Bu nedenle de ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmemesi gerektiği genel kabul görmektedir. Bu bağlamda nefret söyleminin ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmemesi gerektiği iki nedene dayandırılmaktadır. Bunların ilki “nefret söylemi, temel hak ve özgürlükleri yok

⁵⁹ Leets, (2002), *Experiencing Hate Speech: Perceptions and Responses to Anti-Semitism and Anti-Gay Speech*, s.342.

⁶⁰ Binark, M. & Çomu, T., “Sosyal medyanın nefret söylemi için kullanılması ifade özgürlüğü değildir!”, <https://yenimedya.wordpress.com/2012/01/20/sosyal-medyaninnefret-soylemi-icin-kullanilmasi-ifade-ozgurlugu-degildir/>, ET: 21.02.2020.

⁶¹ Cohen, 2011, *Fighting Hate and Bigotry on the Internet*, Policy and Internet, s.1-2.

⁶² Türay, 2016, *Nefret Söylemi Bağlamında Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik Suçu*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.36.

etmeye yönelik olarak hakkın kötüye kullanımıdır.” ikincisi ise “nefret içerikli ifadeler ile diğer hak ve özgürlüklerin çatışması nedeniyle, nefret söylemi sınırlandırılmalıdır.” Eğer nefret söylemi sınırlandırılmaz ve ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilirse, bu ifadeler nedeniyle hedef alınan kişi veya grubun haklarına yönelik saldırıların olmasına sebebiyet verilmiş olacaktır. Bununla birlikte, uzun dönemde nefret söylemiyle mücadele edilmemesi durumunda, ayrımcı davranışın toplumda normalleşmesi sonucuna neden olacaktır.⁶³

Nefret söylemi muhatap olunan kesimin ötekileştirilmesine neden olmaktadır. Nefret söylemi ile oluşturulan bazı ifadeler, mağdur edilen gruplara yönelik çeşitli basmakalıp sözlerin oluşturulmasına ve sonuç olarak bu grupların ötekileştirilmesine sebep olmaktadır. Toplumda kimlikleri dizayn ve inşa eden nefret söylemi, toplumsal yapıda güçsüz olduğu belirlenen grupların, sessizleştirilmesine neden olmaktadır.⁶⁴

Nefret söylemiyle mücadele bağlamında konuyu ele aldığımızda ise bu mücadelenin yapılan çeşitli kanuni düzenlemelerle sadece hukuk vasıtasıyla sınırlı şekilde uygulandığı görülmekle birlikte bu mücadele yeterli değildir. Çünkü nefret söylemine kaynaklık eden ayrımcı saikler tarih, sosyoloji ve eğitim gibi farklı alanlardan beslenebilmektedir. Bu bağlamda ceza adalet sistemi, nefret söylemiyle mücadelenin sadece bir kısmını temsil etmektedir. Bu nedenle nefret söylemi ile etkili bir mücadele için hukukla birlikte siyaset, eğitim, farkındalığın yaratılması gibi hususlarla birlikte topyekûn bir mücadelenin verilmesi önem arz etmektedir.⁶⁵

1.3. NEFRET SUÇU

Nefret söylemi kavramına yer verdikten sonra çalışma konumuzla ilgili diğer bir konu olan nefret suçu kavramına yer verilecektir. Nefret söylemi ve nefret suçu birbirleriyle bağlantılı ama farklı kavramlardır. Nefret söylemi, nefret suçuna giden sürecin başlangıç noktası, yani nefret suçunun ortaya çıkmasına neden olan tahammülsüzlüğün ve hoşgörüsüzlüğün ortaya çıkmasıdır. Nefret söylemi bireyleri suça yönlendirmesi ve böylece nefret suçlarının oluşmasına sebebiyet vermekle suç olarak tanımlanması nedeni ile ceza hukuku alanında kullanılırken, nefret söylemi ise

⁶³ Türay, 2016, s.40.

⁶⁴ Alğan, T. & Şensever, C., Levent, F., 2010, *Ulusal Basında Nefret Suçları: 10 Yıl 10 Örnek*, İstanbul: Sosyal Değişim Derneği, s.16-17.

⁶⁵ Türay, 2016, s.49.

ifade özgürlüğü kapsamında kullanılmakta ve ifade özgürlüğünün kötüye kullanılmasını ifade etmektedir.⁶⁶

Nefret suçunu tanımlamaya geçmeden önce nefret suçu kavramının ortaya çıkışından bahsetmek gerekirse, nefret suçu ile mücadele etmek amacıyla ilk düzenlemelerin Yahudilere ve Siyahlara yönelik saldırıların engellenmesi amacıyla 1960'lı yıllarda ABD'de başladığı bilinmektedir. Bununla birlikte kavramın “nefret suçu” şeklinde ilk kullanımına ise 1986 yılında siyahî bir kişinin bir grup beyaz genç tarafından New York'ta gerçekleştirdikleri ırkçı saldırı sonrasında kullanılmaya başlanmıştır.⁶⁷

Nefret suçu kavramının tam olarak nasıl tanımlanması ya da hangi unsurları içermesi gerektiğine dair henüz uzlaşılmış bir tarif yoktur. Hukukçularla sosyal bilimciler arasında nefret suçunun tanımı hususunda görüş birliği sağlanamamasında toplumların politik tercihleri, kültürel farklılıkları büyük rol oynamaktadır.⁶⁸

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) kapsamlı tanımında nefret suçu;

“Mağdurun, mülkün ya da işlenen bir suçun hedefinin, gerçek ya da hissedilen ırk, ulusal ya da etnik köken, dil, renk, din, cinsiyet, yaş, zihinsel ya da fiziksel engellilik, cinsel yönelim veya diğer benzer faktörlere dayalı olarak benzer özellikler taşıyan bir grupla gerçek ya da öyle algılanan bağı, bağlılığı, aidiyeti, desteği ya da üyeliği nedeniyle seçildiği, kişilere veya mala karşı suçları da kapsayacak şekilde işlenen her tür suçtur”.⁶⁹ denilmektedir.

Nefret suçu ile ilgili genel kabul gören ve yer verilen tanımlarından biri de Herek tarafından; “Bir kişinin bir azınlık grubuna dahil olması nedeniyle zarar verici ya da aşağılayıcı davranışlara veya sözlere maruz kalması olarak açıklanabilecek nefret suçunu; önyargıdan kaynaklı motivasyon ile gerçekleştirilen saldırı, cinayet, tecavüz ve mülke karşı suçlar ile birlikte şiddet tehdidi ve diğer türlü aşağılayıcı hareketler” şeklinde ifade edilmiştir.⁷⁰

⁶⁶ **İnceoğlu, Y. & Sözeri, C.**, 2012, *Nefret Suçlarında Medyanın Sorumluluğu*: “Ya sev ya terk et ya da. Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.24.

⁶⁷ **Ataman**, 2012, s.59.

⁶⁸ **Boeckmann R.J. & Petrosino, C.T.**, 2002, *Understanding The Harm Of Hate Crime. Journal Of Social Issues*, s.208.

⁶⁹ **Osce/Odihr**, 2005, *Combating Hate Crimes in the OSCE Region, An Overview of Statistics*, Warsaw : An Overview of Statistics, Legislation and National Initiatives, s.12.

⁷⁰ **Herek**, 1989, s.948.

Tanımlardaki ortak kanaatten yola çıkarak nefret suçunun oluşması şartı, ceza kanununa göre bir suçun varlığının söz konusu olması ve suçu işleyenin (failin), bu suçu işlerken bir önyargı, nefret güdüsüyle gerçekleştirmiş olması aranır. Nefret suçları mal varlığına veya kişilere karşı işlenebilen bir suç türüdür. Mağdurun seçilmesindeki amaç mağdurun “ırk, ya da etnik köken, dil, renk, din, cinsiyet, cinsel yönelim, yaş, fiziksel ya da zihinsel engellilik” gibi özellikleri nedeniyledir. Nefret suçlarında failin mağdurla kişisel bir husumeti veya nefret etmesi aranmaz, dikkat çekilen husus mağdurun dahil olduğu gruptur. Burada fail, yaptığı eylemle mağdurun bağlı olduğu grubu korkutmayı ve bulundukları toplumda istenmediklerine yönelik bir mesaj vermeyi hedeflemektedir.⁷¹

Nefret suçlarını diğer suçlardan ayıran en önemli unsur, suçun önyargılı bir saikle gerçekleştirilmiş olmasıdır.⁷² Bir örnekle açıklamak gerekirse önyargı veya nefret saikiyle bir kişiye karşı hakaret suçu işlendiğinde bakılır: Hakaret, ceza kanunlarında düzenlenmiş bir suçtur, burada önemli olan husus hakaret suçunun önyargı ve nefret saikiyle işlenip işlenmemesi ile alakalıdır. Hakaret suçunun önyargı ve nefret saikiyle işlenmesi halinde, nefret suçu oluşur.

Nefret suçunun oluşması için gerekli unsurlardan olan “Önyargı” kavramına baktığımızda, “bir gruba ve o gruba mensup kişiye yönelik gerekçesiz ve makul olmayan olumsuz tutum” olarak veya daha geniş bir tanımıyla “bir kişiye ve/veya gruba karşı sahip oldukları özellikler veya ait oldukları yapılar dolayısıyla hissedilen ve/veya ifade edilen, yanıltıcı bir genelleme üzerine kurulu negatif tutum, davranış ve duygular” olarak ifade edilmektedir. Önyargı sürecinin nasıl oluştuğuna baktığımızda, zamanla kalıp yargılar oluşturan önyargı daha sonrasında kendisi gibi olmayanı kabullenme noktasında bu duygunun zayıflaması veya tamamen yok olması neticesinde oluşan “ötekileştirme” sorununu karşımıza çıkarmaktadır.⁷³

Nefret suçları, suçun mağdurunun ve iltisaklı olduğu grubun, sözde toplumca istenmediğine yönelik bir mesaj verilmesi sebebiyle, “mesaj suçları” olarak da ifade edilmektedir. İnceoğlu nefret suçunu bu bağlamda, “Sözlü tacizde veya tehdit edici bir davranışta bulunma, nefretli konuşma, ad veya lakap takma, posta, e-posta, telefon

⁷¹ Övet, T., 2016, Terörizm, İslamofobi ve Nefret Suçu İlişkisi, Ankara: *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Mayıs, s.116.

⁷² Jacobs ve Potter, 1998, s.11.

⁷³ Fiske, S.T., What we know About Bias Intergroup Conflict The Problem Of The Century. *Current Directions Psychological Science* 2002, s.124.

veya mesajla rahatsız etme, tahrik veya tehdit içeren duvar yazısı yazma, fiziksel saldırı, grupça saldırı, soygun, hırsızlık, gasp, taciz, tecavüz, sarkıntılık, gözdağı verme, şiddet, aile içi şiddet, kundakçılık veya diğer herhangi bir yöntemle zarar verme şekillerinin hepsi, nefret suçu işlemektir.” olarak tanımladıktan sonra nefret suçları sonucunda suçun mağduru olan birey veya grup kendini dışlanmış, ötekileştirilmiş ve olası saldırılar nedeniyle üzerlerinde bir tehdit var olarak hissederler. İnceoğlu bunun neticesinde toplumsal entegrasyonun zayıflayacağını belirtmektedir.⁷⁴

Nefret suçları, mağdurun sahip olduğu azınlık durumu sebebiyledir ve saldırı amacı mağdurun kimliğine yöneliktir. Bu durum grubun diğer mensuplarını da tehdit etmektedir. Nefret suçuyla iletmek istenen mesaj, nefret suçunun mağduru olan kesimin toplumun içindeki varlığının reddedilmesidir. Nefret suçları bütün bir grubu mağdur etmesi göz önüne alındığında dikkat edilmesi gereken suçlardır.⁷⁵ Nefret suçları diğer suçlarla birey üzerindeki etkileri kapsamında karşılaştırıldığında birey üzerindeki etkileri daha büyük ve olumsuzdur. Bu bağlamda, nefret suçlarının, demokratik ve çoğulcu toplum yapısı için bir tehdit oluşturduğu ifade edilebilir.⁷⁶

1.4. NEFRETEN LİNCE GİDEN YOL

Bu kısımda nefret söylemi ile linç arasında ilişki kurulurken öncelikle nefret söyleminin içerisinde barındırdığı şiddet unsurunun nasıl nefret suçlarına dönüşebileceği ifade edilmeye çalışılacaktır. Nefret söyleminin temelini oluşturduğu nefret suçlarından birisi de şüphesiz linç olgusu ve linç olaylarıdır. Linç olaylarının en önemli unsurlarından olan bireylerin nasıl söylemlerle kitleler, gruplar haline geldiği ve linç olaylarının meydana gelmesinde nefret söylemlerinin etkisi tartışılmaya ve izah edilmeye çalışılacaktır.

Nefret söylemi sadece söylem olarak kalmamakta, motive veya provoke edici yönü nedeniyle şiddet ortamlarının oluşmasına sebebiyet vermektedir. Diğer bir ifadeyle, “Nefret söylemi, içinde potansiyel şiddeti barındırır.” Dolayısıyla, nefret söylemlerinin en önemli işlevi, şiddetin altyapısını oluşturmaktır.⁷⁷ Toplumun sahip olduğu gelenekler, görenekler ve metaforların, hedef alınan birey ya da gruplara yönelik söylemlerin kullanılması şiddeti meşru bir hale getirebilmektedir. Bu

⁷⁴ Gürsel, 2014, s.7.

⁷⁵ Herek, 1989, s.948.

⁷⁶ Ataman, 2012, s.75-76.

⁷⁷ Alğan & Şensever, 2010, s.16-17.

bağlamda nefret söylemi sayesinde, suça ilişkin yönüyle söylemlerde yer alan sözcükler ve cümleler, bir nevi taş veya mermi şekline dönüşebilir.⁷⁸ Bununla birlikte şiddetin gerçekleşmesinin psikolojik yönünün varlığı ile birlikte sosyolojik açıdan toplumsal ve siyasal bunalım zamanlarında kalabalıkların saldırganlık eğiliminin arttığı görülmektedir. Bu gibi dönemlerde ve durumlarda şiddet bir linç eylemine dönüşebilir. Şiddeti uygulayan kitleler kendilerine bir “günah keçisi” bulurlar ve linç eylemlerini o kişiye veya kişilere yönelik gerçekleştirirler. Burada dikkat çekici bir diğer husus ise şiddeti uygulayan kişilerin yaptığı eylem kendilerince şiddet olmayabilir. Çünkü şiddeti gerçekleştirenlerin kendilerine göre haklı sebepleri vardır. Bu, gerçekleşen olaylarda dile getirilen sloganların içerikleri incelendiğinde görülmektedir. Nefret söylemleri “milliyetçilik ideolojisine, din ve etnik temelli vb.” söylemlere temel yapılarak meşrulaştırılmaktadır.⁷⁹

Nefret söylemi bireyleri suça yönlendirmesiyle ve böylece nefret suçlarının oluşmasına sebebiyet vermekle birlikte nefret suçu ve nefret söylemi iki farklı kavramdır. Nefret suçu bir suç olarak tanımlanması nedeni ile ceza hukuku alanında kullanılırken, nefret söylemi ise ifade özgürlüğü ile ilgilidir ve ifade özgürlüğünün kötüye kullanılmasıdır. Nefret söylemi, nefret suçuna giden sürecin başlangıç noktası, yani nefret suçunun ortaya çıkmasına neden olan tahammülsüzlüğün ve hoşgörüsüzlüğün ortaya çıkmasıdır.⁸⁰

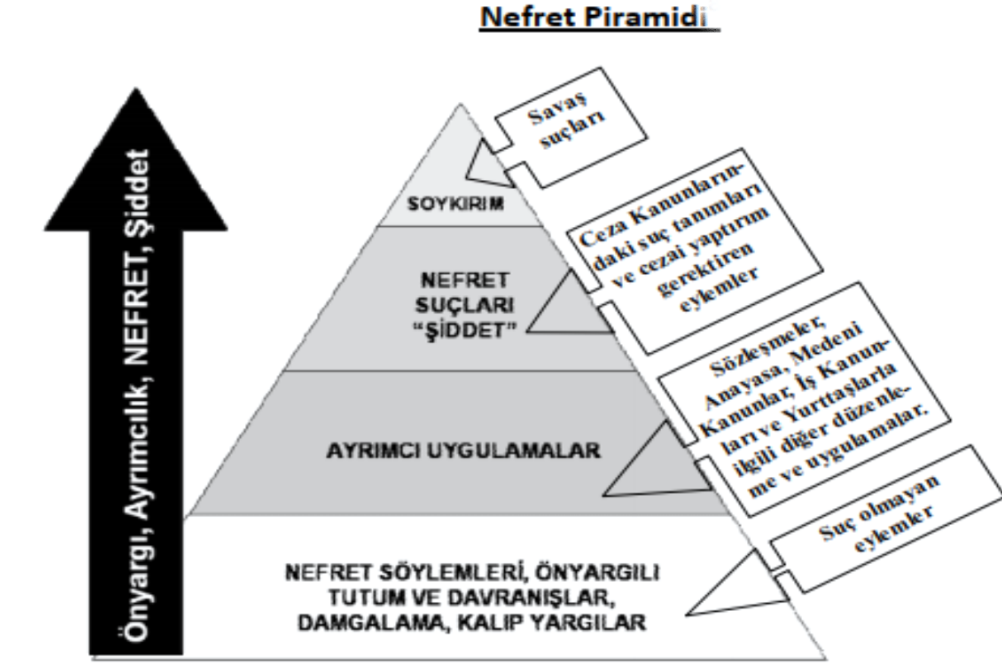
Nefret söylemleri belki ilk değerlendirmede herhangi bir suç oluşturmuyormuş gibi görülebilir ancak nefret söylemlerinin sürekli olarak toplumsal bir artış göstermesi, nefret suçlarının oluşması ve yayılması açısından önemli bir unsur ve tetikleyici bir neden olabilmektedir. Çünkü bu tür söylemlerin artması, toplumun bütünleştirici değerlerine zarar verebilir ve sosyal problemlerin ortaya çıkmasına sebebiyet verebilmektedir. Söylemlerin, toplumsal yapı içinde nasıl bir reaksiyonu doğuracağı tam olarak hesaplanamayabilir. Bu nedenle önyargı ile dillendirilen bu tip söylemler sosyal yapı içerisinde hızlı ve yönlendirmeye açık bir biçimde yayılarak nefret suçlarının oluşmasına ve gelişmesine ortam hazırlayabilir.⁸¹

⁷⁸ Alğan & Şensever, 2010, s.17.

⁷⁹ Gürsel, 2014, s.196.

⁸⁰ İncoğlu & Sözeri, 2012, s.24.

⁸¹ Çakar, B., Avrupa ve ABD’de Artan Salgın: Nefret Suçu. *The Global A Journal of Policy and Strategy*, Volume: 1, Issue: 2. 91-1132015, s.97.

Şekil 1: Nefret Piramidi⁸²

Benzer şekilde ATAMAN da nefret söylemlerinin aşamalı olarak nasıl soykırım suçuna kadar gidebileceğini “nefret piramidi” olarak isimlendirdiği yukarıdaki şekilde ifade etmektedir. Günümüzde yaşanan linç eylemlerini “münferit olaylar” veya “yurttaşın hassasiyeti” olarak görmek, ön yargıları barındıran şiddeti ve düşmanlığı yani “nefret suçlarını” meşrulaştırmaktır. Bu nedenle de eğer önlenmezlerse, nefret söylemi ve onun kaynaklık yaptığı nefret suçları soykırımla sonuçlanacaktır.⁸³

Nefret söyleminin bünyesinde barındırdığı şiddet nedeniyle nefret suçunu oluşturduğunu belirtmiştik. Bu suçlardan birisi de çalışma konumuzu oluşturan linç olgusudur. Linç eylemlerinin oluşmasında ve olaylara katılan bireylerin birer kalabalık, kitle, grup veya güruh haline gelmesinde şüphesiz en etkili unsur bu topluluğu motive ve sevk eden nefret söylemleridir. Bu bağlamda nefret temelli linç eylemlerini oluşturan unsurların neler olduğu izah edilmeye çalışılacaktır.

⁸² Anti-Defamation League's (ADL)"Pyramid of Hate", www.adl.org; Prejudice Institute; Retrieved Oct 31, 2005 from <http://www.prejudiceinstitute.org>, Levin, J. & McDevitt, J. (2002). Hate Crimes: The Rising Tide of Bigotry and Bloodshed. Plenum Publishing: New York, NY. Revisited: America's War on Those WhoAre Different. Westview Press: Boulder, Colorado, Stop The Hate, Action Guide, www.stophate.org adreslerinden akt. Ataman, H. 2012, s.10.

⁸³ Ataman, 2012, s.10.

Linç olaylarında saldırgan davranışlar sergileyen bir kitlenin varlığı hemen fark edilir. Kalabalık veya yığın olarak tanımlayabileceğimiz kitle kavramı etnik kökeni, cinsiyetleri, meslekleri vb. özellikleri ne olursa olsun rastgele bir şekilde bir araya gelmiş topluluk olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle ise kitle, tek bir ortak özelliğin veya amacın etrafında toplanmış, birlikte hareket eden büyük insan kalabalığı olarak tanımlanmaktadır.⁸⁴

Linç olayları incelendiğinde linci gerçekleştiren kitlelerin kalabalık veya grup özelliği taşıdıkları ve bu kitlelerin kurbanlarına yönelik hedefleri olduğu görülmektedir. Linç kitleleri grup özelliği de taşımaktadırlar, bu bağlamda Le Bon, kitleyi “Belirli bir fikir etrafında birleşmiş kişilerin bir araya gelmesi ile oluşan insan topluluğu”⁸⁵ olarak tanımlamaktadır.

Kitlenin bir araya geldiğinde kendi içlerinde bir kitle psikolojisi oluşturma eğilimi vardır. Kitle, grup, topluluk, kalabalık gibi kavramlarla ifade edilmeye çalışılan linç eylemlerine katılan bireyleri anlatmada kullanılan bir başka kavram ise gürühtür. Linç eylemi, ona katılanları veya o şiddet sarmalına kapılanları “güruh”a dönüştürür. “Linci yapan güruh olduğu kadar, güruhu yaratan da linçtir. Linç deneyimi, girişim ve ajitasyon aşamasından itibaren, kitleyi, kalabalık içindeki insanları güruh haline getirir. Gürulahşmanın meyli, linçtir.” Bu anlamda güruh kavramı linç eylemlerine katılan kontrolsüz, ahlaki veya insani değerlerini o kalabalığın verdiği psikoloji ve güçle unutmuş kişileri tanımlamakta kullanılmaktadır. Bu bağlamda lincin insanı dehşete düşürmesi gereken asıl önemli yanı ise insan topluluklarının nasıl gürulahştığıdır. Gürulahlar insani özelliklerini yitirmiş, sanki avının peşinden giden birer yırtıcı hayvan sürüsüne benzerler.⁸⁶

Birey üzerinde grup veya kalabalığın önemli etkileri mevcuttur. Bireyler yalnızken yapmayacakları tutum ve davranışları kalabalığın motivasyonundan etkilenererek kalabalık içinde yapabilmektedirler. Bu anlamda kitle psikolojisi üzerinde durulmuştur. Le Bon bunu psikolojik kitledeki en tipik özellik olarak şöyle anlatır:

“Kitleyi yaratan bireyler, ne türden olursa olsun, yaşayışları, işleri güçleri, karakterleri, zekâları birbirine ne denli benzerse benzesin ya da birbirinden ne

⁸⁴ Gürsel, 2014, s.31.

⁸⁵ Le Bon, G., *Kitleler Psikolojisi*, İstanbul: Hayat Yayınları, 2015, s.15.

⁸⁶ Bora, 2008, s.10.

denli ayrılırsa ayrılısın kitleleşme sonucu, yalnız ve yalnız bu nedenden ötürü ortak (kolektif) bir ruh kazanır; dolayısıyla, her biri tek başınayken hissedeceği, düşüneceği ve davranacağından bir başka türlü hisseder, düşünür ve davranır. Öyle duygu ve düşünceler vardır ki, birbiriyle kaynaşıp bir kitle oluşturmuş bireylerde rastlanır ancak ya da söz konusu bireylerde eylemlere dönüşür. Bir organizmada nasıl bir araya gelerek tek bir varlık oluşturmuşsa, psikolojik kitle de bir an için birbiriyle kaynaşmış aynı türden (heterojen) öğelerin oluşturduğu geçici bir varlıktır”.⁸⁷

Bireyin kitle içerisinde yeni özellikler edinmesi “sirayet” yani “bulaşım” kavramı ile ifade edilmektedir. Bulaşım kolay saptanabilmesine rağmen nedeni açıklanamayan bir olgu olarak tanımlanmaktadır. Bireyin, topluluk içerisinde hareketi kendi bireysel hareketlerinden farklılaşır ve kalabalığın hareket tarzına dönüşür. Kalabalıkta davranış ve duygular ileri derecede bulaşıcı hale gelir ve hatta bireyin grubun çıkarını ön planda tutarak kendi çıkarını görmezden geldiği görülür.⁸⁸ Kitle içerisinde yer alan bireyler yığın olarak hareket eder; etik, vicdan vb. değerlerini yitirir ve kontrolsüzce akmaya, savrulmaya, önüne geleni ezip geçmeye eğilimli bir sele dönüşür. Bu bağlamda birey linç grubu içerisinde barbar bir kişiye dönüşür ve bulunduğu grup içerisinde vahşice eylemlere kalkışmaktan geri duramaz.

“Kitlelerin kışkırtılma yeteneği üzerine grup içerisindeki davranışların gözlemlenmesi önemli bir etkidir. Grup içerisindeki davranışların bireysel davranışlara göre daha riskli ve tehlikeli olduğu yönünde görüşler vardır. Bazı grup üyeleri grup içerisinde daha güçlü olmaktadır ve onların savunucuları konumunda olan üyeler vardır. Dolayısıyla bu durum grup üyelerinin kışkırtılması ve tutumlarının daha katı olması doğrultusunda kolaylık sağlamaktadır. Grup üyeleri başlangıçta ne kadar tutucu ise grubun davranışları da genellikle o yönde seyretmektedir.”⁸⁹

Kitlelerin kışkırtılmasında en önemli etkenlerden birisi de şüphesiz nefret içerikli söylemlerdir. “İrkçılık, ayrımcılık, homofobi, yabancı korkusu/düşmanlığı, tarafgirlik (fanatizm), önyargılar, cinsiyetçilik” gibi kaynaklardan nefret söylemi beslenmektedir. Kitleler ve grupların sahip oldukları iç dinamikler bu tür nefret

⁸⁷ Le Bon, 2006, s.11.

⁸⁸ Le Bon, 2006, s.14.

⁸⁹ Morris, C.G., *Psikolojiyi Anlamak* (H. B. Ayvaşık ve M. Sayıl Çev.), Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 2002, s.641.

söylemlerinin kullanılmasında etkili olabilmektedir. “Özellikle, yükselen milliyetçilik ve farklı olana tahammülsüzlük gibi koşullarda, nefret dili yükselerek etkisi artmaktadır”.⁹⁰

Bu bağlamda kitleler nefret söylemleri olan sloganların etkisindedir. “Mantıksal neden ve kanıtlarla bazı kitlesel söz ve sloganlara karşı çıkılmaz. İlgili söz ve sloganlar bir huşu havasıyla kitleler önünde dile getirilir getirilmez, bireylerin yüzlerine bir saygı ifadesi gelip oturur, başlar eğilir. Çokları tarafından bunlara doğa güçleri ya da doğaüstü güçler diye bakılır”.⁹¹

Kitle içerisindeki kişiler bu söylemlerin adeta büyüsel etkisinde kalmış gibi bilinçsiz şekilde hareket ederler. Nefret söyleminin yönlendirmesi ve talimatları ile hareket eden kitlenin şiddeti ve öfkesi korkunçtur. Bu sloganların etkisiyle kitleler saldırganlaşırlar ve önlerine çıkan her türlü şeyi ezip geçecek bir kasırga etkisi oluşturabilirler.

⁹⁰ Pembe Hayat, 2015, *Medyada LGBTİ' lere Yönelik Nefret Söylemi*, s.9.

⁹¹ **Freud, S.,** *Kitle Psikolojisi*, (Kamuran Şival Çev.), İstanbul: Cem Yayınevi, 2006, s.20.

İKİNCİ BÖLÜM

NEFRET SÖYLEMİ VE LİNÇ KAVRAMLARININ HUKUKİ BOYUTU

2.1. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA LİNÇ

Linç eylemleriyle dünyanın birçok ülkesinde⁹² karşılaşılmaya rağmen hukuki düzenleme anlamında birçok ülkede linç eylemlerinin müstakil bir suç olarak düzenlenmediği görülmektedir.

Birleşik Krallık'a bağlı ülkeler olan İngiltere, Galler, Kuzey İrlanda ve İskoçya'da linç eylemleri müstakil bir suç olarak tanımlanmaktadır. İngiltere ve Galler'de linç eylemleri, 1986 tarihli Kamu Düzeni Yasası'nda "riot" yani "ayaklanma" başlığı altında yer almaktadır.⁹³ İlgili maddede "on iki veya daha fazla kişinin kamu amacı adına hukuksuz şiddet kullanması veya kullanmakla tehdit etmesi" suç olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte maddenin ikinci fıkrasında bahsedilen on iki kişinin planlı bir araya gelmesinin aranmayacağı açıkça belirtilmiştir. Böylece zikredilen kanun, örgütsüz ve plansız olan linç eylemlerinin yargılanmasına olanak sağlamaktadır. Yine kanunla düzenlenen diğer bir husus ise linç eylemlerinin iştirak hükümleri kapsamında değerlendirilmeden kişi bazında yargılamaya müsaade etmesidir. Benzer düzenlemeler Birleşik Krallık'a bağlı olan Kuzey İrlanda'da 2008 tarihli "Kuzey İrlanda Ceza Adaleti Emri"nde (Criminal Justice Northern Ireland Order 2008), İskoçya'da, "mobbing and rioting" (Mobbing and Rioting 1984) mevcuttur. Yani "rahatsız etme ve ayaklanma" olarak ifade edilen yasayla linç eylemlerinin yargılanması sağlanmakta, düzenlemeyle ise "iki ya da daha fazla kişinin bir araya gelerek herhangi şekilde taciz veya şiddette" bulunması yasaklanmaktadır.⁹⁴

ABD'ye baktığımızda linç eylemleri müstakil bir suç olarak tanımlanmaktadır. ABD'nin Medeni Haklar Yasası'nda "nefret suçları" bölümünde "ırk, renk, din, uyruk, cinsel kimlik, herhangi bir özür veya cinsiyet nedeniyle birine zarar verilmesi halinde, öldürme kastına bakılmaksızın cezalandırılacağı" ifade edilmektedir.⁹⁵ Linç suçunun bahse konu düzenleme ile sadece "öldürme" eylemini kapsamak zorunda olmadığı

⁹² Wikipedia, <https://en.wikipedia.org/wiki/Lynching>, ET: 29.02.2020.

⁹³ Public Order Act 1986, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64/contents>, ET: 27.02.2020.

⁹⁴ Yılmaz, 2012, s.37.

⁹⁵ Yılmaz, 2012, s.38.

görülmekte birlikte eyaletler bazında değişiklikler görülmektedir. Birçok eyalet anti-linç kanunlarını uygularken bazı eyaletler ise genel olarak kitle şiddetini birer suç haline getirmişlerdir.⁹⁶

ABD’de linç düzenlemeleri ile ilgili olarak birkaç eyalet bazında örnekle açıklamanın yerinde olacağı kanaatindeyiz. Örneğin, Güney Carolina eyaletine ait linç kanununda, linç birinci ve ikinci derece linç olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ölümle sonuçlanan linç eylemleri birinci derece linç olarak tanımlanmakta, ölümle sonuçlanmayan ancak manevi zararları da kapsayacak şekilde geniş kapsamlı olan tanım ise ikinci derece linçtir (Güney Carolina Anti Linç Kanunu). Güney Carolina’daki bu düzenleme ile ölümle sonuçlanan eylemin veya sadece belli bir tür eylem değil, “herhangi bir şiddet eylemi” linç suçu kapsamında değerlendirilmektedir.⁹⁷

ABD’nin Alabama eyaletinde linç eylemi farklı bir şekilde tanımlanmaktadır. “...Linç, sonu ölümle bitmek şartıyla, bir kitle tarafından gerçekleştirilen... herhangi bir şiddet eylemidir.” Alabama eyaleti lincin varlığını eylemin sonucuna göre değerlendirmektedir. “Yani kişi linç edilirken, tam da o esnada ölmeyebilir ve hastaneye kaldırılıp orada ölebilir; yani suçun sonuçlanmasının süresini uzatmıştır.” Georgia eyaletinde linç eyleminde “ölüm sonucu” aranmaktadır ve ilave olarak yargıca “linç tehlikesi olan kişilere özel koruma tahsis etme yetki ve yükümlülüğü” verilmektedir.⁹⁸

Araştırmanın yazıldığı dönemde 1900’den beri kongre tarafından federal bir suç olması için verilen linç tasarısı 120 yıl sonra geçmiş ve Başkan Trump’ın imzalaması ile yasalaşmıştır. Yasanın ismine ise 1955 yılında daha 14 yaşındayken linç edilerek öldürülen siyah tenli çocuk Emmett Till’in ismi verilerek Emmett Till Antilinç Yasası (Emmett Till Antilynching Act) olmuştur. Böylece anti linç kanunu ABD’de sembolik de olsa federal olarak kabul edilmiştir.

Emmett Till Anti-Linç Yasası’nın içeriğini incelediğimizde; Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşanan linç eylemlerine kronolojik olarak yer verilmektedir. Bu kronolojik bilgilendirmede dikkat çeken husus ABD’de 1882 ile 1968 yılları arasında

⁹⁶ Shay, F., 2010, *Judge Lynch, His First Hundred Years*, New York, s.92.’’den Akt. Yılmaz, 2012, s.38.

⁹⁷ Yılmaz, 2012, s.38.

⁹⁸ Yılmaz, 2012, s.39.

en az 4742 Afro-Amerikan'ın linç edildiğinin kayıtlara geçtiği belirtilmektedir. Yine haberde verildiği gibi 20. yüzyılda 200 kadar anti-linç kanununun kongreye sunulduğu belirtilmektedir. Metinde yine yaşanan bu linç eylemlerinden dolayı özür dilenmektedir. Metinde linç suç olarak belirtilmektedir. Kanunda ifade edildiği şekliyle: “Bu başlığın 245, 247 veya 249. bölümünü veya 1968 İnsan Hakları Yasası'nın (42 USC 3631) 901 bölümünü ihlal etmek için başka biriyle komplo kurarsa, bu bölümün tamamlanmış ihlali ile aynı şekilde cezalandırılır. Bu tür tamamlanmış bir ihlal için maksimum hapis cezası süresi 10 yıldan azdır, kişi 10 yıldan fazla olmamak üzere hapse atılabilir” denilmektedir.⁹⁹

Hindistan'da da linç eylemi müstakil bir suç olarak tanımlanmaktadır. 2017 yılında Linçten Korunma Kanunu (The Protection From Lynching Act) ismiyle yasalaşmıştır. Kanun 26 maddeden oluşmaktadır. Kanunda linç kavramı ile ilgili tanımlar, linç suçunun cezası, linç kitlelerine karşı yetkinin nasıl kullanılacağı, başta polis ve mahkemeler olmak üzere kamu kuruluşlarının görevleri yer almaktadır. Kanunda linç “herhangi bir şiddet eylemi veya şiddet eylemlerinin planlı veya plansız olarak gerçekleştirilmesi, yargısız ceza vermek amacıyla veya bir kitlenin bir kişi veya grup üzerinde algılanan herhangi bir yasal, sosyal ve kültürel norm/önyargıyı uygulama arzusundan kaynaklanan bir protesto eylemi olarak işlenmesi” olarak tanımlanmaktadır. Yine kanunda mağdur “bu kanun kapsamındaki herhangi bir suçun işlenmesi sonucu ortaya çıkan fiziksel olarak acı çeken, zihinsel, psikolojik veya parasal zarara uğrayan herhangi bir kişi veya ölen bir kurbanın akrabalarını, yasal vasisini ve yasal mirasçılarını içerir” şeklinde tanımlanmaktadır. Kanunda tanımlanan diğer kavram ise “Saldırı materyali”dir. “Saldırı materyali bir insanı linç etmek için bir kitleyi kışkırtmak için makul olarak yorumlanabilecek herhangi bir materyal anlamına gelir ve din, ırk, kültür veya başka herhangi bir zeminde linç yapmayı teşvik eden materyaldir.” Bir başka tanım da kitle ile ilgilidir. “Kitle, linç etme niyetiyle toplanmış iki veya daha fazla kişiden oluşan bir grup anlamına gelir” şeklindedir.¹⁰⁰

Suçun maddi unsurlarının başında fail gelir ve linç eylemlerinin de faili kitledir. Bir eylemin linç eylemi sayılabilmesi için suça katılan faillerinin sayısı da linç

⁹⁹ Emmett Till Antilynching Act, <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/35/text>, ET: 27.02.2020.

¹⁰⁰ The Protection From Lynching Act 2017, s.1-11.

suçunun oluşup oluşmayacağı açısından tartışma konusu olmaktadır. Bu bağlamda uygulamalara baktığımızda kitle tanımı, farklılıklar arz etmektedir.¹⁰¹

Amerika Birleşik Devletleri’nde linci veya kitle şiddetini suç olarak tanımlayan eyaletlerin kanunlarının hemen hepsi birbirinden farklı düzenlemelere sahiptir. Amerika Birleşik Devletleri’nin Güney Carolina gibi bazı eyaletlerinde linç kitleleri kanunlarında en az iki kişiden oluşması gerektiği belirtilmektedir. Alabama ve Indiana eyaletleri, bu kitleden “birleşen herhangi bir sayıda insan” şeklinde bahsederken, herhalde yine benzer şekilde en az iki kişiden bahsetmektedir. Georgia eyaletinde ise linç eden kitle “herhangi bir kişi” olarak ifade edilmektedir. Linç kitlelerinin tanımı yapılmayan ABD’nin diğer eyaletlerinde ise örgütlü suç tanımında yer verilen en az 3 kişinin fiilen iştiraki gerekmektedir.¹⁰²

Birleşik Krallık’a bağlı İngiltere ve Galler 1986 tarihli Kamu Düzeni Yasası’da linç kitlelerini tanımlarken on iki veya daha fazla kişinin gerekliliğini aramaktadır. İskoçya’da ise “rahatsız etme ve ayaklanma” olarak ifade edilen yasada linç eylemlerinin yargılanması sağlanmakta, düzenlemede ise linç kitleleri için “iki ya da daha fazla kişinin” varlığı aranmaktadır.

Hindistan’da ise linç suçunun düzenlendiği Linçten Korunma Kanunun (The Protection From Lynching Act) 2. maddesinin b bendinde “kitle (mob)” tanımı altında kitlenin tanımı yapılmaktadır. Bu tanıma göre kitle, linç etme amacıyla toplanmış iki veya daha fazla kişiden oluşan bir grup anlamına gelir.¹⁰³

Almanya Avrupa ülkelerinin çoğunda görülen nefret saiki temelli şiddetten nasibini ne yazık ki almıştır. Almanya’da farklı din, mezhep, kültür, göçmenler, farklı cinsel yönelimler ve dezavantajlı gruplara yönelik şiddet olayları oldukça fazla medyana gelmektedir.¹⁰⁴ Almanya’nın II. Dünya Savaşı sonrasında yurt dışından farklı inanç ve etkin kimlikten göçmeni ülkesine alması nefret saiki temelli linç anlamında ülkeyi daha kırılgan bir hale getirmiştir.¹⁰⁵

¹⁰¹ Yılmaz, 2012, s.36.

¹⁰² Shay, 2010, s.98’dan Akt. Yılmaz, 2012, s.36.

¹⁰³ Hindistan Linçten Korunma Kanunu 2017, m.2, <https://www.legal-tools.org/doc/f0b548/pdf/>, ET: 27.02.2020.

¹⁰⁴ Bulut, İ., Nefret Suçları, Ankara: Adalet Yayınevi, 2014, s.70.

¹⁰⁵ Bulut, 2014, s.70.

Diğer taraftan Almanya tarihinde özellikle 1990 yılından sonra ırkçı şiddet vakaları yaşanmıştır. Örneğin, Hoyersweda, Mecklenburg-Vorpommern olayı; 17.09 - 23.09.1991 tarihleri arasında ırkçı saldırılar meydana gelmiştir. Hoyerswerda 90'lı yıllarda mülteci yurtlarına yönelik saldırılar olmuştur. Olaylarda 32 kişi yaralandı ve 82 kişi gözaltına alınmıştır. Olaylar sonrasında sadece 4 kişi hüküm giymiştir.

Saal, Mecklenburg Vorpommern'da 14 Mart 1992'de aşırı sağcı bir grubun mültecilerin yer aldığı yurda saldırmaları neticesinde 1 Romanya vatandaşı ölmüştür. Mölln, Schleswig-Holstein'da, 23 Kasım 1992'de Neonaziler. İki Türk ailenin yaşadığı evi yakmışlardır. İki kız çocuğu ve büyükanneleri saldırı sonunda ölmüştür. Lübeck, Schleswig-Holstein'da ise 18 Ocak 1996'yı 19 Ocak'a bağlayan gece mültecilerin barındığı yurt ateşe verilmiştir. Saldırı sonrası altısı çocuk yaşta 10 kişi ölmüş, olayın failleri bulunamamıştır. Bu saldırı, o dönemde mültecilere yönelik en büyük saldırı olarak Almanya tarihine geçmiştir.

Almanya çok çeşitli yöntemlerle nefret suçlarıyla mücadele etmeye çalışmaktadır. II. Dünya savaşının bitmesiyle özellikle Anti-semitizmle mücadele yasaları çıkarmıştır. Bu yasalarda sadece spesifik nefret şiddet vakalarını kapsayacak şekilde yapılmamıştır¹⁰⁶Bu anlamda ağır cezalarla insanları caydırmaktan çok konuyla ilgili çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarını güçlendirerek çözüm bulmaya çalışılmaktadır.¹⁰⁷

Almanya Ceza Kanununda direk nefret saikli şiddetle ilgili direk ceza verilmesini sağlayan bir madde bulunmamaktadır. Ancak bu maddenin bulunmaması, Almanya'nın bu konuyu yeterince gündemine almadığını göstermez. Almanya konuyu “nefret suçları” başlığında değil de “politik saikli suçlar” başlığında ele almaktadır.¹⁰⁸ Almanya nefret suçlarını cezayı artırıcı bir madde olarak tanımlamasa da yargılama aşamasında özellikle Alman Ceza Kanunun 46. maddesi kapsamında verilen cezalar “nefret suçlarına daha fazla ceza verilmesi gerekir” şeklinde değerlendirmesi daha ağır cezalar verebilmesini sağlamaktadır.¹⁰⁹

2001 yılına kadar Federal Kriminal Soruşturma Ofisi (Bundeskriminalamt) ve Federal Anayasayı Koruma Ofisi (Bundesamt für Verfassungsschutz) nefret suçu

¹⁰⁶ Bulut, 2014, s. 70.

¹⁰⁷ Bulut, 2014, s. 71.

¹⁰⁸ Bulut, 2014, s. 71.

¹⁰⁹ Bulut, 2014, s. 72.

özelliğine sahip bütün suçların istatistiğini tutmaktaydı.¹¹⁰ Ancak özellikle Almanya Federal İçişleri Bakanlığında yapılan bir reform çalışmasıyla 2001’de ilk defa “nefret suçu” terimi kullanılmıştır. Bugünden sonra nefret suçu raporlamaları daha düzenli olmuştur.¹¹¹

Almanya nefret ve linç suçlarında, inceleme konusu yaptığımız Birleşik Krallık, Hindistan ve ABD’den daha farklı bir mücadele metodu belirlemiştir. Bu mücadelede sadece yasadan güç alarak cezalandırmak değil, sivil toplumun da desteğini alarak daha uzun vadede köklü bir değişim sağlamak istemiştir. Verilen cezalarda da cezasızlık olduğu izlenimini de topluma vermemeye çaba göstermektedir.

2.2. TÜRK HUKUKUNDA LİNÇ

Linç, hukuk sistemimizde müstakil bir suç olarak yer almamaktadır. Uygulamada baktığımızda Ceza Kanunu’nun “iştirak hükümleri” kapsamında ele alınarak çok failli bir suç olarak uygulanmakta ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun, 81, 87, 76, 77, 151, 170, 214, 216. maddeleri kapsamında değerlendirilmektedir. Zikredilen maddeler sırasıyla “kasten öldürme”, “kasten yaralama”, “soykırım, insanlığa karşı suçlar”, “mala zarar verme”, “genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması”, “suç işlemeye tahrik” ve “halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama” suçlarıdır. Ancak linç eyleminin uygulamada bu maddeler çerçevesinde değerlendirilmesi birçok sorunu ve tartışmayı da beraberinde getirmektedir.

Türk Ceza Kanunu’nun 76. maddesi soykırım suçunu kapsamaktadır. Bu maddenin linç eylemini kapsayıp kapsamadığı tartışmalarına baktığımızda: Soykırım suçunun maddi unsurları, “bir planın icrası suretiyle, milli, etnik, ırki veya dini bir grubun tamamen veya kısmen yok edilmesi amacıyla bu grupların üyelerine karşı bu fiillerden birinin işlenmesi” soykırım suçunu oluşturmaktadır. Kanun koyucu, soykırım suçunun hareketlerini “kasten öldürme, bedensel veya ruhsal bütünlüklerine zarar verme, grubun tamamen veya kısmen yok edilmesi sonucunu doğuracak koşullarda yaşamaya zorlanması, grup içinde doğumlara engel olmaya yönelik tedbirlerin alınması ve gruba ait çocukların bir başka gruba zorla nakledilmesi” olarak belirlemiştir. Buradaki yapılan tanımlama genel ve kapsayıcı bir tanımdır ancak lincin

¹¹⁰ Bulut, 2014, s. 72.

¹¹¹ Bulut, 2014, s. 72.

unsurları değerlendirilerek ele alındığında linç eylemlerinin tamamını kapsamamaktadır. Bununla birlikte soykırım suçu, “bir gruba karşı o grubun karakteristik özelliklerinden dolayı işlenen ağır suçlardır.” Bu nedenle daha yaygın ve sistematik şiddet eylemlerini kapsamaktadır.¹¹² Linç ise, bir kişiye veya kişilere yönelik şiddet eylemidir ve 76. maddede zikredilen “milli, etnik, ırkı veya dini bir grubun tamamen veya kısmen yok edilmesi” maksatlarını içermeyebileceği gibi, maddede sayılan fiillerden farklı şekilde de gerçekleştirilebilir.¹¹³

Türk Ceza Kanunu’nun 77. Maddesi insanlığa karşı suçları tanımlamaktadır. Maddede “siyasal, felsefî, ırkî veya dinî saiklerle toplumun bir kesimine karşı bir plân doğrultusunda sistemli olarak işlenmesi, insanlığa karşı suç oluşturur” denilmektedir. Kasten öldürme suçu 77. Maddede zikredilen saiklerle işlendiği takdirde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasıyla, diğer şiddet eylemleri için ise yine aynı saiklerle işlenmesi halinde 8 yıldan az olmamak şartı ile hapis cezasıyla yargılanacaklardır. Linç eylemi bağlamında değerlendirdiğimizde, 77. maddenin tüm linç olaylarını kapsayamayacağı açıktır.¹¹⁴ Linç eylemleri anılan maddede sayılan “siyasal, felsefî, ırki veya dini saikler” dışında saiklerle de gerçekleştirilebilmektedir. Ceza hukukunun kanunilik ilkesi/kıyas yasağı¹¹⁵ ve tipiklik ilkesi gereğince, maddede belirtilenler haricinde herhangi bir eylem “insanlığa karşı suç” kapsamında değerlendirilemez. Bununla birlikte anılan maddede belirtilen “sistemli” ifadesi, “örgütsüz-plansız linçlere” uygulanabilir değildir. Bu nedenle sistemli bir şekilde meydana gelmeye, “kitlelerin galeyanı” diye ifade edilen toplu eylemleri kapsamakta yetersiz kalmaktadır.¹¹⁶

Türk Ceza Kanunu’nun 81. maddesi kasten öldürme suçunu tanımlamaktadır. 82. maddede ise kasten öldürme suçunun nitelikli hallerine yer verilmektedir. Linç eylemi açısından değerlendirdiğimizde nitelikli haller arasında, suçun toplu halde işlenmesinin sebebiyet vereceği tehlike göz önüne alınmadığı gibi, kamu düzeninin ve kamu güveninin zedelenmesi de değerlendirilmemiştir. Benzer durum kasten yaralama suçu ve ağırlaştırılmış hallerinin düzenlendiği 86 ve 87. maddelerde de karşımıza çıkmaktadır. Anılan maddeleri linç eylemleri kapsamında değerlendirdiğimizde suçun

¹¹² Bulut, 2014, s.156.

¹¹³ Yılmaz, 2012, s.54,55.

¹¹⁴ Bulut, 2014, s.168.

¹¹⁵ Özen, M. & Hafizoğulları, Z., *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler Kişilere Karşı Suçlar*, Ankara: Us-A Yayıncılık, 2016, s.19-23.

¹¹⁶ Yılmaz, 2012, s.55.

toplu olarak işlenmesi, sadece yargılama aşamasında bir iştirak hükmü olmamalı, suçun nitelikli hali olmalıdır. Bir örnekle açıklamak gerekirse “bir kişiyi bir kişinin döverek yaralaması veya öldürmesi ile on kişinin beraberce aynı fiilleri yapması” durumunda yargılama dışında bir farklılık olmamaktadır.¹¹⁷ Ancak bu durum “ceza doktrini” ve “suç teorisi” bakış açısıyla değerlendirildiğinde hukuken doğru değildir. Çünkü bu eylemleri engellemek için yapılacak düzenlemelerin koruduğu öncelikli yarar kamu düzenidir. Bununla birlikte vücut dokunulmazlığı ve yaşama hakkı da korunmuş olacaktır. Sayılan kurallar, ilke seviyesine çıkmış değerlerdir. Bu nedenle hukuk sisteminin kendi içerisinde tutarlılığını sağlayabilmesi için bu hususların öncelikli olarak ele alınması gerekir.¹¹⁸

Linç eylemleri sadece vücuda karşı olan suçlarda değil mal varlığına karşı suçlarda da söz konusu olmaktadır. Türk Ceza Kanunu’nun 151. maddesi mala zarar verme suçunu tanımlamaktadır. Linç eylemlerini incelediğimizde, mağdurun hem vücuduna hem de evi yahut da işyerine saldırılmasından dolayı malvarlığına karşı eylemlerin olduğuna da şahit oluruz. Kanun koyucunun mala zarar verme suçuyla korumak istediği hukuki yarar, “mülkiyet hakkı” ve “kişinin malvarlığı” olup özel bir yarar korunur.¹¹⁹ Linç eylemi kapsamında baktığımızda ise mala zarar vermenin kamu güvenliğini zedeleyeceği ve kamu huzurunu bozacağı açıktır. Bununla birlikte mala zarar verme suçu takibi şikâyeteye bağlı bir suç iken kamu düzenini ilgilendiren hiçbir suç kanun koyucu tarafından şikâyeteye bağlı tutulmamıştır.¹²⁰

Türk Ceza Kanunu’nun üçüncü kısmında yer verilen topluma karşı suçları da linç eylemleri bağlamında değerlendirebiliriz. 170. maddede “Genel tehlike yaratan suçlarda, kişilerin hayatı, sağlığı, malvarlığı bakımından tehlikeli olacak biçimde ya da kişilerde korku, kaygı veya panik yaratabilecek tarzda yangın çıkaran, bina çökmesine, toprak kaymasına, çığ düşmesine, sel veya taşkına neden olan, silahla ateş eden veya patlayıcı madde kullanan kişi cezalandırılır.” denilir. Bu maddede linç eylemleri bağlamında değerlendirildiğinde yine linç eylemlerini kapsamayacağı

¹¹⁷ Yılmaz, 2012, s.56.

¹¹⁸ Dworkin, R., *Taking Rights Seriously*, Boston, 1978, s.50-90’dan Akt. Yılmaz, 2012, s.56.

¹¹⁹ Özbek, Veli Özer& Kanbur, M. Nihat& Doğan, Koray& Bacaksız, Pınar& Tepe, İlker, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, 2010, (Seçkin Yayınevi), s.651.

¹²⁰ Yılmaz, 2012, s.57.

açıktır. Çünkü kanun koyucu suçun bireysel olarak işlenebileceğini tanımlayarak suçun toplu olarak işlendiği linç eylemlerini değerlendirme dışı tutmuştur.¹²¹

Türk Ceza Kanunu'nun 214. maddesinde suç işlemeye tahrik suçuna yer verilmektedir. Bu maddenin linç eylemleri bağlamında kapsayıp kapsamadığı açısından değerlendirilebilir. Zikredilen maddede suç işlemeye tahrike yer verilmektedir. Maddede geçen “suç işlemek için alenen tahrikte bulunmak”, ifadesi sınırları belirsiz, karışık, geniş şekilde yorumlanabilecek bir ifadedir. 1. fıkrada tahrik etme cezalandırılırken, 3. fıkrada ise tahrik eden kişi azmettiren olarak cezalandırılmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye aleyhine verdiği, İncal–Türkiye ve Zana–Türkiye davalarında görüldüğü gibi, ifade edilen düşüncelerin “şiddet kullanılmasını, silahlı mücadeleyi veya ayaklanmayı” teşvik hususu, suçun saptanması bakımından belirleyici bir unsur olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda maddenin linç eylemlerine uygulanabilirliği söz konusu olamaz.¹²²

Benzer şekilde 216. madde için de aynı durum geçerlidir. Çünkü Madde 216'nın kapsamına linç suçlarının bir kısmını dâhil edebilmek bile aslında büyük kısmını yine kapsam dışında bırakmış oluruz. Madde 216'da sadece siyasi linçleri kapsayabilir, madde metninde “sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip” kişilere karşı bir suçun işlenmesini tahrik etmek tanımlanmaktadır. Suçun yapısı kolektif bir unsura sahip olduğu için linç eylemiyle kıyaslanabilmekte ancak linci kapsamamaktadır.¹²³

Linç eylemleri yukarıda izah etmeye çalıştığımız şekliyle Türk Ceza Kanunu'nun zikredilen maddelerinden farklı özellikler taşımaktadır. Linç olayları toplumsal anlayış nedeniyle bir denetim mekanizması olarak değerlendirilmektedir. Toplumsal düzeni sağlaması gereken devletin görevlerini yerine getirmekte zayıflık gösterdiği düşüncesi, devlete ve hukuk sistemine olan güvenin sarsılmasına neden olmaktadır. Bunun neticesinde ise toplumsal düzenin muhafazası için şiddet kullanılabilir düşüncesinin gelişmesine ve böylece linç eylemlerinin artmasına, topluma yayılmasına neden olabilmektedir. Anlatılan hususlar dikkate alındığında linç olgusu basit bir suç değil nitelikli bir suç olarak değerlendirilmeli ve ceza kanununun ilgili maddelerinin yeniden tanımlanmasında ve linç eylemlerine müstakil bir suç

¹²¹ Yılmaz, 2012, s.58.

¹²² Yılmaz, 2012, s.58.

¹²³ Yılmaz, 2012, s.58.

olarak yer verilerek, linç eylemlerinin özellikleri ve unsurları değerlendirilerek diğer bireysel suçlardan ayırt edilmesi gerektiği düşünülmektedir.¹²⁴

2.3. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA NEFRET SÖYLEMİ

Nefret söylemine ilişkin olarak yapılan hukuki düzenlemelere bakıldığında üç farklı kategoride ele alındığı görülmektedir. Bunlar “belli bir gruba hakaret etmeyi ve nefreti kışkırtmayı yasaklayan düzenlemeler; bir kişinin veya ulusun onuruna hakaret etmeyi yasaklayan düzenlemeler ve Nazi ideolojisinin yüceltilmesinin ve Yahudilere karşı yapılan soykırımın inkâr edilmesinin yasaklanmasına ilişkin” düzenlemelerdir.¹²⁵

Uluslararası olarak nefret söylemi ile mücadele kapsamında uluslararası alanda etkin ve yapılan anlaşma veya sözleşmelere taraf olan devletlere yaptırım etkisi bulunan uluslararası kuruluşlardan Birleşmiş Milletler, Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı (AGİT) ve Avrupa Konseyi’nin bu bağlamda yaptığı düzenlemeler incelenecektir.

2.3.1. Birleşmiş Milletler Nefret Söylemi ile Mücadele

Nefret söylemi ile ilgili birçok uluslararası sözleşme, antlaşma ve tavsiye kararı mevcuttur. Bahsedeceğimiz ilk uluslararası antlaşma Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 10 Aralık 1948 tarihinde ilan edilen “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi”dir. Bildiride, “insan hakları ve insan onuruna saygının özgürlük, adalet ve barışın temeli” olduğu kabul edilmiştir.¹²⁶ Bildirge’nin 1., 2., 3., 7. ve 18. maddeleri nefret söylemi bakımından etkilidir. Bu maddelerde yer verilen “yaşam hakkı, kişi güvenliği hakkı, ifade ve inanç özgürlüğü, ayrımcılık yasağı” nefret söylemi fiilleri ile ihlal edilmesi durumunda sözleşmeye taraf devletlere birtakım yükümlülükler getirmektedir. Bu bağlamda devletlerden beklenen başlıca önlem ise nefret söylemlerine ilişkin yasal düzenlemelerin yapılması ve cezalandırma hususuna yer verilmesidir.¹²⁷ Bununla birlikte bildirinin bağlayıcı bir niteliği söz konusu olmamakla birlikte insan haklarının listesini kapsamlı şekilde ele alması ve diğer

¹²⁴ Özgür, 2007, s.83.

¹²⁵ Ataman, H.ve Cengiz, O.K., *Türkiye’de Nefret Suçları*, 2009, s.12.

¹²⁶ Yılmaz, E.F., 2008, *Avrupa’da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı*, Ankara, s.173.

¹²⁷ Bulut, İ., *Nefret Suçları*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2014, s.55.

bağlayıcı nitelikte olan bölgesel ve uluslararası metinlere ölçüt olması bakımından önemlidir.¹²⁸

Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan nefret söylemi bağlamında ele alacağımız bir diğer sözleşme ise “Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme”dir. 4 Ocak 1969 yılında yürürlüğe giren sözleşmenin 4. maddesi uyarınca; “taraf devletlerin bir ırkın veya belli bir renge veya etnik kökene mensup bir grubun üstünlüğü fikrine ya da teorilerine dayanan ya da her ne şekilde olursa olsun ırkçı nefreti ve ayrımcılığı haklı çıkarmaya veya yüceltmeye çalışan tüm propaganda ve örgütleri kınayacağı ve bu tür ayrımcılık faaliyetleri ile ayrımcılığı teşviki ortadan kaldırmaya yönelik acil ve olumlu önlemler almayı üstleneceği” belirtilmiştir.¹²⁹ Bu bağlamda taraf devletlere getirilen yükümlülükler ve önlemler:

“İrkçi üstünlüğe ya da nefrete dayalı tüm fikirlerin yayılmasını, ırk ayrımcılığını teşviki, herhangi bir ırka ya da başka bir renk ya da etnik kökene mensup bir gruba yönelik şiddet eylemlerini ya da bu tür eylemleri teşviki ve ayrıca ırkçı eylemleri finanse etmek dahil bu eylemlere her türlü yardım sağlamayı yasalarda suç olarak tanımlayıp, cezai yaptırıma tabi tutmak; Irk ayrımcılığını destekleyen ya da bu tür ayrımcılığa teşvik eden tüm örgütleri ve ayrıca örgütlü ve diğer tüm propaganda faaliyetlerini yasa dışı ilan edecek ve yasaklayacaklar ve bu tür örgütleri/organizasyonlara katılımı suç addederek, cezai yaptırıma bağlamak; Yerel veya ulusal kamu kurum ve yetkililerinin ırk ayrımcılığını desteklemesine ya da ırk ayrımcılığına teşvik etmesine izin vermemektir.”¹³⁰

Birleşmiş Milletler bu sözleşmeyle her türlü ırkçılığı reddetmekte ve nefret söyleminin önlenmesine yönelik bütün devletlerin sorumluluğunun olduğunu ortaya koymaktadır.

Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan nefret söylemi bağlamında ele alacağımız bir diğer sözleşme ise “Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme”dir. BM Genel Kurulu tarafından 1966 yılında kabul edilen sözleşme, Birinci Ek Protokolü ile birlikte 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme’nin 19. maddesinde “herkesin görüş sahibi olmakla beraber ifade özgürlüğü hakkına sahip

¹²⁸ Acer, Y., & Kaya, İ., *Uluslararası Hukuk. Temel Ders Kitabı*, 2014, Ankara: Seçkin Yayınevi, s.288.

¹²⁹ Mercan, N.K., *Nefret Suçları*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), 2015, s.66.

¹³⁰ BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/95-109.pdf>, ET: 01.03.2020.

olacağı, bunların kısıtlanabileceği belirtilmekte” ancak nefret söylemine ilişkin açıklamaya yer verilmemektedir. Sözleşme’nin nefret söylemi bağlamında değerlendirilebilecek maddeleri 2. ve 20. maddeleridir. 2. madde;

“Bu sözleşmeye taraf her devlet, bu sözleşmede tanınan hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer bir fikir, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmaksızın, kendi toprakları üzerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tabi olan bütün bireyler için güvence altına almayı bu ve haklara saygı göstermeyi taahhüt eder.” şeklindedir.

20. maddeye göre; “Her türlü savaş propagandasının ve ulusal, ırksal ya da dinsel nefretin ayrımcılık, düşmanlık ya da şiddete kışkırtmaya dönüşecek biçimde savunulması hukuki düzenlemeler aracılığıyla önlenmelidir” şeklinde ifade edilmektedir (BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme). Sözleşmeden anlaşılmaktadır ki ırksal, dinsel bağlamda kullanılan ve tahrik edici olaylara neden olan söylemler ifade özgürlüğü bağlamında değerlendirilemez. Sözleşme hükümlerinin devletler tarafından uygulanması için İnsan Hakları Komitesi kurulmuştur. Bu komite birçok bireysel başvuruda nefret söylemine ilişkin kararlar vermiştir.¹³¹ Nefret söylemine ilişkin Komitenin kabul ettiği kararlardan birini örnek olarak verecek olursak J.R.T and the W.G.Party v. Kanada kararıdır. Komite kararında, “ırkçı ve dini nefret içerikli ifadelerin” açıkça savunulmasının ve yayılmasının ifade özgürlüğü açısından değerlendirilemeyeceğine hükmetmiştir.¹³²

2.3.2. AGİT Nefret Söylemi ile Mücadele

Sosyalist rejimlerin dağılması sürecinde devletlerin bağımsızlıklarını ilan etmeleri ile birlikte azınlıkların haklarının korunması gerektiği tartışmaları ortaya çıkmıştır. Bu sürecin neticesinde ise AGİT’in kurulması gerçekleşmiş ve 1970’li yıllardan başlattığı çalışmalar ile üye devletleri önlemler almaya davet etmiştir.¹³³

AGİT nefret söylemi ve nefret suçları ile mücadele kapsamında gereken önemin verilmesinde 2003 tarihli Maastricht Bakanlar Konseyi toplantısı önem arz

¹³¹ Yusifli, S., *Düşünceyi İfade Özgürlüğü ve Nefret Söylemi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, 2015, s.42.

¹³² Gemalmaz, M.S., 2011, *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Belgeleri*, İstanbul: Legal Yayınevi, Cilt 1, s.93.

¹³³ Ünal, Ş., 2005, *Uluslararası Hukuk*, Ankara: Yetkin Yayınları, s.288-289.

etmektedir. AGİT’e bağlı bir organ olarak kurulan Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR), üye devletlerdeki nefret suçları ile ilgili gelişmeleri takip ederek önleme amaçlı faaliyetler gerçekleştirmekte ve yasalaşma süreçlerine destek olmaktadır.¹³⁴

Üye devletler bu bağlamda “ayrımcılık ve hoşgörüsüzlükle mücadele, nefret suçlarının önlenmesi, polis ve diğer kamu görevlilerinin eğitilmesi, ceza kanunları başta olmak üzere mevzuatın gözden geçirilmesi ve gerekli reformların gerçekleştirilmesi, nefret suçlarını izleme ve mağdurlara yardımcı olma doğrultusunda sivil toplum örgütlerinin kapasitesinin güçlendirilmesi, nefret suçlarına ilişkin güvenilir verilerin toplanması gibi” hususlarda yükümlülükler altına girerler.¹³⁵

2.3.3. Avrupa Konseyi Nefret Söylemi ile Mücadele

Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi aracılığı ile üye devletlerin mevzuatları arasında birlikteliğin sağlanması amacı ile sözleşmelerle birlikte hukuki olmakla birlikte bağlayıcı olmayan tavsiye kararlar yayınlamaktadır. Bu kararlarda üye devletlere politika ve mevzuatları için rehber ilkeler sunmaktadır. Tavsiye kararlarda yer verilen ortak kurallar çerçevesinde belli standartları hukuk sistemlerine uygulamaları tavsiye edilmektedir. Avrupa Konseyi’nin nefret söylemini kapsayan tavsiye kararları mevcuttur.

Avrupa Konseyi’ne üye devletlerin katılımıyla 1993 yılında “İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI)” kurulmuştur. ECRI’nin kuruluş amacına baktığımızda “ırkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm, ırk, ten rengi, din, dil, uyruklu ya da etnik kökene dayalı ayrımcılık ve hoşgörüsüzlükle mücadeleyi” kapsamaktadır.¹³⁶ Komisyon bu kapsamda gerekli hukuki düzenlemelerin yapılması ve politikaların yürütülebilmesi için üye devletler için raporlar hazırlayarak tavsiyelerde bulunmaktadır.

Komisyonun nefret söylemi bağlamında değerlendirebileceğimiz ilk tavsiyesi 13 Aralık 2002’de kabul edilen 7 No’lu Genel Politika Tavsiyesidir. Bu tavsiyeye göre “halkı şiddete, nefrete ve ayrımcılığa tahrik ve teşvik, aşağılama ve karalama, ırkı,

¹³⁴ Sınar, H., “Türk Hukukunda Nefret Suçlarına İlişkin Yasal Düzenleme Çalışmaları”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Sayı*, 2013, s.1299.

¹³⁵ Şensever, L., “Uluslararası Hukukta Nefret Suçları”, *Güncel Hukuk Dergisi*, 2013, s.26.

¹³⁶ Gül, İ., & Karan, U., *Ayrımcılık Yasağı Eğitim Rehberi*, İstanbul: 2011, s.69.

renge ve dini kökeni nedeniyle bir kişi veya gruba karşı yapılan tehdit, ırk üstünlüğünü savunan söylemlerin ve fiillerin cezalandırılması gerektiği”, ayrıca karar metninde yer almayan suçlar bakımından da “ırkçı saikle” işlenmesi durumunda ceza artırımı tavsiye edilmektedir. ECRI’nin nefret ya da önyargıya dayanan suçlar açısından bir başka tavsiye kararı ise 29 Haziran 2007 tarihli “Kolluk Güçlerinin Irkçılık ve Irk Ayrımcılığına Karşı Mücadelesi Konulu 11 No’lu Genel Politika Tavsiyesi”dir.¹³⁷

Bakanlar Komitesi tarafından 30 Ekim 1997 tarihinde kabul edilen nefret söylemi konulu (97) 20 sayılı tavsiye kararıyla “ırkçı nefreti, yabancı düşmanlığını, Yahudi düşmanlığını ve kışkırtıcı her türlü ifade biçimini ve her türlü hoşgörüsüzlüğü kınayarak” nefret söylemi tanımına yer vermekte ve yedi prensipten bahsetmektedir. İlk prensipte:

“Avrupa Konseyi üyesi devletlerin ulusal, bölgesel ve yerel kamu otorite ve kurumlarının ve kamu görevlilerinin özellikle medya alanında ırkçı nefreti, yabancı düşmanlığını, ayrımcılığı, nefrete dayalı hoşgörüsüzlüğü meşrulaştıran, yayan, kışkırtan nefret söyleminden kaçınmakta özel sorumluluğa sahip olduğu belirtilmekte, bu gibi durumların yasaklanması ve bu gibi durumlardan kaçınılması” tavsiye edilmektedir.

İkinci prensipte ise “Üye devlet hükümetlerinin idari ve yargı otoritelerinin ifade özgürlüğü ile insan onuruna ve diğerlerinin şöhretine saygıyı uzlaştıracak şekilde hukuki, cezai ve idari yasalardan oluşan hukuksal çerçeve kurmaları ve bunu sürdürmeleri” tavsiye edilerek nasıl uygulanacağı ifade edilmiştir.

Üçüncü prensipte ise ikinci prensibin ne şekilde uygulanacağı hususunda tavsiyede bulunulmakta ve ifade özgürlüğüne yapılacak bir müdahalenin oldukça dar yorumlanması, yasal olması, yapılacak müdahalenin de yargısal denetimden geçmesi gerektiğine yer verilmektedir.

Dördüncü prensipte kişi ya da gruplara yönelik gerçekleştirilen nefret söyleminin AIHS’nin 10. maddesi kapsamında değerlendirilemeyeceği belirtilmiştir.

¹³⁷ ECRI 7 No’lu Genel Politika Tavsiyesi 2002, http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n7/ecri03-8%20recommendation%20nr%207.pdf, ET: 01.03.2020 s.7-8.

Beşinci prensipte yargının ifade özgürlüğü ihlali ile nefret söylemi arasındaki orana dikkat ederek bireysel hakların ihlal edilmemesine dikkat çekilmektedir.

Altıncı prensipte ise kanuni düzenlemelerle birlikte medyaya da nefret söyleminin önlenmesinde yer verilmesi gerektiği ifade edilmekte ve son prensipte de altıncı prensibin uygulanması esnasında AİHS'nin 10. maddesinin ve AİHS organları tarafından oluşturulmuş prensiplerin dikkate alınması hususu vurgulanmaktadır.¹³⁸

Avrupa Konseyi tarafından yayılan ve nefret söylemi bağlamında ele alacağımız metinlerden bir diğeri ise Adalet Bakanları Konseyi tarafından 2007 yılında kabul edilen “İrkçilik ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele Çerçeve Kararı”dır. Bu çerçeve kararlar “ırkçı ve yabancı düşmanlığına dayalı amaçlarla soykırımın reddi ya da küçümsemesi ile halkı şiddet ve nefrete teşvik etmeye yönelik eylemlerin” önlenmesi amaçlanmaktadır.¹³⁹ Bu kapsamda öngörülen yaptırım; “Soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarını açıkça hoş görme, inkâr etme ya da hafife almanın, ırk, renk, din, etnik ya da ulusal kökene yönelik her türlü tehdit, ayrımcılık ve tacizin 1 ile 3 yıl arasında hapis cezası ile cezalandırılmasıdır”.¹⁴⁰

Nefret söylemi ile mücadele kapsamında ele alacağımız ve Avrupa Konseyi tarafından ilan edilen diğeri bir sözleşme ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'dir. Bu sözleşme ve sözleşmeyle ilgili anlaşmazlıkların taşındığı uluslararası bir mahkeme özelliği taşıyan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ni (AİHM) uluslararası etkinliği ve kararlarının sözleşmeye taraf devletleri bağlayıcı özelliği nedeniyle Avrupa Konseyi'nin altında fakat ayrı başlıklar olarak ele alacağız.

2.3.4. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Nefret Söylemi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 4 Kasım 1950 tarihinde Avrupa Konseyi üye devlet dışişleri bakanları tarafından imzalanıp 10 devlet tarafından onaylanmış ve akabinde, 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye taraf olan 47 devlet bulunmaktadır. Sözleşmeye imza atmakla birlikte sözleşmeyi onaylamamış

¹³⁸ Karadeniz, S., *Nefret Söylemi Kapsamında Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik Suçu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuk Anabilim Dalı Hukuk Yüksek Lisans Programı, 2012, s.44.

¹³⁹ Elmas, 2008, s.171-172.

¹⁴⁰ Osce & Odihr, 2005, s.27.

devletlerde mevcuttur. Türkiye, AİHS'yi 4 Kasım 1950 tarihinde imzalamış ve 18 Mayıs 1954 tarihinde ise sözleşmeyi yürürlüğe sokmuştur.¹⁴¹

Konumuzu yani nefret söylemini ilgilendiren kısım sözleşmenin “ifade özgürlüğünü” düzenleyen 10. maddesinde yer almaktadır. Madde de “her bireyin ifade özgürlüğüne sahip olduğu ve bu özgürlüğe müdahale öngörülemez” hükmüne yer verilmektedir. Anılan maddenin 2. fıkrasında ise “kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suçların önlenmesi,(...) başkalarının şöhret ve haklarının korunması” hükmüne yer verilerek ifade özgürlüğünün hangi durumlarda kısıtlanabileceği gösterilmiştir.¹⁴²

Konumuzu ilgilendiren bir başka husus ise 17. maddede yer verilen “hakların kötüye kullanılması yasağı”dır. Bu maddede “Sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesine veya (...) sınırlamalara uğratılmasına yönelik bir etkinliğe girişme ya da eylemde bulunma hakkını sağlar biçimde yorumlanamaz.” denmektedir.¹⁴³

AİHS'nin nefret söylemi ile mücadelesi kapsamında sözleşmede yer alan haklardan bahsettikten sonra AİHS'nin ve ek protokolleriyle güvence altına alınmış olan temel hakların korunmasını sağlamak ve “bireylerin, toplulukların, tüzel kişilerin ve diğer devletlerin” belirli usul ve kurallar çerçevesinde, anlaşmazlıkların çözüme ulaştırıldığı uluslararası bir yargı mercii olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin nefret söylemini nasıl ele aldığını inceleyelim.

2.3.5. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Nefret Söylemi

Nefret söylemi ile ilgili literatürdeki tartışma konularından birinin de nefret söyleminin ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi olduğunu belirtmiştik. Benzer şekilde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de nefret söylemi ile ilgili yapılan başvuruları ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesinde “her bireyin ifade özgürlüğüne sahip olduğu ve bu özgürlüğe müdahale öngörülemez” belirtilmek suretiyle ifade özgürlüğü güvence altına alınmış olmakla birlikte bu özgürlük mutlak değildir. Sözleşmenin 10/2 maddesi kapsamındaki şartların oluşması durumunda bu hakkın sınırlandırılabilirliği ifade

¹⁴¹ Karadeniz, 2012, s.28.

¹⁴² Karadeniz, 2012, s.29.

¹⁴³ Karadeniz, 2012, s.29.

edilmektedir. Özellikle de son dönemde artan “nefret söylemleri, şiddet içeren ifadeler ve müstehcen söylemler” açısından değerlendirildiğinde ifade özgürlüğünün kısıtlanması, sözleşmeye taraf devletlere kamu düzeninin, kamu güvenliğinin, kamu sağlığının ve ahlakın sağlanması ve korunması yönüyle bir çeşit denetim mekanizması sağlamaktadır.¹⁴⁴

AİHM, nefret söylemi içerikli ve ırkçı söylemlerin yasaklanmasına ilişkin yasal düzenlemelerin sözleşmeye taraf devletlerin halkının birlikte ve barış içerisinde hayatlarını sürdürmesi amacını taşıdığını kabul etmektedir. Bu anlamda sözleşme organları, sözleşmeye taraf devletlerin müdahalesinin sözleşmenin 10/2. maddesi hükmünde yer alan “kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suçların önlenmesi,(...) başkalarının şöhret ve haklarının korunması” gibi bazı sınırlamalar ve yaptırımlardan oluştuğuna karar vermiştir.¹⁴⁵

AİHM diğer başvurularda olduğu gibi nefret söylemi ile ilgili başvuruları incelerken başvurunun içeriğinde yer alan özel durumları kendine özgü bir sisteme bağlı olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda ilk önce sözleşmeyi ihlâl ettiği iddia edilen devlet tarafından benzer açıklamalarda öngörülen sınırlamanın, sözleşmenin 10/2 maddesince bir zorunluluk olarak belirtilen “yasa ile öngörülen” bir sınırlamanın varlığı incelenmektedir.¹⁴⁶ “Yasa ile öngörülmesi ve ulaşılabilirlik, öngörülebilirlik koşullarının” gerçekleşmiş olması halinde “açıklamanın içeriğine, açıklamada bulunanın niyetlerine ve açıklamaya izin verilmesinin olası sonuçlarına” göre değerlendirmeler yapılmaktadır.¹⁴⁷

Daha önce de belirttiğimiz gibi ifade özgürlüğü AİHS Madde 10’da düzenlenmekte ve ikinci paragrafta ise ifade özgürlüğüne ilişkin sınırlamaların neler olduğuna yer verilmektedir. Bu sınırlama nedenleri ise, “kişilik haklarının korunmasına yönelik sınırlandırma nedenleri”, “genel yararı korumaya yönelik sınırlandırma nedenleri” ve “yargı organının bağımsızlığı ve tarafsızlığını korumaya

¹⁴⁴ **Gül, C., ve Çakan, S.,** 2018, AİHM Kararları Işığında Nefret, Şiddet ve Müstehcen İçerikli Söylemler Bakımından İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılması”, *ERÜHFD, C. XIII*, s.370.

¹⁴⁵ **Küzeci, E.,** 2007, “AİHS’nin 10. Maddesi Işığında Nefret İçerikli ve Irkçı Nitelikli Düşünce Açıklamaları”, *TBB Dergisi, Sayı 71*, s.183.

¹⁴⁶ **Gözübüyük, A. Ş., & Gölcüklü, F.,** *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2019, s.375.

¹⁴⁷ **Örsal, A.T.,** *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Uygulamasında Nefret Söylemi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı, 2019, s.64.

yönelik sınırlandırma nedenleri” olmak üzere üç grupta incelenmektedir. Uygulamaya bakıldığında nefret söylemi bahse konu bu sınırlandırma nedenleri arasında değerlendirilmektedir. AİHM, kararları incelendiğinde bütün kararlarında ifade özgürlüğünün demokratik toplumdaki önemi ve gerekliliğine vurgu yaptıktan sonra nefret söylemini içeren ifadelerin bahsedilen hak ve özgürlükler kapsamında değerlendirilemeyeceği ifade edilmektedir. Mahkemenin özellikle, ırk ayrımcılığını içeren ifade ve eylemler hususunda tutumu oldukça serttir.¹⁴⁸

Mahkeme, “basın özgürlüğü, bilimsel araştırmalarda gerçeği ortaya koyabilme özgürlüğü” gibi hususlara birçok kararında farklı yaklaşmış, nefret söylemi olarak değerlendirmemiş ve bu özgürlüklerin korunmasına ilişkin atfettiği öneme özellikle vurgu yapmıştır. Mahkeme tarafından benzer bir toleransın siyasi söylemler için de sağlandığını söylemek yanlış olmaz. Mahkemenin nefret söylemi kapsamında dikkat ettiği diğer bir husus ise “söylem sahibinin toplumdaki etkisi ve gücü, bu etkinin nasıl ve ne şekilde kullanılacağı, politik ifadenin gerekliliği ve önemi, söylemin gerçekleştiği ortam ve şartları” beraber değerlendirilmekte ve sonuca ulaşılmaktadır.¹⁴⁹

AİHM, sözleşmede yer verilen hakların korunmasına yönelik birçok karar vermiştir. Nefret söyleminin yasaklanması bağlamında değerlendirebileceğimiz bir karar olan *Secic v. Hırvatistan* kararında mahkeme nefret suçları açısından aşağıdaki sonuca varmıştır. “Devlet otoriteleri, şiddet içeren olayların soruşturulması sırasında bu fiilin arkasında bulunması muhtemel herhangi bir ırkçı saikin varlığının ortaya çıkarılması ve olayda etnik nefret veya önyargının rol oynayıp oynamadığının tespit edilmesi için gerekli bütün adımları atmak ile yükümlüdür.”¹⁵⁰ AİHM’nin kararında görüleceği üzere üye devletler nefret söylemi kapsamında nefret suçlarının önlenmesi için gerekli tüm tedbirleri almalıdır.

Benzer bir karar ise 2005 tarihli “*Nachova ve diğerleri v. Bulgaristan*” kararıdır. Başvurucunun yakınları olan “Roman orijinli Kuncho Angelov ve Kirli Petkov” askerlik görevini ifa ederken firar etmişler ve yakalama sırasında askeri görevlilerin ateş açması sonucu öldürülmüşlerdir. Her ikisi de olay esnasında silahsızdır. Görgü tanıklarının beyanına göre ölüme neden olan askeri görevlinin olay

¹⁴⁸ Örsal, 2019, s.88.

¹⁴⁹ Örsal, 2019, s.89.

¹⁵⁰ Bulut, 2014, s.59.

sırasında birtakım ırkçı söylemlerde bulunduğu tespit edilmiştir. Mahkeme, “devlete mağdurların ırk ve etnik kökenine bakılmaksızın etkili bir soruşturma yapma ödevi yüklediğini belirtmiş, devletin kamu görevlileri tarafından güç kullanıldığı olaylarda ırkçı saik bulunup bulunmadığını ortaya çıkarmak için gerekli bütün makul adımları atması gerektiğini hatırlatmıştır.” Mahkeme yaşama hakkının düzenlendiği 2. maddenin ve ayrımcılık yasağının düzenlendiği 14. maddenin ihlal edildiğine kararı vermiştir. Mahkeme yaşanan olayda ayrımcılık ve etnik köken bakımından farklı uygulamanın varlığını tespit etmiştir. Mahkemenin önemle üzerinde durduğu husus ise ırkçı şiddetin insan onurunu zedelediği ve bu durumun sebep olacağı tehlikeler bakımından özel bir tepkisellik ve farkındalık gerektirdiğidir.¹⁵¹

2.3.6. Türk Hukuk Sistemi’nde Nefret Söylemi

Türk Hukuk Sistemi’nde nefret söyleminin yasaklandığı müstakil bir düzenleme mevcut değildir. Ancak mevcut bazı düzenlemeler nefret söylemi bağlamında değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki Anayasa’nın 10. maddesidir ve doğrudan nefret söylemine ilişkin olmasa da nefret söylemi bağlamında değerlendirmek mümkündür. Ayrımcılığın yasaklandığı 10. maddenin içeriği şöyledir: “Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir (...)”¹⁵²

Bunun yanında Anayasa’nın 24. maddesinde “Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.” hükmüne yer verilerek, inanca dayalı ayrımcılık reddedilmektedir. Aynı doğrultuda, Anayasa’nın düşünce (m.25), düşünceyi yayma (m.26), siyasi haklar (m.67 vd.) kapsamında nefreti ve dolaylı yoldan nefrete dayalı linci doğurucu ayrımcılığı önleyici düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak aynı Anayasa, örneğin resmi dil olarak Türkçe dışındaki bir dile izin vermemesi (m.3), eğitimin Türkçe’den başka dilde yapılamayacağı (m.42), din derslerinin zorunlu olması (m.24), ifade özgürlüğünün sınırlanması (m.26) gibi pek çok yönden gizli ayrımcı düzenlemeler de içermektedir.

Türk Ceza Kanunu bakımından konuyu ele aldığımızda; “TCK 115. maddesi inanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme”, “TCK 122. maddesi

¹⁵¹ Mercan, 2015, s.59.

¹⁵² Yusifli, 2015, s.113.

nefret ve ayrımcılık”, “TCK 125. maddesi hakaret”, “TCK 153 maddesi ibadethanelere ve mezarlıklara zarar verme” ve “TCK 216. maddesi halkı kin ve düşmanlığa tahrik ve aşağılama” suçları nefret söylemi bağlamında değerlendirilebilir.¹⁵³

TCK’da nefret söylemi olarak değerlendirilebilecek maddelerden ilki “İnanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme” başlıklı Madde 115’tir. Maddede “Cebir veya tehdit kullanarak, bir kimseyi dini, siyasi, sosyal, felsefî inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya veya değiştirmeye zorlayan ya da bunları açıklamaktan, yaymaktan meneden kişi”nin cezalandırılacağı bildirilmektedir. Nefret söylemi tanımı bağlamında değerlendirdiğimizde “bir kimseyi dini, siyasi, sosyal, felsefî inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya veya değiştirmeye zorlamak” için tehditte bulunmak fiili nefret söylemini oluşturmaktadır.

TCK’da nefret söylemi bağlamında değerlendirilebilecek diğer bir düzenleme ise 122. maddede düzenlenen “nefret ve ayrımcılık” suçudur. Maddede nefret söylemi bağlamında değerlendirilecek kısım ise “Dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefî inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle (...)” şeklindeki kısımdır. Kanunun lafzından da anlaşıldığı gibi nefret söylemi kapsamında değerlendirdiğimizde nefret söylemi tanımında sayılan unsurları kapsamaktadır.

TCK’da nefret söylemi bağlamında değerlendirilebilecek diğer bir düzenleme ise 125. maddede düzenlenen “hakaret” suçudur. Düzenlemenin nefret söylemi açısından değerlendirilebilecek ilgili kısımları ise;

“Hakaret suçunun, dini, siyasi, sosyal, felsefî inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamasından, değiştirmesinden, yaymaya çalışmasından, mensup olduğu dinin emir ve yasaklarına uygun davranmasından dolayı ve kişinin mensup bulunduğu dine göre kutsal sayılan değerlerden bahisle, işlenmesi halinde” şeklindedir. Burada yer verilen nitelikli haller nefret söyleminin tanımı kapsamında ele alındığında nefret söylemini içerdiği söylenebilir.

TCK’da nefret söylemi olarak değerlendirilebilecek maddelerden bir diğeri ise 153. maddede düzenlenen “ibadethanelere ve mezarlıklara zarar verme” suçudur. Maddenin 3. bendinde düzenlenen nitelikli hali “ilgili dini inancı benimseyen toplum

¹⁵³ Demirbaş, 2017, s.270-271.

kesimini tahkir maksadıyla işlenmesi halinde” kısmı bir kesimin dini inanışı hakkında onur kırıcı, küçük düşürücü veya aşağılayıcı fiilleri yasaklaması ve suç olarak ele alması nedeniyle nefret söylemini kapsamaktadır.

TCK’da nefret söylemi olarak değerlendirilebilecek maddelerden bir diğeri ise ‘Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik veya Aşağılama’ başlığı altında yer verilen 216. maddededir. Bu maddenin nefret söylemi tanımı kapsamında ele alındığında yer verilen unsurlar

“ Halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik eden kimse, (...) Halkın bir kesimini, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge farklılığına dayanarak alenen aşağılayan kişi; Halkın bir kesiminin benimsediği dini değerleri alenen aşağılayan kişi (...)”

şeklindedir. Bu madde de nefret söylemi tanımında yer verilen unsurlara yer vermesi sebebiyle nefret söylemini kapsamaktadır.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun nefret söylemi bağlamında değerlendirilecek diğer bir maddesi ise “Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Devletin Kurum ve Organlarını Aşağılama” başlığıyla düzenlenen 301. maddedir. Maddenin ilgili kısmı ise şöyledir; “Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Türkiye Büyük Millet Meclisini, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ve Devletin yargı organlarını alenen aşağılayan kişi, (...)”.

Ancak Ceza Kanunu’nda kanun koyucu, bu düzenleme ile sadece ülke bütünlüğüyle ilgili konular açısından düzenleme yapmıştır ki bu durum nefret söylemi bağlamında değerlendirildiğinde yeterli olmayacaktır.¹⁵⁴

Nefret söylemi bağlamında ele alacağımız kanunlardan bir diğeri ise “6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluşu ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun’un “Yayın Hizmetleri İlkesi” başlıklı 8. maddesidir. Anılan maddede nefret söylemi ile ilgili değerlendirilebilecek ilgili kısımlar “İrk, dil, din, cinsiyet, sınıf, bölge ve mezhep farkı gözeterek toplumun kin ve düşmanlığa tahrik edemez veya toplumda nefret duyguları oluşturmaz” ve “İrk, renk, dil, din, tabiiyet, cinsiyet, engellilik, siyasi ve felsefi düşünce, mezhep ve benzeri nedenlerle ayrımcılık yapan ve bireyleri aşağılayan yayınları içeremez ve teşvik edemez” şeklindedir. Bahse konu ifadeler de nefret söylemi kapsamında değerlendirildiğinde, nefret söylemini kapsamakta ve bu

¹⁵⁴ Yusifli, 2015, s.115.

düzenleme ile basın ve yayın kuruluşları nezdinde nefret söylemini içeren fiiller yasaklanmaktadır.

Nefret söylemi kapsamında değerlendirilebilecek diğer bir düzenlemede “5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınları Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun”dur. İlgili kanunun “Erişimin Engellenmesi Kararı ve Yerine Getirilmesi” başlıklı 8. maddesinin nefret söylemi bağlamında değerlendirilecek ve kanun koyucu tarafından yasaklanan ilgili kısmı “Nefreti teşvik eden veya toplumda şiddeti hiddetlendiren ifadelerin yasaklanması hukuka aykırı değildir.” şeklindedir. Bu düzenleme ile “nefreti teşvik eden ve toplumda şiddeti hiddetlendiren” nefret söylemlerinin internet ortamında da işlenmesi halinde erişim engeli getirilerek yasaklandığını görmekteyiz.

Nefret söylemi ile ilgili Türk Hukuk Sistemi’ndeki genel düzenlemelere yer verdikten sonra Yargıtay’ın nefret söylemini nasıl değerlendirdiğine yer vermek yerinde olacaktır. Yargıtay kararlarında nefret söyleminin, ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceği hususunu göz önüne almaktadır. Yargıtay’ın bu bağlamda bahsedeceğimiz kararlarından ilki AİHM kararları çerçevesinde “suçu ve suçluyu övmenin” ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilemeyeceğine ilişkin kararıdır.¹⁵⁵ Öncelikle “işlenmiş bir suçun” veya “işlemiş olduğu bir suçtan dolayı bir kişinin” alenen övülmesi ceza kanununun 215. maddesi kapsamında suç olarak düzenlenmektedir. Bu nedenle de bir kişinin işlediği suç sebebiyle övülmesi, bu kişinin işlediği suçun da övüldüğü anlamına gelmektedir. Yargıtay bahse konu kararını verdiğinde AİHM kararlarına atıfta bulunmuştur. Bu kararda ifade özgürlüğünün önemine yer verilerek, şiddeti teşvik eden fiiller hariç, kamuyu ilgilendiren hususların kamuya açık şekilde tartışılmasını öngörmüştür. Bir ifadenin nefret söylemi ya da ifade özgürlüğü kapsamında mı değerlendirileceği hususu tespit edilirken, ifade özgürlüğünün iki istisnasının olduğu belirtilmektedir. Bu iki istisna “şiddete teşvik edici ve övücü söylemler” ve “nefret söylemi”dir. Eğer yazı ve sözler “şiddeti bir araç olarak öngörüyorsa; kişileri hedef gösterip kanlı bir intikam istiyorsa; benimsenen düşünceler için şiddete başvurma meşru olduğu ileri sürülüyorsa; insanda saldırgan duygular uyandıracak biçimde anlamsız bir nefret

¹⁵⁵ Yargıtay 8. Ceza Dairesi, <http://www.karara.com/forum/viewtpic.php?f=46&t=17289>, E. 2013/12126, K. 2013/20425. ET: 29.02.2020.

yaratarak şiddetin doğmasına uygun bir ortamı kışkırtıyorsa” bu hususların ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmesi mümkün değildir.¹⁵⁶

Yargıtay, benzer bir karar olan “Zana v. Türkiye” kararında “yazı veya sözün kim tarafından, nerede, nasıl bir ortamda, hangi koşullar altında yazıldığı veya söylendiğinin değerlendirilmesi gerektiğini” ve “Yakın ve mevcut tehlike ölçütüne dayanılarak, sözleri söyleyen kişinin ne kadar etkili olduğu, söylenilen yer ve zaman bakımından söylenilenlerin şiddet yaratmaya müsait olup olmadığına bakılması gerektiğini” belirtmiştir.¹⁵⁷

Yargıtay Ceza Genel Kurulu’nun uyuşmazlığın çözümüne ilişkin olarak verdiği karar “Somut olayda uyuşmazlık sanıkların, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığına dayanarak, halkı birbirine karşı kamu düzeni için tehlikeli olabilecek bir şekilde düşmanlığa veya kin beslemeye alenen tahrik etmek suçundan cezalandırılmasına” ilişkindir. Genel Kurul kararında, “Bir tehlikenin gerçekleşip gerçekleşmediği tayin edilirken, failin suç sayılan söz ve davranışlarının veya yazdığı yazı veya çizdiği resmin ya da fiili işlerken kullandığı vasıtanın sebebiyet verdiği tehlike neticesinin belirlenmesi gerekir” demekte ve “Hâkim, işlenen fiil dolayısıyla bu tehlikenin gerçekleşip gerçekleşmediğini, dayanak noktalarını göstermek suretiyle objektif olarak belirleyecektir” şeklinde ifade etmektedir. Yargıtay Genel Kurulu bu kararında “sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığına dayanarak, halkı birbirine karşı kamu düzeni için tehlikeli olabilecek bir şekilde düşmanlığa veya kin beslemeye alenen tahrik etme”nin sonucunda oluşabilecek tehlike neticesinin değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Linç ve nefret söylemi, Türk hukuk sistemi ve karşılaştırmalı hukuk sistemleri açısından hukuki boyutları ile ele alındıktan sonra örnek kararlarla nefret temelli linç konusunda Türk yargısının ve AİHM’nin konuyu ele alış biçimi ve verdiği kararlar karşılaştırılmaya çalışılacaktır.

¹⁵⁶ Yusifli, 2015, s.118.

¹⁵⁷ Yargıtaya 8. Ceza Dairesi, E. 2013/12126, K. 2013/20425.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OLGU OLARAK NEFRET TEMELLİ LİNÇ VE YARGI

Çalışmanın bu kısmında nefret söyleminin neden olduğu sanal ve fiziksel linç olayları sonucunda mağdurların yaptığı başvurular Türk Mahkemeleri ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından uygulamada nasıl ele alınmakta olduğu karşılaştırmalı olarak incelenmeye çalışılacaktır.

Öncelikle Türk Hukuk Sisteminin ve Türk Yargısının konuyu ele alış biçimi incelenmeye çalışılacaktır.

3.1. TÜRK YARGISI VE NEFRET TEMELLİ LİNÇ

Linç, hukuk sistemimizde müstakil bir suç olarak yer almamaktadır. Uygulamada baktığımızda Ceza Kanunu'nun "iştirak hükümleri" kapsamında ele alınarak çok faili bir suç olarak uygulanmakta ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun, 81, 87, 76, 77, 151, 170, 214, 216. maddeleri kapsamında değerlendirilmektedir.

3.1.1. Fethiye 6. Asliye Ceza Mahkemesi'nin Kararı

Türk yargısının çalışma konumuzu ele alış biçimi ile ilgili ilk inceleyeceğimiz karar Fethiye 6. Asliye Ceza Mahkemesi tarafından 15.11.2018 tarihinde 2017/10 Esas ve 2018/838 Karar numaralı verilen karardır. Müşteki/şüpheli olan İ.Ç.'nin katılımıyla açılan kamu davasında, H.T., M.A.Y., C.Ş., İ.A., Sel.U. ve Seb.U. isimli şahıslar sanık olarak "nitelikli olarak konut dokunulmazlığını ihmal etme", "cebir tehdit veya hile kullanılarak kişiyi hürriyetinden yoksun kılma" ve "yaralama" suçlarından yargılanmışlardır.

Açılan kamu davasına ilişkin olay, 08.09.2015 tarihinde müşteki/ şüpheli İ.Ç.'nin Facebook isimli sosyal paylaşım sitesinde "HER BİJİ YPG (çok yaşa YPG), HER BİJİ PDK, HER BİJİ PEŞMERGE" şeklindeki paylaşımlarından etkilenen mahalle halkından H.T., M.A.Y., C.Ş., İ.A., Sel.U. ve Seb.U. isimli şahısların olay günü İ.Ç. isimli şahsın ikamet adresine giderek İ.Ç. isimli şahsı yakalamaya çalışmış, İ.Ç. isimli şahsı şahısları görerek kaçmış ancak şahıslar tarafından yakalanan İ.Ç. sopalarla darp edilmiş (adli rapora göre şahsın vücudunda kemik kırığına sebebiyet verecek şekilde hayati fonksiyonlarını orta derece etkileyecek ve BTM ile

giderilemeyecek şekilde yaralandığı), akabinde İ.Ç. isimli şahsa zorla arabaya bindirerek Atatürk büstünün olduğu yere götürerek, zorla Atatürk büstünü öptürdükleri ve şahsa vurmaya devam ettikleri, daha sonra olay yerine gelen kolluk kuvvetleri tarafından şahısların elinden alınan İ.Ç. gerekli tedavi işlemleri yapılmış, şüpheliler hakkında “nitelikli olarak konut dokunulmazlığını ihmal etme”, “cebir tehdit veya hile kullanılarak kişiyi hürriyetinden yoksun kılma” ve “yaralama” suçlarını işledikleri hakkında dosya kapsamında mevcut bulunan deliller neticesinde Cumhuriyet Savcılığı tarafından kamu davası açılmıştır.

Mahkemenin gerekçeli kararı incelendiğinde;

İ.Ç. isimli şahıs son savunmasında “Ben bu olay nedeni ile birden çok kez beyanda bulundum, her defasında olayı tekrar hatırlıyorum ve psikolojim bozuluyor, benim okumam yazmam yoktur, adıma açılan Facebook hesabını da bir arkadaşım açmıştı, sanıklar beni darp ettiler, sanıklardan şikâyetçiyim, davaya katılma talebim vardır, olay nedeni ile Fethiye’yi terk etmek zorunda kaldım, oradaki seramı bıraktım, düzenim bozuldu, bu nedenle büyük maddi zararlarım oluştu, sanıklarla uzlaşmak istemiyorum” diye beyanda bulunmuştur.

Tanık H.D. beyanında “ben oranın muhtarıyım, o dönem de muhtardım. Eşen’de şehidimiz vardı. Halk tamamen Eşen’e gitmek için toplanmıştı. Araçlara bayrak falan takılıyordu. Arkadaşlar gelip durumu anlattılar, yani halk ayaklandı, karşı taraftaki şahıs PKK kıyafeti giyip Facebook’a atmış, ben halkın ayaklanması üzerine jandarmaya haber verdim, jandarma geldi. Ancak ben şahsın evine gidenleri bilmiyorum. Biz jandarma ile eve gittiğimizde şahsı merkeze getirmişler, merkeze geldiğimizde şahıs Atatürk büstündeydi. Sanıkların hepsini tanırım, köylüm olurlar ancak çok insan olduğu için sanıklar orda mıydı bilmiyorum(...)” şeklinde beyanda bulunmuştur.

Tanık S.Ç. (İ.Ç.’nin eşi) beyanında “olay günü evin önünde oturuyorduk, birkaç motor ve araç hızla evin önüne gelerek durdu, sonra eşim bunlar benimle kavga etmeye geldiler diyerek, seraların içine doğru gitti, sonra o şahıslar eşimin peşinden gittiler, bir süre sonra geri geldiklerinde ben onlara eşimin nerede olduğunu sordum onlar da biz İ.Ç.’yi öldürdük dediler (...)”

Sanıklar H.T., M.A.Y., C.Ş., İ.A., Sel.U. ve Seb.U. benzer beyanlarında “bahse konu olayla ilgilerinin olmadıklarını, o gün şehitlerinin olduğunu bu nedenle karşılama

için kalabalığın toplandığını, sonra kalabalığın bir yere koştuğunu, jandarma aracının içinde bir şahıs olduğunu, şahsı orda gördüklerini, aleyhe olan hususları kabul etmediklerini, beraatlarını istediklerini” beyan etmişlerdir.

Mahkeme delillerin değerlendirilmesi ve gerekçe kısmında;

Sanıkların üzerine atılı TCK 116/4 (konut dokunulmazlığının ihlali) madde ile ilgili “katılanın (İ.Ç) kendisine yönelik saldırı gerçekleşeceği haberini alması nedeni ile kaçması, o anda evde bulunanların beyanları neticesinde sanıkların üzerine atılı suçun yasal unsurlarının oluşmadığı nedeni ile CMK 223/2-a maddesi gereğince ayrı ayrı beraatına,”

“Sanıkların savunmaları, katılanın beyanı, tanık beyanları ve tüm dosya kapsamı bir bütün olarak değerlendirildiğinde; sanıklar her ne kadar üzerlerine atılı suçlamaları kabul etmeseler de, (...) soruşturma aşamasında fotoğrafları çekilen sanıklardan H.T., İ.A. ve Sel. U.’nun tanıklar tarafından teşhis edilmesi, (...) katılanın şahısları teşhis ettiğine dair tutanak, (...) bilirkişi incelemesi yapılan video kayıtları ve fotoğraflar birlikte değerlendirildiğinde sanıkların savunmalarının suçtan ve cezadan kurtulmak amaçlı olduğu, dolayısıyla tüm dosya kapsamı değerlendirildiğinde (...) sanıkların katılanı zorla arabaya bindirerek hürriyetinden yoksun bıraktıkları, şahsı getirdikleri Atatürk büstünde belli bir süre tutarak hürriyetinden yoksun bıraktıkları anlaşıldığından sanıkların üzerine atılı suçlardan ayrı ayrı mahkûmiyetine, suçun birden fazla kişi ile birlikte işlenmesi nedeni ile TCK’nın 109/3-b maddesi gereğince bir kat artırım yapılmasına (...)”

“Sanıkların savunmaları, katılanın beyanı, tanık beyanları ve tüm dosya kapsamı bir bütün olarak değerlendirildiğinde; sanıkların yukarıda anlatıldığı haliyle katılanı vücudunda kemik kırığına sebebiyet verecek şekilde hayati fonksiyonlarını orta derece etkileyecek ve BTM ile giderilemeyecek şekilde yaraladıkları sabit görüldüğünden sanıkların katılana yönelik sübuta eren TCK’nın 87/3 maddesi gereğince kasten yaralama suçunu işledikleri anlaşıldığından sanıkların ayrı ayrı mahkûmiyetine, (...)”

“Sanıklar Sel. U., M.A.Y. ve C.Ş.’nin sabıkasız oluşu, verilen hapis cezasının süresi, dosya kapsamı ve yargılama safahatı, sanıkların duruşmadaki tutum ve davranışları ile kişilik özellikleri nazara alınarak sanıklar hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına (...)”

“Sanıklar İ.A., H.T. Seb.U., ve Ç.Ş. hakkında daha önce hükmün geri bırakılması kararı verilmiş olması ancak denetim süresi içerisinde tekrardan suç işledikleri anlaşıldığından CMK’nın 231/8 maddesi gereğince hükmün açıklamasının geri bırakılmasına yer olmadığına, sanıklar hakkında hükmolunan kısa süreli hapis cezasının sanıkların sosyal ekonomik durumları, kişilikleri dikkate alınarak TCK’nın 50/1-a maddesi gereğince adli para cezasına çevrilmesine (...)” şeklinde hüküm kurulmuştur.

3.1.2. Kılıçdaroğlu - Çubuk Sulh Ceza Hâkimliği’nin Kararı

Türk yargısının çalışma konumuzu ele alış biçimi ile ilgili inceleyeceğimiz ikinci karar Çubuk Sulh Ceza Hâkimliği tarafından 23.04.2019 tarihinde 2019/58 Değişik İş numaralı verilen karardır. Kılıçdaroğlu ve beraberindeki CHP’lilere yönelik gerçekleştirilen linç eylemi ile ilgili olarak şüpheliler “kamu görevlisine görevinden dolayı hakaret”, “kamu görevlisini görevinden dolayı yaralama” ve “suç işlemeye alenen tahrik” suçlarından yargılanmışlardır.

CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu’na yönelik gerçekleştirilen linç eylemi, Şehit Piyade Sözleşmeli Er Yener Kırıkçı’nın 21 Nisan 2019 tarihinde Akkuzulu Mahallesi’nde düzenlenen ve 12 bin kişinin katıldığı cenaze töreni sırasında gerçekleşmiştir. Kılıçdaroğlu tören alanına girişi ile birlikte törene katılmasını protesto eden vatandaşlar tarafından “Şehitler ölmez vatan bölünmez”, “PKK dışarı”, “Hainler dışarı”, “Bay Kemal dışarı” şeklinde yuhalanmaya başlanmıştır. Çıkan arbedede Kılıçdaroğlu’nun yüzüne yumruk atılmıştır. Kılıçdaroğlu linç eylemlerinden korunmak için sığındığı evde toplam 1 saat 20 dakika kalmış ve bu süre içerisinde evin önündeki kalabalık giderek artmış evin camları taşlanmıştır. Sloganlar arasında “evi yakın” şeklindeki slogan ise dikkat çekmiştir.¹⁵⁸

Olayla ilgili olarak Çubuk Başsavcılığı tespit edilebilen 36 kişinin ifadesine şüpheli olarak başvurmuş ve “kamu görevlisine görevinden dolayı hakaret”, “kamu görevlisini görevinden dolayı yaralama” ve “suç işlemeye alenen tahrik” suçlarını işledikleri nedeniyle kamu davası açmıştır. Ancak ifadelerin benzerlik göstermesi ve çalışmamız açısından bir değer ifade etmediği için bahse konu 36 kişiden sadece

¹⁵⁸ 21 Nisan 2019 Çubuk Linç Girişimi CHP Araştırma Komisyonu Raporu, 2019, <https://chp.azureedge.net/pdf/CHP-CubukRaporu-Baski.pdf>, s.9-15. ET: 10.04.2020.

Kılıçdaroğlu'na fiziki müdahalede bulunan O.S. ile ilgili mahkeme kararına yer verilecektir.

Bahse konu olayla ilgili “suçu işlemeye alenen tahrik etmek”, “kamu görevlisine görevinden dolayı hakaret” ve “kamu görevlisini görevinden dolayı yaralama” suçlarından O.S. hakkında adli soruşturmaya başlanmıştır. Çubuk Sulh Hâkimliği'ne hitaben 23.04.2019 tarih ve 2019/1112 Cumhuriyet Başsavcılığı sayılı yazısı ile “Şüpheli hakkında 5271 sayılı CMK'nın 100. Maddesinde yazılı tutuklama sebepleri bulunsu bile şüphelinin sağlık durumu, atılı suçların nevi, cezaların üst sınırı dikkate alındığında şüpheli hakkında Yurt Dışına çıkamamak (CMK 109/3-a) ve Adli Kontrol Kararı (CMK 109/3-b) verilmesi” talebi ile şahıs Sulh Ceza Hâkimliği'ne mevcutlu olarak gönderilmiştir.

Çubuk Sulh Ceza Hâkimliği'nin kararı incelendiğinde; şüpheliye hakkındaki iddialar, üzerine atılı suçlar, kanuni hakları anlatılarak savunma delillerinin tespiti yapılmak suretiyle mahkeme yapılmıştır. Şüpheli O.S. sorgusunda “(...)Cenaze töreninde Kemal Kılıçdaroğlu'nun yuhalandığını duydum. Herkes Kemal Kılıçdaroğlu'nu yuhaladığı için bende oradaki bir anlık psikoloji ile yuhaladım. Sadece iki üç kez yuhaladım. Ben kalabalığın içindeydim, bir arbede yaşıyordum. Birisi bana yumruk vurdu. Benim omzumdan iteledi. Zannedersem bu şahıs Kılıçdaroğlu'nun korumalarından birisiydi. Ben elimi salladım, Kılıçdaroğlu'na değmiş. Kılıçdaroğlu'nun etrafı kalabalık olduğu için onu pek seçemedim. Daha sonra televizyonda izleyince attığım yumruğun Kemal Kılıçdaroğlu'na değdiğini gördüm. Ben Kılıçdaroğlu'na kasıtlı vurmam. Elimde taş, sopa benzer hiçbir alet yoktu. Benim Kemal Kılıçdaroğlu'na karşı herhangi kin ve nefretim yoktur. (...) Törende bana Kemal Kılıçdaroğlu'na yönelik sözlü ve fiziki yönde saldırmam konusunda yönlendiren olmadı. Ben bir anlık psikoloji ile bu eylemleri gerçekleştirdim. Ben törendeki kişilere Kemal Kılıçdaroğlu'nu yuhalayalım demedim, yönlendirmedim. Ben huzurunuzda kamuoyundan, devlet büyüklerimden ve Sayın Kılıçdaroğlu'dan özür dilerim. Oradaki bir anlık psikoloji ile yaptım. Çok pişmanım” demiştir.

Mahkeme şüpheli O.S.'nin sorgusundan sonra karara geçerek, Şüpheli O.S.'nin üzerine atılı Suçu işlemeye alenen tahrik etmek”, “kamu görevlisine görevinden dolayı hakaret” ve “kamu görevlisini görevinden dolayı yaralama” suçlarına ilişkin ceza haddi, mevcut delil durumu ve kaçma şüphesi hususları dikkate alınarak şüpheli

hakkında adli kontrole yönelik savcılık talebinin kabulüne; Şüphelinin 5271 sayılı CMK'nın 109/3-b maddesi gereğince oturduğu yere yakın kolluk birimine soruşturma aşaması tamamlanıncaya kadar haftada iki gün (Pazartesi ve Perşembe günleri) imza atmak suretiyle Adli Kontrol Altına Alınmasına; şüphelinin 5271 sayılı CMK'nın 109/3-a maddesi gereğince Yurt Dışına Çıkışının Yasaklanmasına (...)" dair 5271 sayılı CMK'nın 268 maddesi gereğince kararın öğrenilmesinden itibaren 7 gün içerisinde mahkemesine verilecek dilekçe ile Ankara Nöbetçi Sulh Ceza Hâkimliği'ne itiraz yolu açık olmak üzere karar verilmiştir.

Mahkemenin değerlendirmesine yer vermeden önce CHP'nin "21 Nisan 2019 Çubuk Linç Girişimi Araştırma Komisyonu Raporu"nda geçen tespit ve iddialara yer vermenin gerçekleşen linç olayının ne kadar büyük bir toplumsal sorun olduğunun tespiti açısından önemli olduğunu düşünmekteyim. İddialara ve tespitlere baktığımızda "Linç olayının önceden planlandığı, taşkınlık ve saldırıların yönlendirme ile başladığı, kalabalık grubun provoke edilmesinin sağlandığı, cenaze törenin yapıldığı köyün dışından binlerce kişinin özellikle getirilmiş olduğu, silahtan sayılan bu eşyaların önceden hazırlanmış olduğu, Cenaze merasiminin bitimi ile başlayan fiziksel saldırılar nedeniyle Genel Başkan ve ekibinin araçlara binip olay yerinden ayrılamadığı, yüzlerce kişinin öldürme kastıyla yaptığı saldırıların eve sığınma anına kadar kesintisiz olarak devam ettiği ve yaklaşık 30 dakika sürdüğü, Genel Başkan eve alındıktan sonra da binlerce kişinin evin etrafını sardığı ve evin içine saldırmak amacıyla girmeye çalıştığı, saldırganların evin merdivenlerine, çatısına, balkonlarına çıktığı ve ellerindeki keser, demir çubuk, taş v.s. silahlarla evin içerisine girmeye çalıştıkları, o sırada birçok kişinin "yakın evi, öldürün onu, v.b." şekilde bağırdıkları, kalabalık güruhun, Genel Başkanın evden çıkarılmasını engellemeye çalıştığı, "o buradan çıkamayacak" şeklinde sloganlar atıldığına" ilgili raporda yer verilmiştir.¹⁵⁹

Burada dikkat çekmek istediğim husus 12 bin kişinin katıldığı bir şehit cenazesinde kitlenin olayın verdiği üzüntü ile ne kadar kolay şekilde yönlendirmeye ve galeyana hazır ve yatkın olduğu tespitini yapmaktır. Daha önce de belirttiğimiz gibi nefret içeren söylemler böyle hassas anlarda bir silaha dönüşüp hedefine rahatça ulaşabilmektedir. Nitekim bahse konu olayda da "Şehitler ölmez vatan bölünmez", "PKK dışarı" , "Hainler dışarı", "Bay Kemal dışarı" "Yakın evi, öldürün onu" gibi

¹⁵⁹ 21 Nisan 2019 Çubuk Linç Girişimi CHP Araştırma Komisyonu Raporu, 2019, s.34.

söylemlerin cenaze töreninde bulunan kalabalığı nasıl galeyana getirdiği ve Kemal Kılıçdaroğlu ve beraberinde ki CHP heyetine yönelik fiziksel saldırılara ve linçe nasıl dönüştüğü görülmektedir.

Olayı doktrin ve karşılaştırmalı hukukta linç suçunun unsurları bağlamında ele aldığımızda, gerçekleşen olay “bir kitlenin bir kişi veya gruba karşı”, “herhangi bir şiddet eyleminin planlı veya plansız olarak gerçekleştirilmesi”, “kamu adına hukuksuz şiddet kullanılması” ve “yargısız ceza verilmenin amaçlanması” unsurlarına sahip olması nedeni ile linç suçunu oluşturmaktadır. Bahse konu olayda Kemal Kılıçdaroğlu ve beraberindeki heyet cenazeye katılan kitle tarafından “PKK ile ilişkilendirilerek ve hain olarak” suçlu ilan edilmiş yargısız bir şekilde cezalandırılmak istenmiştir. Bahse konu olayı kitlenin oluşumu açısından ele aldığımızda ise linç eylemine katılan sadece tespit edilebilen 36 kişinin olduğu ve linç suçu unsurunun oluştuğu anlaşılmaktadır.

Mahkemenin linç eylemini nasıl değerlendirdiğine baktığımızda, daha önce de bahsettiğimiz gibi Türk Hukuk Sistemi’nde linç eylemi bir suç olarak tanımlanmadığı için mahkemeler her olayı kendi içinde değerlendirerek suç oluşturan eylemi TCK’nın uygun olan maddesine göre belirlenmekte ve hüküm tesis etmektedirler. İlgili mahkeme bu olayda linç eylemini gerçekleştiren şahısla ilgili olarak TCK’nın 86/3-c maddesi gereğince “kamu görevlisini görevinden dolayı yaralama” olarak suçun tespitini yapmıştır. TCK’nın 86/3-c maddesi kasten yaralama suçunun nitelikli haline yer vermekte ve kasten yaralama suçunun “kişinin yerine getirdiği kamu görevi nedeniyle işlenmesi halinde şikâyet aranmaksızın verilecek ceza yarı oranında artırılır” demektedir. Ancak basit tıbbi bir müdahale ile giderilecek ölçüde hafif olması durumunda 4 aydan 1 yıla kadar hapis veya adli para cezası verilebilmekte, olayda nitelikli hal olması durumu ile birlikte değerlendirildiğinde ceza ancak yarı oranında daha artırılabilir. Dolayısıyla linç olayı gibi bir eylemle hukuku hiçe sayarak devlet ve toplum düzenini bozan kişilere karşı yapılan yaptırım yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle daha önce de belirttiğimiz gibi linç eylemi müstakil bir suç olarak tanımlanmalı ve yaptırımı ise caydırıcı olacak şekilde olmalıdır.

3.2. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ’NDE NEFRET TEMELLİ LİNÇ

Daha önce de belirttiğimiz gibi Türk Yargısı ve AİHM’nin kararlarının karşılaştırabilmesi adına Türkiye’de yaşanmış linç olayları bağlamında

değerlendirebileceğimiz ve AİHM tarafından karara bağlanmış başvurular olan Kaboğlu ve Oran v. Türkiye¹⁶⁰ ile Dink v. Türkiye¹⁶¹ kararları ele alınacaktır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde linç suçu ile ilgili müstakil bir düzenleme mevcut değildir. Ele aldığımız kararlarda ilerleyen kısımlarda görüleceği gibi Kaboğlu ve Oran v. Türkiye kararında mahkeme yaşanan olayları Sözleşmenin 8. maddesi olan “Özel yaşama ve aile yaşamına saygı hakkı”nın ihlali olarak değerlendirmiştir. İncelemeye çalıştığımız diğer bir karar olan Dink v. Türkiye kararında Dink'in sanal ortamda yaşadığı linçten sonra Dink'in öldürülmesi hususu Mahkemece Sözleşmenin 2. maddesi olan “yaşam hakkı”nın ihlali çerçevesinde değerlendirmiştir.

3.2.1. Kaboğlu ve Oran v. Türkiye Davası

Bu bölümde öncelikle, AİHM' in İbrahim Özden Kaboğlu¹⁶² ve Baskın Oran¹⁶³ tarafından sözleşmenin “özel hayata saygı” ve “ifade özgürlüğü hakları”nın ihlal edilmesine dair yaptıkları başvurular incelenecektir. Bu başvurular AİHM tarafından 30 Ekim 2018 tarihinde karara bağlanarak 18 Mart 2019 tarihinde kesinleşmiştir.¹⁶⁴

3.2.1.1. Başvuranların Yaşadığı Olaylar

Olaylar, Oran ve Kaboğlu'nun 5 Şubat 2002 tarihinde, “12 Nisan 2001 tarihli 4643 sayılı Kanun uyarınca kurulan ve insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin her türlü konuyla ilgili görüşleri, tavsiyeleri, önerileri ve raporları hükümete sunmakla görevli, Başbakanlığa bağlı bir kamu kurumu olan İnsan Hakları Danışma Kurulu'na” (Danışma Kurulu) üye olarak atanmaları ile başlamıştır.¹⁶⁵ Danışma Kurulu tarafından 26 Şubat 2003 tarihinde yapılan ilk toplantı esnasında, İ.Ö. Kaboğlu başkan seçilmiştir. Danışma Kurulu, 9 Mayıs 2003 tarihinde gerçekleştirilen toplantısında, B. Oran'ı ise “azınlık haklarına ve kültürel haklara ilişkin” hususlardan sorumlu Çalışma Grubu'na başkan olarak seçmiştir. 1 Ekim 2004 tarihinde Danışma Kurulunun Genel Kurulu, belirtilen Çalışma Grubu tarafından hazırlanan ve sunulan,

¹⁶⁰ AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10.

¹⁶¹ AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09.

¹⁶² AİHM, Kaboğlu v. Türkiye, No. 1759/08, 10.01.2008.

¹⁶³ AİHM, Oran v. Türkiye, No. 50766/10 ve 50782/10, 15.07.2010.

¹⁶⁴ AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 2.

¹⁶⁵ AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 3.

“azınlık hakları ve kültürel haklar raporunu”¹⁶⁶ tartışmış ve kabul etmiştir. Raporda “Dünyada ve Türkiye’de azınlıkların ve kültürel hakların korunması kavramı, tanımı ve tarihi yönü ele alınmakta, bu bağlamda Lozan Antlaşması’nın ilgili hükümlerine, ulusal mevzuat ve uygulamalara ve yüksek mahkemelerin içtihatlarına dayanan, Türkiye’de azınlıkların korunmasına ilişkin saptanan sorunlara” yer verilmektedir. Raporda Türkiye’de azınlıklar konusundaki sorunun kökeninde iki neden olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitlerden ilki “Türk ırkından veya Müslüman olmayan yurttaşların alt kimliklerinin aktarılmasının bir sonucu olabilecek, Türkiyeli (“Türkiye’den gelen kişi”, “Türkiye yurttaşı”) değil, Türk olarak “ırk” ve din açısından üst kimliğin tanımına ilişkin teorik bir sebep” ve ikinci olarak ise raporda “Sevr sendromu¹⁶⁷ olarak adlandırılan bir sendromdan kaynaklı ve yakın geçmişte yaşanan ülkenin parçalanmasından miras kalan paranoyadan doğabilecek tarihi ve siyasi neden” olarak yapılan tespitlerdir.¹⁶⁸

Raporda “1920’li ve 1930’lu yılların hükümetlerinin homojen ve tek kültürlü bir millet yaratmaya çalıştıklarını ifade ettikten sonra, ülkede farklı kültür ve kimliklere ilişkin bir mozağin bulunmasını dikkate alarak ve 2000’li yıllara kadar toplumun düzenlenmesi konusunda dünyada meydana gelen gelişmeleri göz önünde bulundurarak, hâlihazırda yurttaşlık kavramının gözden geçirilmesi ve Avrupalı milletler gibi çok kimlikli, çok kültürlü, demokratik, liberal ve çoğulcu bir toplumsal modelin kabul edilmesi gerektiği” ifade edilmektedir. Rapor benzer tespitleri yaptıktan sonra sonuç olarak, “toplumun örgütlenmiş azınlıklarının katılımını içeren liberal, çoğulcu ve demokratik bir bakış açısıyla Anayasa’nın ve ilgili kanunların yeniden yazılmasını, farklı kimlik ve kültürler talep eden kişilerin eşit bir yurttaşlığa dayanarak kimliklerinin korunması ve geliştirilmesi, haklarının güvence altına alınmasını, yurttaşların katılımını ve denetimini sağlayacak şekilde merkezi ve yerel idarelerin daha şeffaf ve demokratik kılınmasını, insan haklarına ilişkin evrensel kuralları içeren uluslararası antlaşmaların, bilhassa ulusal azınlıkların korunması için Avrupa

¹⁶⁶ Bahse konu rapor Oran tarafından kurul tarafından düzenlenmesi gereken hususlar dikkate alınarak en son hali verildikten sonra insan haklarına ilişkin konulardan sorumlu Başbakan Yardımcısı’na 22 Ekim 2004 tarihinde sunulmuştur.

¹⁶⁷ Bu ifade, Birinci Dünya Savaşından sonra müttefik devletler ile Osmanlı İmparatorluğu Hükümeti arasında 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan Sevr Antlaşması’na atıfta bulunmaktadır. İmzalayanların tamamı tarafından onaylanmayan ve Ankara Geçici Hükümeti tarafından kabul edilmeyen bu antlaşma, Osmanlı İmparatorluğu’nun topraklarının Anadolu’nun küçük bir kısmı haline getirilmesini öngörmekteydi. Ayrıntılı bilgi için Bkz. AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par.3.

¹⁶⁸ AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, s.3.

Konseyi'nin Çerçeve Sözleşmesi'nin şartsız onaylanmasını ve uluslararası antlaşmalara ilişkin olarak, Türkiye'de alt kimliklerin reddedilmesine neden olabilecek çekince veya yorumlayıcı beyanların bundan böyle dile getirilmemesi” hususlarını önermektedir.¹⁶⁹

Raporun yayımlanmasının ardından özellikle aşırı milliyetçi eğilime sahip gazetelerce ve çok sayıda siyasetçi ve görevli tarafından rapor ve raporu hazırlayanlar şiddetli bir şekilde eleştiriye maruz kalmışlardır. İfade edilen nefret söylemi içeren örneklerle baktığımızda, bir milletvekilinin 26 Ekim 2004 tarihinde TBMM’de yaptığı konuşmasında “entel devşirme”, “zehirli salyalarını akıtan kişiler”, “dışarıdan görev alanlar”, “Türk milleti kelimesinden nefret edenler”, “hainler”, “Türkiye Cumhuriyeti’ni bölmek isteyenler”, “Türklerin düşmanı” gibi söylemlerde bulunmuştur. Başbakan Yardımcısı raporu “marjinallerin marjinal raporu” olarak isimlendirmiş ve hükümetin raporun içeriğinden haberdar olmadığını belirtmiştir. Adalet Bakanı ise, rapordan “entel fitne” olarak bahsetmiştir.¹⁷⁰

Danışma Kurulunun Başkanı olan Kaboğlu, rapor ile ilgili eleştirilere cevap vermek üzere 1 Kasım 2004 tarihinde bir basın toplantısı düzenlemiştir. Basın toplantısının başında, “aşırı milliyetçi eğilime sahip bir sendikacı” olarak bilinen ve aynı zamanda Danışma Kurulu üyelerinden biri olan F.Y., Kaboğlu’nun önünde bulunan raporu yırtarak “Bu rapor yanlış ve yasaya aykırıdır, bu raporun okunmasına izin vermeyeceğiz” diyerek toplantıyı durdurmuştur.¹⁷¹

Ankara Cumhuriyet Savcılığı tarafından 14 Kasım 2005 tarihinde, raporun içeriği nedeniyle “halkı kine ve düşmanlığa teşvik etme” ve “Devletin yargı organlarını aşağılama” suçlarından kamu davası açılmıştır. Ceza yargılaması yaklaşık dört yıl yedi ay sürmüş “halkı kine ve düşmanlığa teşvik etme suçu”ndan beraat etmişlerdir; “Devletin yargı organlarını aşağılama suçu”yla ilgili olarak ise Adalet Bakanı’nın bu suçla ilgili yasal önkoşul olan soruşturmanın açılmasına izin vermemesi sebebiyle, söz konusu dava kayıtlardan düşürülmüştür.¹⁷²

Kabaoğlu ve Oran rapor açıklandıktan sonra posta yoluyla veya elektronik olarak, aşırı milliyetçi kişi ve gruplar tarafından birçok ölüm tehditleri almışlardır. Bu

¹⁶⁹ AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 3-4.

¹⁷⁰ AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 4-5.

¹⁷¹ AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 5.

¹⁷² AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 5.

tehditler nedeniyle İ. Ö. Kaboğlu'nun avukatının talebi üzerine, İstanbul Emniyet Müdürlüğü tarafından 2007 yılı itibariyle her yıl yenilenmek suretiyle İ.Ö. Kaboğlu'na yakın koruma verilmesine karar vermiştir. Benzer şekilde B. Oran'ın talebi üzerine Ankara Emniyet Müdürlüğü tarafından 2007 yılının Ocak ayında koruma görevlendirilmesine karar verilmiştir. Tedbirin 2013 yılının Ocak ayından itibaren ise çağrı üzerine bir koruma tedbirine çevrilmiş olduğu görülmektedir.¹⁷³

3.2.1.2. Başvuranların İç Hukuk Yollarında Açtığı Davalar

İbrahim Özden Kaboğlu, medya aracılığıyla yapılan sanal linç girişimleri ile ilgili olarak Türk mahkemelerine başvurularda bulunmuştur. Şahsına yönelik yapılan hakaret ve tehditlerle ilgili olarak N.K.Z., B.A. ve A.T. isimli şahıslar hakkında davalar açmıştır. Ankara Asliye Hukuk Mahkemesi, 25 Ocak 2005 tarihli kararında, başvuru talebini reddetmiştir. 20 Nisan 2006 tarihinde temyiz başvurusunda bulunulmuş, “makale yazarının, raporlarına atıfta bulunması nedeniyle, anonim kişiler hakkında değil, kendileri hakkında hakaret ve tehditlerde bulunduğu açık olduğunu” ileri sürmüşlerdir. Yargıtay, 14 Haziran 2007 tarihinde, “ilk derece mahkemesinin kararının usul ve kanuna uygun olduğu ve delil unsurlarının yanlış bir değerlendirmesine dayanmadığı”nı belirtmek suretiyle kararı onamıştır.¹⁷⁴

Baskın Oran da, medya aracılığıyla yapılan sanal linç girişimleri ile ilgili olarak Türk mahkemelerine başvurularda bulunmuştur. Şahsına yönelik yapılan hakaret ve tehditlerle ilgili olarak S.K. isimli şahıs hakkında davalar açmıştır. Ankara Asliye Hukuk Mahkemesi, 8 Haziran 2006 tarihli kararında başvuru lehinde bir karar da vermiştir. Ankara Asliye Hukuk Mahkemesi, “söz konusu makalenin kabul edilebilir eleştiri sınırlarını aştığı ve başvuranların haysiyetine zarar verdiği kanısına vararak, davalı tarafı ilgililere manevi zarar bağlamında tazminat ödemesi” hususunda karar vermiştir.¹⁷⁵ Yargıtay (4. Hukuk Dairesi), 31 Ocak 2008 tarihli kararıyla, ilk derece mahkemesinin verdiği kararın bozulması gerektiği kararına varmıştır. Yargıtay, “ihtilaf konusu makalenin birinci kısmının ulusal konulara ilişkin Türk entelektüellerin davranışı hakkında sert bir eleştiriden ibaret olduğunu, Baskın Oran'a ilişkin ikinci kısmın söz konusu rapor hakkında eleştirci bir görüş açıklaması teşkil ettiği ve son kısımda yer alan ifadelerin başvuranlarla ilgili olmadığı” tespitinde bulunmuştur.

¹⁷³ AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 5-6.

¹⁷⁴ AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 6-7.

¹⁷⁵ AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 12.

Dolayısıyla Yargıtay, “söz konusu makalenin başvurular hakkında sebepsiz bir saldırı içermediği, ancak başvurular tarafından kaleme alınan rapor hakkında alaycı ve sert eleştiriler içerdiği ve kabul edilebilir eleştiri sınırlarını aşmadığı” kanaatine ulaşmıştır. Muhalefet şerhinde, bir Yargıtay üyesi, “ilk derece mahkemesinin kararının onanması gerektiği” kanısını bildirmiştir.¹⁷⁶

Ankara Asliye Hukuk Mahkemesi, 20 Kasım 2008 tarihinde yapılan duruşmada önceki kararında direnmiş, Yargıtay’ın kararına uymamaya ve 8 Haziran 2006 tarihinde aldığı kararı sürdürmeye devam etmiştir. Yargıtay Hukuk Daireleri Genel Kurulu, 3 Haziran 2009 tarihinde, 31 Ocak 2008 tarihli bozma kararında sunulan gerekçeleri kabul etmiştir ve böylece Ankara Asliye Hukuk Mahkemesi’nin kararı bozulmuştur. Hukuk Daireleri Genel Kurulu’nun kararı kendisi için bağlayıcı hüküm niteliği taşıdığı için Ankara Asliye Hukuk Mahkemesi, 3 Aralık 2009 tarihli kararla, başvurular tarafından açılan davayı reddetmiştir.¹⁷⁷

Baskın Oran tarafından yapılan başvuru ceza mahkemesi nezdinde yaklaşık 5 yıl 9 ay sürmüştür. Anılan ceza davasının sonunda, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasından önce, bahse konu suç için öngörülen asgari ceza kabul edilmiş ve tehditte bulunan kişiyi 1 yıl 8 ay hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Bu durum üzerine Oran, bireysel başvuru çerçevesinde Anayasa Mahkemesi’ne “söz konusu ceza yargılamasının, uzun sürmesi ve tehditlerde bulunan kişinin etkili bir şekilde cezalandırılmaması nedeniyle etkin olmadığını” ileri sürerek, “yaşam hakkı ile ifade özgürlüğü hakkının ihlal edildiğini” iddia etmek suretiyle bireysel başvuruda bulunmuştur.¹⁷⁸

Anayasa Mahkemesi, 18 Nisan 2018 tarihinde verdiği kararda, “adli makamların ilgiliye yöneltilen ölüm tehditlerine karşı verdiği cevabın caydırıcı olmadığı gerekçesiyle başvuranın yaşam hakkının ve ifade özgürlüğü hakkının ihlal edildiği” sonucuna varmıştır. Başvuranın ifade özgürlüğüne ilişkin olarak, Anayasa Mahkemesi, “ifade özgürlüğü konusunda pozitif yükümlülüklerin, diğerlerinin yanı sıra, devletlere, yazarların veya gazetecilerin korunmasına ilişkin etkili bir sistem kurarak, bütün ilgili kişilerin kendilerine görüş ve düşüncelerini korkmadan ifade etme imkânı vererek, kamuoyu tartışmalarına katılmalarına elverişli bir ortam oluşturma

¹⁷⁶ AİHM, *Kaboğlu ve Oran v. Türkiye*, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 12-13.

¹⁷⁷ AİHM, *Kaboğlu ve Oran v. Türkiye*, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 13.

¹⁷⁸ AİHM, *Kaboğlu ve Oran v. Türkiye*, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 13.

yükümlülüğünü de kapsadığını” hatırlatmıştır. Anayasa Mahkemesi ardından, “başvuranın kariyerinin önemli bir kısmı boyunca azınlık hakları üzerinde çalıştığını ve benzer konular hakkında çalışmaya devam ettiğini” kaydetmiştir.

Anayasa Mahkemesi, “başvuranın azınlık haklarına ilişkin çalışmaları nedeniyle aldığı ölüm tehditleriyle ilgili olarak adli makamların yürüttükleri etkin olmayan soruşturma ve yargılamaları dikkate alarak, ilgilinin bu çalışmaların güvenli bir şekilde sürdürülmesine elverişli bir ortamdan yararlanamadığını” tespit etmiştir. Anayasa Mahkemesi, “etkin olmayan adli davaların başvuranın ifade özgürlüğünü kullanması üzerinde caydırıcı bir etki oluşturduğunu göz önünde bulundurarak, somut olayda, makamların ifade özgürlüğünden doğan pozitif yükümlülüklerini yerine getirmedikleri” sonucuna varmıştır. Anayasa Mahkemesi, “kararının ilgili uluslararası hukuka yer verilen kısmında, özellikle Devletin ifade özgürlüğü konusundaki pozitif yükümlülüklerine ilişkin ilkeleri dile getirmek amacıyla, Özgür Gündem/Türkiye (No. 23144/93, AİHM 2000-III) ve Dink/Türkiye¹⁷⁹” kararlarına atıflarda bulunmuştur.¹⁸⁰

3.2.1.3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Süreci

Mahkeme¹⁸¹ Baskın Oran ve İbrahim Özden Kaboğlu,¹⁸² yaptığı değerlendirme sonucunda başvuruların “ölüm tehditleri ve şiddet içerikli tepkilere karşı makamlar tarafından korunmadıkları iddiasına” ilişkin olarak, “başvuranların kendilerine yönelik işlenmesi muhtemel somut bir şiddet eylemine dair herhangi bir unsur sunmadıklarını” kaydetmektedir. Mahkeme, bu bağlamda, “Sözleşme’nin 2. ve 3. maddeleri kapsamına giren bir muamele ciddiyeti taşımayan bir muamelenin, bununla birlikte, özel hayat

¹⁷⁹ AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09.

¹⁸⁰ AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par.15.

¹⁸¹ Farklı tarihlerde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne yaptıkları başvurular Mahkeme İç Tüzüğü’nün 42. maddesinin 1. Fıkrası kapsamında değerlendirilip başvuruların birleştirilmesine karar verilmiştir.

¹⁸² Başvuranlar, Sözleşme’nin 8. Maddesi kapsamında, kendi ifadelerine göre, “haklarında hakaret, tehdit ve nefret söylemleri içeren, itibarlarına zarar veren ve kamuoyunun yönünü kendileri aleyhine çevirecek nitelikte manevi linç kampanyasına katılan basın makaleleri nedeniyle maruz kaldıklarını iddia ettikleri manevi zarara ilişkin tazminat elde edememelerinden” şikâyet etmektedirler. Ayrıca Sözleşmenin 2. Maddesinin ihlal edildiğini, 1759/08 No.lu başvuru kapsamında, kendi beyanlarına göre, “kendilerini hedef olarak gösteren ve yaşamları için bir tehdit oluşturan bu linç kampanyası çerçevesinde kendilerini korumak için makamların, gerekli tedbirleri almadıklarını” iddia etmektedirler. Bu bağlamda, başvuranlar, “Türkiye’de, toplumun çoğunluğunun görüşlerinden farklı düşünceleri dile getiren kişileri hedef göstererek, bu kişileri yıldırma, korkutma, tehlikeye atma ve hatta ortadan kaldırmayı amaçlayan söz konusu uygulamanın olağan olduğunu ve son yıllarda, Fırat Dink gibi, öldürülen akademisyenler ve gazetecilerin bu uygulamanın somut örnekleri olduklarını” ifade etmişlerdir. Dolayısıyla başvuranlar, ulusal makamların kendilerine yönelik basın yoluyla gerçekleştirilen nefret söylemleri ve şiddet çağrılarının karşı şahıslarının korumasız bırakılmak suretiyle kendilerine yönelen ölüm tehditlerine göz yummak hatta teşvik etmeye katkıda bulunmakla suçlamaktadır. AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, 16.

açısından Sözleşme'nin 8. maddesini ihlal edecek derecede fiziksel ve ruhsal bütünlüğe zarar verebileceğini" beyan etmektedir. Mahkeme ayrıca, "başvuranların somut olayda kullandıklarının anlaşıldığı tek hukuk yolunun, ihtilaf konusu makalelere karşı açtıkları tazminat davalarına ilişkin başvuru yolu olduğunu" kaydetmektedir.¹⁸³ Dolayısıyla Mahkeme'nin elindeki somut veriler kapsamında başvuranların ihlal edildiğini iddia ettiği "yaşam hakkı" (AİHS md.2) ve "işkence yasağı" (AİHS md.3) haklarının ihlalinde değil; "özel yaşama ve aile yaşamına saygı hakkının" (AİHS md.8) ihlal edildiği açısından incelenmesi gerektiği kanaatine varmaktadır.

Mahkeme, başvuranların ve hükümetin karşılıklı savunmalarını göz önüne alarak yaptığı gerekçelendirmede "bir başvuranın görünüşte etkili ve yeterli olan iç hukuk yollarını olağan şekilde kullanmış olması gerektiğini ve bir hukuk yolu kullanıldığında, uygulamada aynı amacı taşıyan başka bir hukuk yolunun kullanılmasının gerekli olmadığını"¹⁸⁴ ilgili kararına atıfta bulunarak hatırlatmaktadır. Mahkeme, "Anayasa Mahkemesi tarafından yorumlanan ve uygulanan iç hukuka göre, itibarın korunması hakkının ihlal edildiği yönündeki şikâyetlere ilişkin olarak iç hukukta mevcut olan etkili ve uygun başvuru yolunun hukuk mahkemelerinde tazminat davası açmak olduğunu"¹⁸⁵ ilgili kararına atıfta bulunarak hatırlatmaktadır. Mahkeme, öte yandan, "insanlık onurunu ve haysiyetini zedeleyen veya gerçeğe aykırı yayın yapılması durumunda iç hukukun öngördüğü gibi, tekzip hakkına ilişkin prosedürün istisnai ve acil bir prosedür kapsamına girdiğini"¹⁸⁶ yine ilgili kararına atıfta bulunarak ifade etmektedir.¹⁸⁷

Dolayısıyla, Mahkeme, davaya ilişkin mevcut koşullarda yaptığı inceleme sonucunda başvuranlarca haklarına yapılan saldırılara karşı en iyi telafi imkânı sunan hukuki yolun, tazminat davası olduğu değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu nedenle, Mahkemece bu şikâyetin "Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. fıkrasının (a) bendi kapsamında, açıkça dayanaktan yoksun olmadığını ve bununla birlikte başkaca bir

¹⁸³ AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 16.

¹⁸⁴ AİHM, Kozacıoğlu ve Türkiye [BD], No. 2334/03, 19.02.2009, par. 40.

¹⁸⁵ AİHM, Yakup Saygılı ve Türkiye (k.k.), No. 42914/16, 11.07.2017, par. 39.

¹⁸⁶ AİHM, Eker ve Türkiye, No. 24016/05, 24.11.2017, par. 15 ve 29.

¹⁸⁷ AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par.18.

kabul edilemezlik gerekçesinin bulunmadığını tespitine yer vererek” şikâyetin kabul edilebilir ve hükümetin itirazının yerinde olmadığına karar verilmektedir.¹⁸⁸

İlgili kararda¹⁸⁹, Mahkeme daha sonra esasa geçerek tarafların iddialarına, kendi değerlendirmelerine (genel ilkeler ve genel ilkelerin mevcut davaya uygulanmasına) yer vermiştir.

Tarafların iddiaları ile ilgili olarak; başvuranlar “azınlıkların statüsü, yurttaşlık, kimlik, eşitlik ve ayrımcılığın önlenmesi gibi konulara yoğunlaşan raporlarının, Türkiye coğrafyasının parçalanmasına bağlı yaşanan travmayı canlandıracak nitelikte olmadığını” ve “devlet makamlarının, kendi ifadelerine göre, siyasi sorumlular ve memurlar tarafından haklarında yayımlanan eleştirel açıklamalarla teşvik edilen, aşırı milliyetçi yazarların hakaret ve tehdit edici yazılarına karşı kendilerini korumak için gerekli tüm tedbirleri almadıklarını belirtmektedirler. Başvuranlar, kendi ifadelerine göre, yalnızca eleştirel görüşler değil, ağır hakaret ve tehditler de içeren ihtilaf konusu makalelerin ifade özgürlüğünün kullanılmasına ilişkin sınırlar içinde yer aldığına değerlendirilemeyeceğini” ifade etmektedirler.¹⁹⁰

Mahkeme genel ilkeler bağlamında değerlendirmesinde; “Özel hayat kavramının kişinin ismi, imajı ve fiziksel ve ruhsal bütünlüğü gibi kimliğine ilişkin unsurları içeren geniş bir kavram olduğunu”, “Kişinin itibarının korunması hakkının, özel hayata saygı hakkının bir unsuru olarak Sözleşme’nin 8. maddesinin kapsamına girdiği ve Mahkeme içtihadında kabul edilmekte olduğu”, “Bir kişi kamu tartışması kapsamında eleştirilere konu edilse bile, bu kişinin itibarının, kişinin özel hayatı kapsamına giren kişisel kimliğinin ve ruhsal bütünlüğünün bir parçası olduğunu ve kişinin onuru için de geçerli olduğunu” bununla birlikte, Sözleşme’nin 8. maddesinin uygulanması için, “İtibara verilen zararın belirli bir ağırlık eşiğine ulaşması ve özel hayata saygı gösterilmesi hakkının kişisel olarak kullanılmasına zarar verecek nitelikte olması gerekmekte” olduğu hususları mahkemenin içtihatları ile birlikte belirtmektedir.¹⁹¹

Mahkeme daha sonra basın özgürlüğü ile ilgili genel ilkelerinden bahsetmekte ve basın özgürlüğünün, demokratik bir toplumun iyi işlemesi açısından temel ve

¹⁸⁸ AİHM, *Kaboğlu ve Oran v. Türkiye*, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par.19.

¹⁸⁹ AİHM, *Kaboğlu ve Oran v. Türkiye*, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par.19.

AİHM, *Kaboğlu ve Oran v. Türkiye*, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par.19.

¹⁹¹ AİHM, *Kaboğlu ve Oran v. Türkiye*, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par.22.

önemli bir rol oynadığını hatırlatmaktadır. Buna göre “Basının özellikle, başkasının itibarının ve haklarının korunması konusunda bazı sınırları aşmaması gerekse de basının görevi, yargının yönetimine ilişkin konular da dâhil olmak üzere, kamu menfaatini ilgilendiren tüm konularda, görevlerine ve sorumluluklarına saygı çerçevesinde, bilgi ve fikirleri iletmektir. Ulusal makamların sahip olduğu takdir yetkisi de demokratik bir toplumun basının kaçınılmaz ‘bekçi köpeği’ rolünü oynamasını sağlama yönündeki menfaatiyle sınırlandırılmıştır” denmekte ve buna ek olarak gazetecilerin sorumlulukları, “Gazeteciler doğru olaylara dayanarak, iyi niyetle hareket etmeli ve gazetecilik etik kurallarına saygı çerçevesinde ‘güvenilir ve kesin’ bilgiler sunmalıdırlar” şeklinde hatırlatılmaktadır.¹⁹²

Buradan da anlaşılacağı üzere gazetecilik özgürlüğünün kullanılması bağlamında belirli bir dereceye kadar “mübalağa” veya “kışkırtmaya” izin verilebilmekle birlikte Mahkeme, kötü niyetle yapılan gerçeğin çarpıtılması hususunu bazı durumlarda kabul edilebilir eleştiri sınırının aşılabileceğini de kabul etmektedir. Bu bağlamda gerçeğe uygun bir iddiaya, kamuoyunca yanlış bir algı oluşturmaya ihtimali yüksek “ek vurgular, değer yargıları, varsayımlar, hatta imalar” yapılabilmektedir.¹⁹³ Bu nedenle de Mahkeme, bilgilendirme görevi ile ilgili “Zorunlu olarak, görev ve sorumluluklar ile basın organlarının kendiliğinden uymaları gereken sınırları içermeli ve özellikle basında yer alan söylemlerin önem taşıyan olayları isimleri zikredilen kişilere atfetme eğiliminde olması halinde geçerlidir, zira bu türden bir itham, söz konusu kişileri kamuoyu tarafından cezalandırılması için hedef gösterme riski taşımaktadır”¹⁹⁴ şeklinde ifade edilmektedir.¹⁹⁵

Mahkeme’nin ilgili kararda üzerinde durduğu bir diğer husus ise başvuran ve hükümet arasında hakların kullanımı bağlamında adil bir dengenin kurulup kurulmadığının tespiti. Dolayısıyla Mahkeme, Devlet açısından Sözleşme’nin 8. Maddesinden korunan ve başvuranın özel hayatına saygı hakkı ile karşı tarafın Sözleşme’nin 10. maddesiyle korunan ifade özgürlüğü hakkı arasında adil bir denge kurup kurmadığını tespit etmekle yükümlüdür. Mahkeme, birçok kararında, “özel hayata saygı hakkı ile ifade özgürlüğü hakkı arasında” kurulması gereken denge ile ilgili kriterlerini: “Kamu menfaatine ilişkin bir tartışmaya katkı, ilgili kişinin ünü,

¹⁹² AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, 22-23.

¹⁹³ Bkz., Vides Aizsardzības Klubs v. Letonya, No. 57829/00, 27.05.2004, par. 45.

¹⁹⁴ Falakaoğlu ve Saygılı v. Türkiye, No. 11461/03, § 27, Başvuru Tarihi: 19 Aralık 2006.

¹⁹⁵ AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par.23.

röportajın konusu, ilgili kişinin önceki davranışları, yayının içeriği, şekli ve sonuçları ile gerektiği takdirde, davanın koşulları” şeklinde açıklamıştır ve son olarak Mahkeme, özel hayata saygı hakkı ile ilgili olarak devletin her türlü müdahaleden kaçınmasının tek başına yeterli olmadığını ayrıca bireylerin kendi aralarındaki ilişkilerde de devletin pozitif koruma tedbirleri alması gerektiği hususunu hatırlatmaktadır.¹⁹⁶

Bahse konu kararda Mahkeme başvuru ile alakalı genel ilkelere yukardaki belirtilen hususlar şeklinde yer verdikten sonra bu ilkeleri mevcut başvuruya uygulamıştır. Mahkeme, somut olayda, “Başvuranlara yönelik ihtilaf konusu makalelerde yapılan sert eleştirileri göz önünde bulundurarak, ilgililerin itibarına verilen zararın Sözleşme’nin 8. maddesinin uygulanması için gereken ağırlık eşiğine ulaştığı” kanısına varmaktadır.¹⁹⁷

Mahkeme ardından, “Başvuranların Devletin işlediği bir eylemden değil, Devletin söz konusu makaleler nedeniyle ilgililerin özel hayatına verilen zararlara karşı ilgililerin özel hayatını koruyamamasından şikâyet ettiklerini” belirtmekte ve bu nedenle de davaya ilişkin, başvuranların iddia ettikleri ve uğradıkları zararlara karşı ulusal mahkemelerin başvuru yapanları koruyup koruyamadıklarını araştırma görevinin kendisine (AİHM) ait olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle de Mahkeme, davaya ilişkin ihtilaf konusu koşulları, kendi içtihadından doğan ve yukarıda belirtilen ilgili kriterler ışığında değerlendirmektedir.¹⁹⁸

Mahkeme, ihtilaf konusu basın makalelerinin içeriğinde, yazarlarının Danışma Kurulu tarafından benimsenen, azınlık haklarına ve kültürel haklara ilişkin rapora yönelik tepkilerinin yer aldığını gözlemlemektedir. Medya organları tarafınca yayımlanan, kamuoyunda güçlü bir polemige neden olan bu rapor,

“Türkiye’de azınlık hakları ve kültürel haklar konusunda karşılaşılan sorunlara çözüm getirdiği kabul edilen önerileri içermekteydi ve genel olarak, daha önceki hükümetler tarafından izlenen bir politika olan, tek kültürlü ve homojen bir ulus fikrinden, çağdaş Avrupa demokrasilerinde benimsenen bir model olan, çok kimlikli, çok kültürlü, demokratik, özgürlükçü ve çoğulcu bir toplum anlayışına geçişi savunmaktaydı.”

¹⁹⁶ AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 25.

¹⁹⁷ AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 26.

¹⁹⁸ AİHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 26.

Dolayısıyla, Mahkeme “Bu rapora ilişkin söz konusu makalelerde, kamu menfaatiyle ilgili güncel konular ele alınmıştır” tespitini yapmaktadır.¹⁹⁹

Mahkeme, somut olayda, “Bu türden yazıların başvuranlara karşı şiddet eylemlerinin işlenmesine sebep olabilme riskinin küçümsenmemesi gerektiği” kanısına varmaktadır. Mahkeme bu bağlamda “Başvuranların da belirttiği gibi Türk gazeteci Hrant Dink’in²⁰⁰ Türk toplumu nazarında hassas olarak nitelendirilen bir konuda aykırı düşünceleri nedeniyle yapılan ölüm tehditleriyle birlikte lekeleme kampanyasının ardından aşırı milliyetçi bir kişi tarafından öldürüldüğünü” hatırlatmak istemektedir.²⁰¹

Dolayısıyla Mahkeme, “İhtilaf konusu makalelerde başvuranlara karşı bu bağlamda yöneltilen sözlü saldırılar ve fiziksel tehditlerin amacının, ilgililere kendi fikirlerini savunma isteklerini aşağılayacak ve kıracak nitelikte korku, endişe ve savunmasızlık duygularını atfederek entelektüel kişiliklerini bastırmak olduğu” kanısına varmaktadır.²⁰²

Mahkeme yukarıdaki değerlendirmelerinin ardından oy birliğiyle;

“Başvuruların birleştirilmesine, başvuruların kabul edilebilir olduğuna, Sözleşme’nin 8. maddesinin ihlal edildiğine, Sözleşme’nin 10. ve 14. maddeleri bağlamındaki şikâyetlerin kabul edilebilirliği ve esası hakkında ayrıca karar verilmesine gerek olmadığına, ödenmesi gereken her türlü vergi tutarı hariç olmak üzere, manevi tazminat olarak, başvuranların her birine 1.500 avro (bin beş yüz avro), kendileri tarafından ödenmesi gereken her türlü vergi tutarı hariç olmak üzere, masraf ve giderler için, iki başvuruna müştereken 4.000 avro (dört bin avro)”²⁰³ karar vermiştir.

3.2.2. Dink v. Türkiye Davası

İkinci olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne, Türkiye Cumhuriyeti Devleti aleyhine açılan (2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09) no’lu davanın, Hrant Dink adıyla tanınan Fırt Dink, Rahil Dink, Delal Dink, Arat Dink, Sera Dink ve Hasrof Dink’in (başvuranlar), Sözleşme’nin 34. Maddesi (bireysel başvuru) uyarınca yapmış oldukları başvurular incelenecektir. Bu başvurular AIHM tarafından

¹⁹⁹ AIHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 27.

²⁰⁰ AIHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09., par.8-17 ve 107.

²⁰¹ AIHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 33.

²⁰² AIHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 33.

²⁰³ AIHM, Kaboğlu ve Oran v. Türkiye, No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10, par. 37-38.

sözleşmenin yaşam hakkı (md. 2), ifade özgürlüğü (md. 10) ve etkili başvuru hakkı (md. 13) maddelerinin ihlal edildiği iddiaları kapsamında karara bağlanarak 14 Eylül 2010 tarihinde kesinleşmiştir.²⁰⁴ Biz çalışmamız kapsamında sözleşmenin 2. maddesi olan yaşam hakkının ihlal edildiği kısmı incelemeye çalışacağız.

3.2.2.1. Başvuranların Yaşadığı Olaylar

Hrant Dink, 1996 tarihinden beri İstanbul'da Türkçe ve Ermenice yayın yapan Agos gazetesinin genel yayın yönetmeni ve başyazarıdır. Hrant Dink, 7 Kasım 2003 ve 13 Şubat 2004 tarihleri arasında, Agos gazetesinde Ermeni kökenli Türk yurttaşların kimlik sorunuyla ilgili görüşlerini sunduğu sekiz yazı dizisi yayınlamıştır.²⁰⁵

Tartışmalara neden olan bir başka yazı ise Agos gazetesinde 2004 yılının Şubat ayında yayınlanan Türkiye'nin ilk kadın pilotu olarak bilinen S.G.'nin Ermeni asıllı olduğundan söz eden bir yazıdır. Bahse konu yazı nedeniyle gösteriler düzenlenmiş ve aşırı milliyetçi grupların tehdit mektuplarına sebebiyet vermiştir. İstanbul Vali Yardımcısı, bu nedenle ortaya çıkabilecek güvenlik sorununu belirtmek amacıyla Hrant Dink'le görüşmüş ve Hrant Dink'e “şayet gazetesi bu şekilde tepki çekecek yazılar yayınlamaya devam ederse güvenlik güçlerinin kendisinin güvenliğini sağlayamayabileceği” hususunda uyarmıştır.²⁰⁶

27 Şubat 2004 tarihinde Agos gazetesi önünde aşırı milliyetçi bir grup tarafından bir gösteri yapılmış ve aynı gün grup üyelerinden biri olan avukat M.S. Hrant Dink'in “Türk'ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni'nin Ermenistan'la kuracağı asil damarda mevcuttur” cümlesi ile Türklere hakaret ettiği iddiası ile Şişli Cumhuriyet Savcılığı'na şikâyetle bulunmuştur.²⁰⁷

16 Nisan 2004 tarihinde, Şişli Cumhuriyet Savcılığı, Şişli Asliye Ceza Mahkemesi'nde, Türk Ceza Kanunu'nun “Türklüğü tahkir suçunu cezalandıran 159/1 maddesi” gereğince Hrant Dink hakkında dava açmış ve “Dink'in “Ermenistan'la tanışmak” başlıklı yazısında, “Türk”ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak

²⁰⁴ AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09., par. 2.

²⁰⁵ AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09., par. 2-3.

²⁰⁶ AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09., par. 3.

²⁰⁷ AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09., par. 4.

temiz kan, Ermeni'nin Ermenistan'la kuracağı asil damarda mevcuttur" cümlesini kullanmakla suçlanmıştır.²⁰⁸

Mahkemece görevlendirmiş bilirkişiler raporlarında tahkir suçunu oluşturan unsurları, AİHS ile güvence altına alınan ifade özgürlüğü bağlamında ele almışlar "başvuranın zehirle Türk kanını nitelendirmediği, başvurana göre, Ermeni kimliğinin temel unsuru haline gelen ve Ermenilerdeki zayıflığın ve zaman kaybının nedeni olan, Ermenilerin 1915 olaylarını soykırım olarak kabul ettirmek inadını nitelediği" sonucuna ulaşılmıştır. Bilirkişilere göre, başvuranın söylemleri, "Türklere yönelik olarak değil, başvuranın ifadesi ile Ermeni kimliğinde yer alan hatalı anlayışa yönelik olarak yapılmış, söz konusu söylemler ile kişiye yönelik aşağılama ve tahkirde bulunmamıştır".²⁰⁹

Şişli Asliye Ceza Mahkemesi, "Türklüğe tahkir suçundan" Dink'i suçlu bularak 6 ay hapis cezasına hükmetmekle birlikte cezanın ertelenmesine karar verilmiştir. "İfade özgürlüğünün sınırsız olmadığını, yasa ile veya ahlaki kuralla sınırlandırıldığını ve her ne şekilde olursa olsun tahkir ve aşağılayıcı söylemleri koruma altına almadığını" vurgulayan Mahkeme, "her ülkenin ahlaki değerlerinin farklı olduğunu ve kimi ülkede üzerinde ulusal bayrağı renkleri bulunan pantolon giymek hoş karşılanırken kimi ülkede bir ineğe dokunmanın vatandaşların infialine neden olabileceğini" belirtmiştir. Mahkeme "Türkiye'de kandan bahsedildiğinde, bunun, halkta, ülkenin kurtarılması için dökülen şehitlerin kanını çağrıştırdığına" kanaat getirmiştir. Mahkeme "Yazar Hrant Dink Türk kanını zehirli olarak nitelendirerek söz konusu kanı pis bir unsur olarak tanımlamış ve aşağılamıştır" şeklinde değerlendirmiştir.²¹⁰

Dink'in avukatları ve müdahiller, 7 Ekim 2005 tarihinde kararı temyiz etmişler "demokratik bir toplumda ifade özgürlüğü ile ilgili olarak AİHM'nin ifade özgürlüğü kapsamındaki içtihatlarını hatırlatarak, Şişli Asliye Ceza Mahkemesi'nin mevcut davada söz konusu özgürlüğü hiçbir şekilde korumadığını" belirtmişlerdir. Yargıtay 9. Ceza Dairesi, kararında "ilgilinin konumu, yayının amacı ve özellikle hitap edilen okuyucuların algılama biçimi göz önüne alındığında, ihtilaf konusu cümlenin (Türkten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni'nin Ermenistan'la

²⁰⁸ AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, par. 4.

²⁰⁹ AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09., par. 4.

²¹⁰ AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, par. 4-5.

kuracağı asil damarda mevcuttur) hiç kuşkusuz Türklüğe tahkir oluşturduğuna ve ayrıca bir toplumu yüceltirken başka bir toplumu aşağılamanın AİHS ile güvence altına alınan ifade özgürlüğü ile korunmayacağı” kanısına varmıştır.²¹¹

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, 6 Haziran 2006 tarihinde, Dink’in suçluluğunu onayan 1 Mayıs 2006 tarihli karara karşı Yargıtay Ceza Genel Kurulu’na temyiz başvurusunda bulunarak 7 Ekim 2005 tarihli kararın iptal edilmesini talep etmiştir. Başsavcı, “söz konusu yazıyla amaçlanan okuyucuların, daha çok Ermeni kökenli vatandaşlar olduğuna ve ihtilafli cümlelerin sekiz yazı ile tamamlanan yazı dizisinin parçası olan bir yazıda geçtiğine” dikkat çekmiştir. Başsavcı, “tahkir konusunda Yargıtay Ceza Genel Kurulu’nun ve ifade özgürlüğüne ilişkin AİHM’nin içtihadını hatırlatmasının ardından, ifade özgürlüğünün korunmasında Devlet’in pozitif yükümlülüğüne” vurgu yapmıştır. Başsavcı, “demokrasinin iyi işlemesi ve sosyal barışın ilerlemesi için temel bir özgürlüğün söz konusu olduğuna, etkili bir koruma sistemi kurarak Devlet, kimi zaman rahatsız edici hatta şaşırtıcı olsalar bile korkusuzca görüşlerin ve fikirlerin ifade edilmesine imkân tanıyan kamuoyu tartışmalarına ilişkin ortam hazırlamakla yükümlüdür” hususlarını hatırlatmıştır.²¹²

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 1 Temmuz 2006 tarihlerinde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından yapılan temyiz başvurusunu altıya karşı on sekiz oyla reddetmiştir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu “Türk’ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni’nin Ermenistan’la kuracağı asil damarda mevcuttur” cümlesinin “Türklüğe tahkir oluşturduğu” değerlendirmesinde bulunmuştur. Yargıtay Ceza Genel Kurulu kararının gerekçesinde, Türk Ceza Kanunu’nun 159. maddesinde belirtilen Türklüğün tanımına yer vermiştir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu’na göre, “Türklük kavramı, Devlet’in insan unsuruna yani Türk milletine atıfta bulunmaktadır. Zira Türklük insani, dini, tarihsel değerler ile milli dil, milli duygular ve milli geleneklerden oluşan ulusal ve ahlaksal değerlerin tamamından oluşmuştur.” demek ve “ne tür fillerin ve değerlendirmelerin tahkir edici olduğunun toplumda hâkim olan ortalama anlayış, örf ve adetlere göre belirlenmesi gerekmektedir” değerlendirmesinde bulunmaktadır.²¹³

²¹¹ AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, par. 5.

²¹² AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, par. 6.

²¹³ AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, par. 6-7.

Asliye Ceza Mahkemesi, 12 Mart 2007 tarihinde Yargıtay tarafından usul bakımından yeniden bakılması için gönderilen davanın Hrant Dink'in ölümü nedeniyle düştüğüne karar vermiştir.

Ne yazık ki, Hrant Dink, 19 Ocak 2007 tarihinde Agos gazetesinden ayrıldığı esnada başından vurularak hayatını kaybetmiştir. Cinayeti işlediği anlaşılan on yedi yaşındaki O.S. ise ertesi gün Samsun'da yakalanmıştır.²¹⁴

Yukarıda Hrant Dink'in katledilmesi olayında AİHM'nin yaşanan olaylarla ilgili konuyu ele alışına yer verilmiştir. Çalışmamız gereği biz Hrant'ın katledilmesi ile ilgili olarak nefret söyleminin sonucunda meydana gelen sanal linç ve akabinde fiziksel bir linçe dönüştüğü sürecin gelişimindeki nefretin nasıl ortaya çıkarak bu sonuca ulaştığı hususu üzerine kısaca değinmek ve bu unsurları ön plana çıkarmak istiyoruz.

Dink'in ana medya kuruluşlarınca fark edilerek nefret söylemi cenderesine girmesi Agos Gazetesinde 6 Şubat 2004 tarihinde yayınladığı “Sabiha Hatun'un Sırrı” haberinden sonra başladı. Devam eden süreçte birçok köşe yazarı tarafından konuyla ilgili yazılar yazıldı. Agos'taki köşesinde yazdığı bir yazı nedeni ile hakkında suç duyurusu yapılarak 301. Maddeden yargılandı ve 6 ay cezaya hükmedildi. Türk milliyetçiliği yapan grubun ciddi tepkilerine maruz kalarak “Hrant Dink bundan sonra bütün öfkemizin ve nefretimizin hedefidir, hedefimizdir” tehditlerine ve nefretine hedef oldu.²¹⁵

Dink'e yönelik ana akım medya grubunda yoğun bir eleştiri ve nefret dili hâkimdi. Medya tarafından adeta birlikte hareket edilerek düşmanca bir yaklaşım sergileniyordu. Bu durum aslında Türkiye'de egemen resmi ideolojinin hala milliyetçi ve azınlıkları düşman gören bir yaklaşımın göstergesiydi.²¹⁶ Dink cinayetinde basın mensuplarınca üretilen nefret söyleminin olaylara etkisi büyüktür, zaten yüksek olan tansiyon basının da etkisiyle daha da artırmış ve özellikle milliyetçi ideolojinin gerilimini daha da yükseltmiştir.

Hrant Dink, yoğun “nefret söylemi” saldırıları sonucunda sanal bir linçe maruz kaldı ve sonuç olarak da “nefret temelli bir linçe” kurban gitti. Bu süreçte yaşanan ve

²¹⁴ AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, par. 7.

²¹⁵ Göktaş, K., *Hrant Dink Cinayeti – Medya yargı Devlet*, İstanbul: Güncel Yayınları, 2009, s.91.

²¹⁶ Göktaş, 2009, s.94.

Dink'in maruz kaldığı nefret söylemi örneklerinden bazıları şu şekildedir: 23 Şubat 2004 tarihinde Emin Çölaşan Hürriyet gazetesindeki köşe yazısında etnik kökeni nedeni ile Dink'i ayrımcılığa tabi tutmuş ve "iç düşman" olarak ifade ederek ırk temelli nefret söyleminde bulunmuştur. 24 Şubat 2004 tarihinde Deniz Som'un Cumhuriyet gazetesindeki köşe yazısında Dink'i "Adolf Hitler'in bile ilerisinde bir faşist" olmakla suçlamış ve ırk temelli nefret söyleminde bulunmuştur. Orhan Kiverlioğlu'nun Önce Vatan isimli gazetesinde, Arslan Tekin'in ise Yeni Çağ gazetesinde daha yoğun bir nefret dili kullanılmıştır. 9 Ekim 2004 tarihinde Yeni Çağ gazetesinin Dink'in Türkiye-AB politikaları üzerine yazdığı bir yazı çarpıtılmak suretiyle başka bir ırk mensubu olmayı aşağılayarak "Ermeni'ye bak" şeklinde manşet atılmıştır.²¹⁷

Medya, Dink'in katledilmesinde ve cinayete giden süreçte Dink'i etiketlemiş, hedef göstermiş, ötekileştirmiş ve yalnızlaştırmıştır. Dink maruz kaldığı hakaret, aşağılama ve düşmanca söylemin hâkim olduğu bir dille "nefret nesnesine" dönüştürülmüş, bunun neticesinde sanal olarak başlayan nefret söylemi ve linç girişimleri Dink'in katledilmesine giden süreçte ciddi bir rol oynamıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Süreci

Daha öncede ifade ettiğimiz üzere çalışma konumuz kapsamında AİHM'nin başvuru ile ilgili yaşam hakkının (md.2) ihlal edildiği kısmı incelenecektir.

Başvuranlar hükümetin Hrant Dink'in "yaşam hakkını koruma yükümlülüğünü" ifa edemediğini iddia etmektedir. Hatta güvenlik güçlerinin yakalandıktan sonra katil zanlısıyla fotoğraf çekirmek suretiyle zanlıya olan sempaticilerini gösterdiklerini iddia etmektedirler. Başvuranlar diğer bir husus olarak Hrant Dink'in "yaşam hakkını korumak" için gerekli tedbirleri alması gereken güvenlik güçleri hakkında yapılan kavuşturmaların yetersiz kaldığını ileri sürmektedirler. Başvuranlar bu nedenlerle AİHS'nin 2. (yaşam hakkı), 6. (adil yargılanma hakkı) ve 14. (ayrımcılık yasağı) maddelerinin ihlal edildiğini ifade etmektedirler. AİHM yapılan başvuruların niteliğini ve içeriğini ele alarak, bunlardan AİHS'nin 2. maddesi çerçevesinde incelenmesine karar vermiştir.²¹⁸

²¹⁷ Çelikdemir, A., *Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Nefret Söylemi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) 2013, s.49.

²¹⁸ AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, par. 10-11.

AIHM, Şubat 2004 tarihinde Agos gazetesinde yayınlanan ve Atatürk'ün manevi kızı olan S.G.'nin Ermeni kökenli olduğunu ifade eden makaleyi takiben milliyetçi gruplar, makalenin Atatürk'ün imajını olumsuz etkilediğini iddia ederek bazıları yetkililerin de bilgi sahibi olduğu sert tepkiler gösterilmiş ve Dink'e tehdit içerikli mektuplar gönderildiğinin tespitini yapmaktadır.

Ayrıca AIHM, "Türk'ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni'nin Ermenistan'la kuracağı asil damarında mevcuttur" cümlesini içeren makale dizileri yayımlandıktan sonra bir avukatın da aralarında yer aldığı aşırı milliyetçi grubun 27 Şubat 2004 tarihinde Dink'i rencide etmek amacıyla Türklere hakaret ettiği iddia edilerek Dink hakkında suç duyurusunda bulunduğu hususunu hatırlatmaktadır.

Keza AIHM, ilgili mahkemenin aşırı milliyetçi grupları Dink aleyhine açılan davaya müdahil kabul etmesi yerel mahkemenin, "Hrant Dink'in aşırı uçların hedefi haline getirildiği" iddiasını doğrulamaktadır. Son olarak Mahkemenin, "Yargıtay'ın aşırı milliyetçi çevrelerin son derece hassas olduğu Türklük aleyhindeki bir konuda Ermeni kökenli gazetecinin mahkumiyet hükmünü onamıştır" tespitini yapması da bunu ispatlar niteliktedir.²¹⁹

AIHM, ayrıca "husumet besleyen aşırı milliyetçi grupların başvuran Hrant Dink'i öldürme eğilimi içinde oldukları bilgisinin polisin elinde olup olmadığını değerlendirmek için, bir yanda Trabzon ve İstanbul polisinin öte yanda Trabzon Jandarma Komutanlığı'nın olası cinayet ve hatta azmettirici olduklarından şüphe edilen kişilerin kimliği hakkında muhtemel bilgi sahibi olduklarını" hatırlatmaktadır. Gerçekten de polis kuvvetleri, İstanbul Cumhuriyet Savcılığı ve İçişleri Bakanlığı müfettişleri tarafından yürütülen soruşturmalarda Y.H. ve E.T. adlı iki kişinin cinayetin azmettiricileri olarak cinayet zanlısına yardım ettiklerinin bilindiğini ve Trabzon Emniyet Müdürlüğü tarafından şahısların takibe alındığı bilinmektedir. Bununla birlikte Trabzon Emniyet Müdürlüğü bilgi kaynakları arasında yer alan E.T., güvenlik güçlerine Y.H.'nin Dink'in öldürülmesi için plan ve hazırlık yaptığı bilgisinde bulunmuştur. Bu bağlamda Trabzon Emniyet Müdürlüğü 17 Şubat 2006 tarihinde İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne Y.H.'nin Dink'in öldürülmesi planlarını yaptığını ve adı geçen adli sicil kayıtlarının ve kişiliğinin bu eylemi yapma ihtimal

²¹⁹ AIHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, par. 13.

dâhilinde olduğunu re'sen bildirmiştir. Üstelik İstanbul Emniyet Müdürlüğü hedefinde Ermeni kökenli vatandaşların olduğu terörist saldırıların düzenlenebileceği ihtimali üzerine alarma geçmiştir.²²⁰

AİHM, başvuranın hayatının korunması hususu güvenlikten sorumlu üç yerel makamı ilgilendirdiği (Trabzon Emniyet Müdürlüğü ve Jandarma Komutanlığı İstanbul Emniyet Müdürlüğü), bu yetkili makamlardan hiçbirinin Dink cinayetini engellemek adına harekete geçmediği tespitini yapmaktadır. AİHM, bu yetkili makamların “Dink’in gazetesinde yazmış olduğu yazılar nedeniyle kimi kesimlerden şahsına karşı husumet beslenmesi gerektiği,” “Dink’in Trabzon’daki aşırı milliyetçi bir grubun cinayet hazırlığı bilgisi kendilerine ulaşan ulusal yetkililerin adı geçen taleple etmesini beklemeden Dink’in hayatını koruyacak şekilde harekete geçme zorunda” olduğunun altını çizmiştir. AİHM sonuç olarak başvurunun özel koşulları ile birlikte değerlendirildiğinde “yetkililerin Hrant Dink’in yaşamındaki yakın ve gerçek riski bertaraf edecek gerekli yollara makul düzeyde başvurmadıkları” sonucuna ulaşmıştır.²²¹

AİHM, “Trabzon’da görevli jandarma ve polisler ile İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü yetkilileri hakkında Hrant Dink’in yaşamının korunması konusunda kusurlu oldukları iddiasıyla açılan ceza soruşturmalarına ilişkin olarak takipsizlik kararı verilmesi nedeniyle, söz konusu kusurları işleyenlerin tespit edilerek gerektiği takdirde cezalandırılmaları amacıyla etkili bir soruşturma yürütülmesini öngören AİHS’nin 2. Maddesinin (yaşam hakkı) gereklerine riayet edilmediği” sonucuna varmaktadır. AİHM, yukarıda ifade edilen hususlar nedeniyle AİHS’nin 2. maddesinin usul yükümlülüğünün ihlal edildiğine hükmetmektedir. Ayrıca, yine aynı nedenler ile Hükümetin iç hukuk yollarının tamamının tüketilmediği yönündeki itirazını reddetmektedir.²²²

AİHM, “yetkililerin daha önceden bilgi sahibi olmalarına karşın ve AİHS’nin 2. Maddesinin esasına aykırı olarak aşırı milliyetçi grupların kaçınılmaz saldırısına karşı Hrant Dink’in hayatını yeterince koruyamadıkları, AİHS’nin 2. maddesinin usule ilişkin yükümlülüğüne ve 13. maddeye karşın Hrant Dink’in hayatının korunmasından sorumlu görevlilerin ihmalkârlıklarına karşı etkili bir soruşturma ve başvuru imkânı

²²⁰ AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, par. 13.

²²¹ AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, par. 14.

²²² AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, par. 17.

tanımadıkları ve Hrant Dink'i Türklüğü aşağılamak suçuyla verilen hükmün onanması ve aşırı milliyetçi şahısların düzenlemiş oldukları saldırı karşısında adı geçeni koruyacak tedbirlerin alınmaması kararıyla birlikte veyahut bundan ayrı olarak AİHS'nin 10. maddesine aykırı ifade özgürlüğünün ihlal edildiği sonucuna vardığını" tespit etmektedir. Mevcut davanın koşullarında AİHM, "başvuranlar Rahil Dink, Delal Dink, Arat Dink ve Sera Dink'e ortaklaşa 100.000 Euro ödenmesine hükmetmiş, ayrıca başvuran Hasrof Dink'e 5.000 Euro verilmesini" kararlaştırmıştır.²²³

Hrant Dink v. Türkiye davasını araştırmamız açısından değerlendirdiğimizde; Dink'in nefret temelli linç söyleminin hedefi olması yayınladığı "Sabiha Hatun'un Sırrı" haberinden sonra başlamıştır. Agos'taki köşesinde yazdığı bir yazı nedeni ile hakkında suç duyurusu yapılarak 301. Maddeden yargılanmış ve 6 ay cezaya hükmedilmiştir. Türk milliyetçiliği yapan grubun ciddi tepkilerine maruz kalarak "Hrant Dink bundan sonra bütün öfkemizin ve nefretimizin hedefidir, hedefimizdir" tehditlerine ve nefretine hedef olmuştur. Devam eden süreçte birçok köşe yazarı tarafından konuyla ilgili yazılar yazılmıştır. Köşe yazarları tarafından "iç düşman", "Adolf Hitler'in bile ilerisinde bir faşist", "Ermeni'ye bak" gibi manşetlerle nefret dilinin hedefi olmuştur. Dink cinayetinde basın mensuplarınca üretilen nefret söyleminin olaylara etkisi büyüktür, zaten yüksek olan tansiyon basının da etkisiyle daha da artmış ve özellikle milliyetçi ideolojinin gerilimini daha da yükseltmiştir. Hrant Dink, yoğun "nefret söylemi" saldırıları sonucunda sanal bir linçe maruz kalmış ve sonuç olarak da "nefret temelli bir linçe" kurban gitmiştir.

AİHM, başvuruyu yaşam hakkının (md.2) ihlal edilmesi kapsamında ele almıştır. Mahkeme, güvenlikten sorumlu yetkililerin daha önceden bilgi sahibi olmasına rağmen gerekli tedbirleri almadığını, dolayısıyla Hrant Dink'in hayatını yeterince koruyamadıklarını, akabinde Hrant Dink'in ölümünden sonra ise bu sorumlular hakkında ihmalkârlıklarına karşı etkili bir soruşturma yapılmadığını ifade ederek bahse konu hususlar nedeniyle AİHS'nin 2. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir. Ayrıca Mahkeme, Dink hakkında "Türklüğü aşağılamak" suçuyla verilen hükmün onanmasının AİHS'nin 10. maddesine aykırı olarak ifade özgürlüğünün ihlal edildiği tespitini yapmaktadır.²²⁴

²²³ AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, par. 27.

²²⁴ AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, par. 27.

3.3. YARGININ NEFRET VE LİNÇLE İMTİHANI

“Nefret Temelli Linç ve Yargı” bölümü olan dördüncü bölümün genel bir değerlendirmesi yapılarak nefret söyleminin neden olduğu sanal ve fiziksel linç olaylarında yargının yaşadığı sorunların neler olduğu ortaya konmaya çalışılırken çözüm önerilerinde bulunulacaktır.

Nefret temelli fiziksel linç ve sanal linç örnekleri “tipik durum örneklem yöntemi” kapsamında seçilmiştir. Bu bağlamda Türk Yargısının fiziksel linç eylemlerini nasıl ele aldığını incelemek üzere iki adet örnek karar; sanal linç eylemleri kapsamında ise Türk Yargısı ve AİHM’in kararlarının karşılaştırabilmesi adına Türkiye’de yaşanmış sanal linç olayları bağlamında değerlendirebileceğimiz iki adet karar seçilmiştir.

Türk Yargısı’nın konuyu ele alış biçimi, seçtiğimiz ilk örnek Fethiye 6. Asliye Ceza Mahkemesi’nin kararıdır. İlgili mahkeme bu olayda linç eylemini gerçekleştiren şahıslara TCK’nın 87/3 maddesi gereğince kasten yaralama suçundan hüküm vermiştir. İncelediğimiz diğer karar ise Çubuk Sulh Ceza Hâkimliği tarafından verilen karardır. İlgili mahkemenin gerçekleşen linç eylemi ile ilgili olarak TCK’nın 86/3-c maddesi gereğince “kamu görevlisini görevinden dolayı yaralama” kapsamında karar vermişlerdir.

Mahkemelerin linç eylemini nasıl değerlendirdiğine baktığımızda, daha önce de bahsettiğimiz gibi Türk Hukuk Sistemi’nde linç eylemi bir suç olarak tanımlanmadığı için mahkemeler her olayı kendi içinde değerlendirerek, suç oluşturan eylemi TCK’nın uygun olan maddesine göre belirlemekte ve buna göre hüküm tesis etmektedirler. İlgili mahkemelerde olayları kendi içerisinde değerlendirmek suretiyle linç eylemini gerçekleştiren şahıslara TCK’nın 87/3 maddesi gereğince “kasten yaralama suçundan” ve TCK’nın 86/3-c maddesi gereğince “kamu görevlisini görevinden dolayı yaralama” kapsamında hüküm tesis etmişlerdir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi söz konusu uygulamayı ve TCK’daki maddeleri karşılaştırmalı hukuk bağlamında değerlendirdiğimizde linç suçunun özelliklerini ve unsurlarını kapsamada yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla linç eylemleri ile ilgili uygulamada yaşanan ilk sorunun TCK’daki suçların linç eyleminin veya linç suçunun özelliklerini ve unsurlarını kapsamaması ile ilgili olduğudur.

Bu noktada linç suçunun TCK'da müstakil bir suç olarak tanımlanması gerekmektedir. Bu nedenle doktrin ve karşılaştırmalı hukuk incelenerek ülkemizin ve hukuk sistemimizin değerlerine uygun olacak bir düzenlemenin yapılması elzemdir. Bu bağlamda yapılacak düzenlemede doktrin ve karşılaştırmalı hukuk bağlamında linç suçunun özellikleri ve unsurları olan “bir kitlenin bir kişi veya gruba karşı”, “herhangi bir şiddet eylemini planlı veya plansız olarak gerçekleştirmesi”, “kamu adına hukuksuz şiddet kullanılması” ve “yargısız ceza verilmenin amaçlanması” hususlarına yer verilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Ayrıca doktrinde tartışmalı bir husus olan ve karşılaştırmalı hukukta farklılıklar arz eden diğer bir husus ise linç suçunun unsurlarından olan kitlenin tanımı ve kaç kişiden oluşacağı ile ilgilidir. Kitlenin karşılaştırmalı hukukta en az iki kişiden oluşması gerektiği kanaati var olmakla birlikte örgütlü suç kapsamında en az üç kişiden ve son olarak en az on iki kişiden oluşması gerektiğiyle ilgili düzenlemeler de mevcuttur.

Uygulamada yaşanan bir diğer sorun ise ceza adaleti ile ilgilidir. Bilindiği üzere ceza adaleti, işlenen suçla orantılı uygun bir cezanın verilmesi ve böylece suçla orantılı bir yaptırımın uygulanması olarak tanımlanabilir.²²⁵ İncelediğimiz iki örnek linç olayını ceza adaleti açısından değerlendirdiğimizde uygulamada “bir kişiyi bir kişinin döverek yaralaması veya öldürmesi ile on kişinin beraberce aynı fiilleri yapması durumunda” yargılama dışında bir farklılık olmamaktadır. Ancak bu durum “ceza doktrini” ve “suç teorisi” bakış açısıyla değerlendirildiğinde doğru bir yaklaşım değildir.²²⁶ Dolayısıyla bahse konu iki linç olayı ile ilgili olarak eylemi gerçekleştiren şahısların yaptığı eylem ile yaptırım olarak verilen cezanın yetersiz olduğunu değerlendirmek mümkündür. Bu nedenle linç eyleminin ceza kanununda suç olarak tanınması ve yaptırımının ise bu suçun işlenmemesini sağlayacak oranda caydırıcı olması gerekmektedir.

Linç suçunun müstakil olarak düzenlenmesinde ve verilecek cezanın caydırıcı olmasında aslında korunan iki yarar olduğundan bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki kişinin vücut dokunulmazlığı ve yaşama hakkıdır ikincisi ise kamu düzenidir. Kişinin vücut dokunulmazlığı ve yaşam hakkı evrensel haklar ve değerler arasındadır

²²⁵ **Düzgün, Ü. A.**, “Suç Faili Olarak Kitle: Hukuki Yaklaşımlar ve Tanımlar” https://www.academia.edu/38108812/IX_SU%C3%87_FA%C4%B0%C4%B0_OLARAK_K%C4%B0TLE_HUKUK%C4%B0_YAKLA%C5%9EIMLAR_VE_TANIMLAR, 2019, s.8. ET: 14.05.2020.

²²⁶ **Dworkin**, 1978, s.50-90'den Akt. Yılmaz, 2012, s.56.

ve linç suçu ve yaptırımı da temel olarak bu hakların korunması ile ilgilidir. Bununla birlikte linç suçunun koruduğu diğer yarar olan kamu düzeni üzerinde durmakta yarar vardır. Çünkü linç, toplumun kamu düzenini hiçe sayarak cezayı kendisinin vermek istemesi ve lincin toplum içerisinde bir denetim mekanizması olarak görülmesi durumudur. Bu ise kamu düzeninin ve hukukun ayaklar altına alınması durumudur. Kamu düzenini sağlamaktan sorumlu devletin bu duruma kesinlikle izin vermemesi gerekmektedir. Bu durumun oluşturacağı en büyük sorunlardan biri ise devletin hukuku ile toplumun hukukunun tartışılmasıdır ki bunun sonucunda toplumda linç eylemleri gibi hukuk dışı eylemlerin yaygınlaşması söz konusu olabilir. Bu nedenle linç eyleminin ceza kanununda müstakil bir suç olarak düzenlenmesinin yanında cezanın yaptırımı orantılı bir şekilde caydırıcı olmalıdır.

Araştırma konumuz olan fiziksel nefret temelli linç olayları ile ilgili kararların değerlendirmesini yaptıktan sonra çalışmamızın, nefret temelli sanal linç eylemleri kapsamında seçtiğimiz iki adet kararın değerlendirmesine geçebiliriz. Daha önce de belirttiğimiz gibi Türk Yargısı ve AİHM'nin kararlarının karşılaştırılabilmesi adına Türkiye'de yaşanmış sanal linç olayları bağlamında değerlendirebileceğimiz ve AİHM tarafından karara bağlanmış başvurular olan *Kaboğlu ve Oran v. Türkiye* ile *Dink v. Türkiye* kararları ele alınmıştır.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi sanal linç eylemleri ile ilgili AİHS'de müstakil bir düzenleme söz konusu değildir. AİHM de nefret söylemi ile ilgili yapılan başvuruları ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmektedir. Mahkeme, bu nedenle incelediğimiz başvurularda, başvuranlara yönelen nefret söylemlerini de ifade özgürlüğü kapsamında incelemiştir. Bu bağlamda, *Kaboğlu ve Oran v. Türkiye* kararında mahkeme sanal ortamda başvuranların yaşadığı nefret temelli linci ve yaşanan olayları, ifade özgürlüğünün sınırının aşılması açısından Sözleşmenin 8. Maddesi olan “Özel yaşama ve aile yaşamına saygı hakkı”nın ihlali olarak değerlendirmiştir. İncelemeye çalıştığımız diğer bir karar olan *Dink v. Türkiye* kararında, *Dink*'in sanal ortamda yaşadığı linçten sonra *Dink*'in öldürülmesi eylemi Mahkemece Sözleşmenin 2. Maddesi olan “yaşam hakkı”nın ihlali çerçevesinde değerlendirilmiştir.

AİHM'nin kararı ile Türk yargısının kararlarını karşılaştırmak adına Türk Mahkemelerin verdiği kararlara baktığımızda; İbrahim Özden *Kaboğlu*, şahsına

yönelik basın yoluyla yapılan nefret söylemi içeren sanal linç eylemleri ile ilgili olarak N.K.Z., B.A. ve A.T. isimli şahıslar hakkında davalar açmıştır. Davaları inceleyen Ankara Asliye Hukuk Mahkemesi üç ayrı dava için de yaptığı benzer değerlendirmelerde bulunmuş ve “gazetelerde yer bulan ifadelerin doğrudan ilgiliyle alakalı olmadığı, isminin zikredilmediği, ifade özgürlüğü çerçevesinde eleştirel ifadeler olduğu” gerekçeleriyle başvuru taleplerini reddetmiştir. Kaboğlu, reddedilen üç davayla ilgili temyiz başvurusunda bulunmuş ancak başvurular Yargıtay tarafından “ilk derece mahkemesinin kararının usul ve kanuna uygun olduğu ve delil unsurlarının yanlış bir değerlendirmesine dayanmadığı” belirtilerek kararlar onanmıştır.

Benzer şekilde Baskın Oran da şahsına yönelik medya aracılığıyla yapılan sanal linç ile ilgili S.K. isimli şahıs hakkında tazminat davası açmıştır. Ankara Asliye Hukuk Mahkemesi “söz konusu makalenin kabul edilebilir eleştiri sınırlarını aştığı ve başvuranların haysiyetine zarar verdiği kanısına vararak, davalı tarafı ilgililere manevi zarar bağlamında tazminat ödemesi” gerekçesiyle karar vermiştir. Ancak Yargıtay ilgili dairesi “söz konusu makalenin başvuranlar hakkında sebepsiz bir saldırı içermediği, ancak başvuranlar tarafından kaleme alınan rapor hakkında alaycı ve sert eleştiriler içerdiği ve kabul edilebilir eleştiri sınırlarını aşmadığı” gerekçesiyle yerel mahkemenin verdiği kararın bozulmasına karar vermiştir. Yerel mahkemenin kararında direnmesi üzerine Yargıtay Hukuk Daireleri Genel Kurulu, ilgili dairesinin bozma kararında sunulan gerekçeleri kabul etmiştir ve böylece Ankara Asliye Hukuk Mahkemesi’nin kararı bozulmuştur. Bu karar üzerine Ankara Asliye Hukuk Mahkemesi, başvuranlar tarafından açılan davayı reddetmiştir.

Türk Yargısının kararlarına baktığımızda başvuranların şahıslarına yönelen hakaret ve tehdit içeren nefret söylemlerini ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirerek “ifade özgürlüğü çerçevesinde eleştirel ifadeler olduğu” ve “sert eleştiriler içerdiği ve kabul edilebilir eleştiri sınırlarını aşmadığı” gerekçeleri ile başvuranlar tarafında açılan davalar reddedilmiştir.

Türk Yargısı’nın yaşanan sanal linç olaylarını nasıl ele aldığını değerlendirdikten sonra AİHM ifade özgürlüğü konusunu nasıl ele aldığına baktığımızda; AİHM genel yaklaşımı ifade özgürlüğünün sözleşme ile güvence altına alınmış olmakla birlikte bu özgürlüğün mutlak olmadığı ve sözleşme ile bu hakkın

sınırlandırılabilceği yönündedir.²²⁷ Sınırlama nedenlerine baktığımızda ise, “kişilik haklarının korunmasına yönelik sınırlandırma nedenleri” “genel yararı korumaya yönelik sınırlandırma nedenleri” ve “yargı organının bağımsızlığı ve tarafsızlığını korumaya yönelik sınırlandırma nedenleri” olmak üzere üç grupta incelenmektedir. Uygulamaya bakıldığında nefret söylemi bahse konu bu sınırlandırma nedenleri arasında değerlendirilmektedir.²²⁸

Bu bağlamda Mahkeme, başvuruları bu genel ilkeleri bağlamında ele alarak "bir kişi, kamu tartışması kapsamında eleştirilere konu edilse bile, bu kişinin itibarının, kişinin özel hayatı kapsamına giren kişisel kimliğinin ve ruhsal bütünlüğünün bir parçası olduğu ve kişinin onuru için de geçerli olduğu" tespiti yapılmıştır. Bununla birlikte, Mahkeme Sözleşme'nin 8. maddesinin uygulanması için, “itibara verilen zararın belirli bir ağırlık eşiğine ulaşması ve özel hayata saygı gösterilmesi hakkının kişisel olarak kullanılmasına zarar verecek nitelikte olması gerekmekte” değerlendirmesinde bulunmuştur.

Bu ilkeleri mevcut başvuruya uygulayan mahkeme somut olayda, “başvuranlara yönelik ihtilaf konusu makalelerde yapılan sert eleştirileri göz önünde bulundurarak, ilgililerin itibarına verilen zararın Sözleşme'nin 8. maddesinin uygulanması için gereken ağırlık eşiğine ulaştığı” ve “ihtilaf konusu makalelerde başvuranlara karşı bu bağlamda yöneltilen sözlü saldırılar ve fiziksel tehditlerin amacının, ilgililere kendi fikirlerini savunma isteklerini aşağılayacak ve kırarak nitelikte korku, endişe ve savunmasızlık duygularını atfederek entelektüel kişiliklerini bastırmak olduğu” kanısına vararak başvuruların kabul edilebilir olduğuna, Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal edildiğine ve başvuranların her birine manevi tazminat ödenmesi gerektiğine karar verilmiştir.

Dolayısıyla AİHM, başvurularla ilgili olarak başvuranlara yönelen şiddete çağrı niteliğinde olan tehdit ve hakaretler içeren nefret söylemleri ile ilgili ifade özgürlüğünün sınırlarının aşıldığını, başvuranların özel hayatlarına saygı hakkı ile basın özgürlüğü arasındaki dengenin aşılmış olduğu kanaatine ulaşmıştır.

AİHM, ulusal mahkemelerin verdiği kararlara değinerek; ulusal mahkemelerin “makalelerin doğrudan başvuranlara yönelik olmadığı, başvuranlara yönelik nedensiz

²²⁷ Gül & Çakan, 2018, s.370.

²²⁸ Örsal, 2019, s.88.

bir saldırı içermediği, kendilerine yöneltilen sert eleştirileri hoşgörü ile karşılamaları gerektiği ve bu makalelerin yazarlarının ifade özgürlüğünü koruyan hükümler kapsadığı” sonucuna vardıklarını ancak AİHM bahse konu makalelerin “olgusal ifade, değer yargısı ya da nefret veya şiddet söylemi” olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yine benzer şekilde AİHM, ulusal mahkemelerin, başvuranlara yönelen ve makalelerde yer alan tehdit ve şiddet içerikli ifadelere dikkat edilmediğini aksine bu ifadelerin eleştiri olduğu kanısına varıldığını ancak Mahkemenin bu değerlendirmelere katılmadığını belirtmiştir.²²⁹

Araştırmamızda ele aldığımız diğer örnek karar olan Hrant Dink v. Türkiye davasını değerlendirdiğimizde; Dink’in nefret temelli linç söyleminin hedefi olması yayınladığı “Sabiha Hatun’un Sırrı” haberinden sonra başlamıştır. Agos’taki köşesinde yazdığı bir yazı nedeni ile hakkında suç duyurusu yapılarak 301. Maddeden yargılanmış ve 6 ay cezaya hükmedilmiştir. Ancak AİHM, “Türklüğü aşağılamak” suçuyla verilen hükmün onanmasının AİHS’nin 10. maddesine aykırı olarak ifade özgürlüğünün ihlal edildiği tespitini yapmaktadır.²³⁰ Burada ulusal mahkeme yukarıda bahsettiğimiz AİHM kriterlerine ve içtihatlarına yeterli derecede hâkim olamaması nedeni ve iç siyaset ve toplumsal tepkilerden de etkilenerek isabetli bir karar verememiştir. Bu karar ile birlikte köşe yazarları ve siyasilerin de nefretinin hedefi olan Dink’e karşı tepkiler giderek artmıştır. Türk milliyetçiliği yapan bir grup “Hrant Dink bundan sonra bütün öfkemizin ve nefretimizin hedefidir, hedefimizdir” diyerek tehditlerde bulunmuştur.

Devam eden süreçte birçok köşe yazarının da hedefi olan Dink, “iç düşman”, “Adolf Hitler’in bile ilerisinde bir faşist”, “Ermeni’ye bak” gibi manşetlerle nefret dilinin hedefi olmuştur. Dink cinayetinde basın mensuplarınca üretilen nefret söyleminin olaylara etkisi büyük olmuş, zaten yüksek olan tansiyon basının da etkisiyle daha da artırmış ve özellikle milliyetçi ideolojinin gerilimini daha da yükseltmiştir. Hrant Dink, yoğun “nefret söylemi” saldırıları sonucunda sanal bir lince maruz kalmış ve sonuç olarak da “nefret temelli bir lince” kurban gitmiştir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi AİHS’de linç eylemine yer veren bir düzenleme mevcut değildir. Dolayısıyla mahkeme mevcut başvuruyu kendi içinde değerlendirerek Sözleşmenin uygun maddesi kapsamında incelemektedir. AİHM’nin

²²⁹ Kaboğlu ve Oran v. Türkiye Davası Kararı, 2019, s.33-34.

²³⁰ Dink v. Türkiye Davası Kararı, 2010, s.27.

linç eylemlerini nasıl ele aldığını değerlendirmek için seçtiğimiz başvurulardan biri olan Dink v. Türkiye davasında mahkeme Hrant Dink’e önce sanal olarak başlayan ve Dink’in katledilmesiyle sonuçlanan nefret temelli linci yaşam hakkının (md.2) ihlal edilmesi kapsamında ele almıştır. Mahkeme, güvenlikten sorumlu yetkililerin daha önceden bilgi sahibi olmasına rağmen gerekli tedbirleri almadığını, dolayısıyla Hrant Dink’in hayatını yeterince koruyamadıklarını, akabinde Hrant Dink’in ölümünden sonra ise bu sorumlular hakkında ihmalkârlıklarına karşı etkili bir soruşturma yapılmadığını ifade ederek bahse konu hususlar nedeniyle AİHS’nin 2. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.²³¹

Dink davasının iki boyutunun olduğu değerlendirmesini yapmak mümkündür; bunlardan ilki güvenlikten sorumlu yetkililerin görevlerini yerine getirmekte gösterdikleri özensizliktir; ikincisi ise Dink’e yönelen nefret temelli lince kaynaklık eden yazdığı makalelerle ilgili ulusal mahkemelerin yaptığı yanlış değerlendirmeler neticesinde gelişen olaylar ve Dink’e suikasta giden süreçtir.

İlki, güvenlikten sorumlu yetkililerin kendilerine çeşitli istihbari bilgiler gelmesine rağmen tehlikenin büyüklüğünü görmede düştükleri hata sonucunda Hrant Dink’in suikasta kurban gitmesidir ki devlet tarafından korunması gereken “yaşam hakkı” korunamamıştır. Maalesef sanal nefret temelli linç eylemleri basın eliyle başlamış ve “milliyetçi” olduğunu iddia eden 17 yaşındaki bir genç tarafından başından vurulmak suretiyle katledilerek aslında nefret temelli fiziksel bir lince kurban gitmiştir.

İkincisi ise ulusal mahkemenin verdiği karardır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Dink’e yönelen nefret temelli linç Agos Gazetesi’nde yazdığı bir yazı dizisi ile başlamış, bu yazı dizisi nedeni ile “Türklüğü tahkir” suçu nedeniyle ceza almıştır. Ancak AİHM, bu konu ile ilgili Dink’in ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine karar vermiştir. Aslında Yargıtay Başsavcısı’nın da Yargıtay Ceza Genel Kurulu’na taşıdığı dilekçesinde bahse konu ifadenin “Türklüğe tahkir” oluşturmadığını, AİHM içtihatları bağlamında ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmesine rağmen Yargıtay Ceza Genel Kurulu “Türklüğe tahkir oluşturduğu” değerlendirmesinde bulunarak hüküm tesis etmiştir.

²³¹ AİHM, Dink ve Türkiye, No. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09, par. 27.

Burada dikkat çekmek istediğim husus, Dink'e yönelen nefret temelli linçe kaynaklık eden yazdığı makaleler hakkında açılan dava neticesinde ulusal mahkemece yapılan yetersiz değerlendirmeler sonucunda Dink suçlu ilan edilmiştir. Dink'e suikasta giden süreçte tek etken tabii ki mahkemenin verdiği karar değildir, bu suikasta giden süreçte başta siyasetçiler olmak üzere toplumu yönlendirme etkisi ve gücüne sahip gazetecilerin de rolü vardır. Eğer yargı bu noktada iç siyasal ve toplumsal gelişmelerden etkilenmeden ulusal ve uluslararası içtihatları göz önüne alarak isabetli bir karar vermiş olsa idi ve bunu kamuoyu nezdinde gerekçeleri ile izah ederek kamuoyu desteğini elde etmiş olsa idi belki süreç bu noktaya gelmeyecekti. Bu bağlamda bir kimsenin suçlu olup olmadığı mahkemeler nezdinde değerlendirildiğine göre yargı bu davada Dink'i suçlu ilan etmiştir. Dolayısıyla kamuoyunun tüm taraflarının bu olayın meydana gelmesindeki katkısı kadar yargının da katkısının olduğu tespitinde bulunmak zorundayız. Toplumumuzda milliyetçilik, ataerkillik, dini konular gibi hassas konularda bile demokrasiye ve demokrasinin gereği olan çok sesliliğe ve ifade özgürlüğüne tahammül etmemiz ve sahip çıkmamız gerekmektedir. Bu noktada sadece yargıya değil toplumun her kesimine görevler düşmektedir.

AIHM kararları bağlamında ve yukarıda belirtilen değerlendirmeler ışığında, ulusal mahkemelerin başvuruda bulunanlara yönelen şiddete çağrı teşkil edecek nitelikteki nefret söylemlerinin ve oluşan sanal linçle ilgili olarak ifade özgürlüğünün sınırları aşarak özel hayatlarına saygı hakkının ihlal edildiği hususunun yeterince değerlendirilemediği görülmektedir. Bu bağlamda ulusal mahkemelerin AIHM'nin konuyu ele alış biçimini, benzer davalarda yer verdiği genel ilkeleri ve AIHM kararlarını da göz önüne alarak kendisine gelen başvuruları bu kriterler çerçevesinde incelemesi gerekmektedir.

Genel olarak bir değerlendirme yaptığımızda ise linç eylemlerinin ve nefret söylemlerinin yukarıda bahsettiğimiz hususlar bağlamında müstakil bir suç olarak TCK'da tanımlanması ve yaptırımının caydırıcı olması gerekmektedir.

SONUÇ

Nefret söylemi motive veya provoke edici yönü nedeniyle şiddet ortamlarının oluşmasına neden olmaktadır. Bu yönüyle nefret söyleminin en önemli fonksiyonu şiddetin altyapısını oluşturmastır. Bu anlamda nefret söylemi, suça ilişkin yönüyle ifadelerde yer alan sözcükler ve cümleler bir nevi taş veya mermi şekline dönüşebilmektedir. Önyargı ile dillendirilen bu tip söylemler sosyal yapı içerisinde hızlı ve yönlendirmeye açık bir biçimde yayılarak nefret suçlarının oluşmasına ve gelişmesine ortam hazırlayabilir. Bu nefret suçlarından birisi de şüphesiz linç eylemleridir.

Linç olaylarının nasıl geliştiğine baktığımızda nefret söylemlerinin, hızlı ve yönlendirmeye açık bir şekilde yayılarak nefret suçlarının oluşmasına neden olduğunu görmekteyiz. Linç eylemini gerçekleştiren kitle içerisindeki kişiler bu söylemlerin adeta büyüsel etkisinde kalmış gibi bilinçsiz bir şekilde hareket ederler. Nefret söyleminin yönlendirmesi ile hareket eden bu kitlenin şiddeti ve öfkesi korkunç bir hal alabilir. Bu sloganların etkisiyle kitleler saldırganlaşırlar ve önlerine çıkan her türlü şeyi ezip geçecek bir etki oluşturabilirler. Ve böylece nefretin ve şiddetin yöneldiği kişi veya grup linç kitlesinin hedefi olur.

Birinci bölümde aktardığımız üzere, linç geçmişten günümüze varlığını sürdürmeyi başarmış bir olgudur. Linç olgusu modern çağ olarak isimlendirdiğimiz bu yüzyılda bile, hukuka aykırı şekilde, utanç verici bir yöntem olarak varlığını sürdürmektedir. Linç eylemleri belki de en hızlı, kolay ve yok edici eylemler olarak görülebilir. Üstüne üstlük linç eylemlerinin son yüzyılda ekonomik ve teknik imkânların gelişmesi ile sosyal medya üzerinden daha etkin bir şekilde çoğaldığı ve yaygınlaştığı söylenebilir. Dolayısıyla günümüzde linç eylemlerini hem fiziksel linç eylemleri hem de sanal linç eylemleri olarak sınıflandırabilmekteyiz.

Çalışmamız kapsamında nefret temelli linç eylemlerini, nefret temelli fiziksel linç eylemleri ve nefret temelli sanal linç eylemleri olarak ele aldık. Yöntem kısmında da belirttiğimiz gibi araştırmamızdaki örnekler seçilirken “tipik durum örnekleme” yönteminin yaklaşımı doğrultusunda mahkemelerin benzer suç tipi ile ilgili benzer kararları vereceği ve bu anlamda “tipik durum”ların varlığı kabul edilerek ve binlerce benzer dava içerisinde evreni temsil niteliği olan ve temel özellikleri ile evrenden ayrılmayan örnek kararlar seçilmiştir.

Nefret temelli sanal linç eylemleri kapsamında incelediğimiz AİHM kararlarını değerlendirdiğimizde; Mahkeme'nin yapılan başvuruları kendi içerisinde değerlendirerek genel ilkelerini her başvuruya uygulayarak sözleşme kapsamında korunan haklardan hangisi ihlal edilmiş ise bunun tespitini yaptığını görürüz.

AİHM kararları ile ulusal mahkeme kararlarını karşılaştırdığımızda, ulusal mahkemelerin başvuruda bulunanlara yönelik oluşan sanal linçle ilgili olarak, şiddete çağrı teşkil edecek nitelikteki nefret söylemleri ile ifade özgürlüğünün arasındaki dengenin sağlanmasında yetersiz kaldıklarını görmekteyiz. Bunun neticesinde ise ifade özgürlüğünün sınırları aşarak başvuruların özel hayatlarına saygı hakkının ihlal edildiği hususunun ulusal mahkemelerce yeterince değerlendirilemediği görülmektedir. Bu bağlamda ulusal mahkemelerin AİHM'nin konuyu ele alış biçimini, benzer davalarda yer verdiği genel ilkeleri ve AİHM kararlarını da göz önüne alarak kendisine gelen başvuruları bu kriterler çerçevesinde incelemesi gerekmektedir.

Nefret temelli sanal linç eylemleri ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken diğer bir husus ise Türk Hukuk Sisteminde nefret söyleminin yasaklandığı müstakil bir düzenlemenin mevcut olmamasıdır. Mevcut bazı düzenlemeler nefret söylemi bağlamında değerlendirilmesine rağmen nefret söylemi ile etkin bir mücadele kapsamında taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeler de dikkate alınarak nefret söyleminin TCK'da müstakil bir suç olarak düzenlenmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda yapılacak düzenlemede doktrin ve karşılaştırmalı hukuk bağlamında linç suçunun özellikleri ve unsurları olan “bir kitlenin bir kişi veya gruba karşı”, “herhangi bir şiddet eylemini planlı veya plansız olarak gerçekleştirmesi”, “kamu adına hukuksuz şiddet kullanılması” ve “yargısız ceza verilmenin amaçlanması” hususlarına yer verilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Ayrıca doktrinde tartışmalı bir husus olan ve karşılaştırmalı hukukta farklılıklar arz eden diğer bir husus ise linç suçunun unsurlarından olan kitlenin tanımı ve kaç kişiden oluşacağı ile ilgilidir. Kitlenin karşılaştırmalı hukukta en az iki kişiden oluşması gerektiği kanaati var olmakla birlikte örgütlü suç kapsamında en az üç kişiden ve son olarak en az on iki kişiden oluşması gerektiğiyle ilgili düzenlemeler de mevcuttur.

Uygulamada yaşanan bir diğer sorun ise linç suçunun müstakil bir suç olarak düzenlenmemiş olmasının neden olduğu ceza adaleti ile ilgilidir. Bilindiği üzere ceza adaleti, işlenen suçla orantılı uygun bir cezanın verilmesi ve böylece suçla orantılı bir

yaptırımın uygulanması olarak tanımlanabilir. İncelediğimiz iki örnek linç olayını ceza adaleti açısından değerlendirdiğimizde uygulamada “bir kişiyi bir kişinin döverek yaralaması veya öldürmesi ile on kişinin beraberce aynı fiilleri yapması durumunda” yargılama dışında bir farklılık olmamaktadır. Ancak bu durum “ceza doktrini” ve “suç teorisi” bakış açısıyla değerlendirildiğinde doğru bir yaklaşım değildir. Dolayısıyla bahse konu iki linç olayı ile ilgili olarak eylemi gerçekleştiren şahısların yaptığı eylem ile yaptırım olarak verilen cezanın yetersiz olduğunu değerlendirmek mümkündür. Bu nedenle linç eyleminin ceza kanununda suç olarak tanınması ve yaptırımının ise bu suçun işlenmemesi sağlayacak oranda caydırıcı olması gerekmektedir.

Linç suçunun müstakil olarak düzenlenmesinde ve verilecek cezanın caydırıcı olmasında aslında korunan iki yarar olduğundan bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki kişinin vücut dokunulmazlığı ve yaşama hakkıdır ikincisi ise kamu düzenidir. Kişinin vücut dokunulmazlığı ve yaşam hakkı evrensel haklar ve değerler arasındadır ve linç suçu ve yaptırımı da temel olarak bu hakların korunması ile ilgilidir. Bununla birlikte linç suçunun koruduğu diğer yarar olan kamu düzeni üzerinde durmakta yarar vardır. Çünkü linç, toplumun kamu düzenini hiçe sayarak cezayı kendisinin vermek istemesi ve lincin toplum içerisinde bir denetim mekanizması olarak görülmesi durumudur. Bu ise kamu düzeninin ve hukukun ayaklar altına alınması durumudur. Kamu düzenini sağlamaktan sorumlu devletin bu duruma kesinlikle izin vermemesi gerekmektedir. Bu durumun oluşturacağı en büyük sorunlardan biri ise devletin hukuku ile toplumun hukukunun tartışılmasıdır ki bunun sonucunda toplumda linç eylemleri gibi hukuk dışı eylemlerin yaygınlaşması söz konusu olabilir. Bu nedenle linç eylemi ceza kanunda müstakil bir suç olarak düzenlenmesinin yanında cezanın yaptırımı orantılı bir şekilde caydırıcı olmalıdır.

KAYNAKÇA

- 21 Nisan 2019 Çubuk Linç Girişimi CHP Araştırma Komisyonu Raporu,
<https://chp.azureedge.net/pdf/CHP-CubukRaporu-Baski.pdf> adresinden
10.04.2020 tarihinde edinilmiştir.
- 5237 sayılı Türk Ceza Kanunun,
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> adresinden
29.02.2020 tarihinde edinilmiştir.
- 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluşu ve Yayın Hizmetleri Kanununu,
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6112.pdf> adresinden
29.02.2020 tarihinde edinilmiştir.
- ABD Medeni Haklar Kanunu, Nefret Suçları Bölümü,
<http://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/2498> adresinden 27.02.2020
tarihinde edinilmiştir.
- Aberth, J. (2005). *The Black Death: The Great Mortality Of 1348-1350: A Brief History With Documents*. New York.
- Acer, Y. Kaya İ. (2014). *Uluslararası Hukuk. Temel Ders Kitabı*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Aksöz, C. (2019). *Sosyal Medyada Narsisizm ve Linç Kültürü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı Radyo, Televizyon ve Sinema Yüksek Lisans Programı. İstanbul.
- Alğan, T., Şensever C. ve Levent F. (2010). *Ulusal Basında Nefret Suçları: 10 Yıl 10 Örnek*, İstanbul: Sosyal Değişim Derneği.
- Aloğlu, E. (2018). *Sosyolojik Perspektiften Linç ve Toplumsal Şiddet Sarmalı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Uygulamalı Sosyoloji Bilim Dalı.
- Arı, O. (2019), *Yazılı Basında Suriyeli Sığınmacılara Dönük Linç Eylemlerinin Haberleştirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Ana Bilim Dalı İletişim Yönetimi Bilim Dalı.
- Ataman H. ve Cengiz O. K. (2009), *Türkiye’de Nefret Suçları*, Ankara: İnsan Hakları Gündemi Derneği.
- Ataman, H. (2012) *Nefret Suçlarını Farklı Yaklaşımlar Çerçevesinden Ele Almak:*

- Etik, Sosyo-Politik ve Bir İnsan Hakları Problemi Olarak Nefret Suçları*, İnceoğlu Y. (Ed.), *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (ss.47-80).
- Ataman, H. (2012). Nefret Suçlarını Farklı Yaklaşımlar Çerçevesinden Ele Almak: Etik, Sosyo-Politik ve Bir İnsan Hakları Problemi Olarak Nefret Suçları, *Nefret Söylemi ve Nefret Suçları*, Y. İnceoğlu. Ed. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Aygül, E. (2010). Facebook'ta Nefret Söyleminin Üretilmesi ve Dolaşıma Sokulması. T. Çomu (Ed.). *Yeni Medyada Nefret Söylemi*. İstanbul: Kalkedon Yayınları. (ss. 95-140).
- Aytaç, A.M. (2009). *Kitle ve siyaset: kalabalıkların yönetimi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Baki, B. (2013). *Türkiye'de Linç, 1991-2011 Dönemindeki Linç Eylemlerinin Analizi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Berg, M. ve S. Wendt. (2011). *Globalizing Lynching History: Vigilantism and Extralegal Punishment from an International Perspective*. New York: Palgrave Macmillan.
- Binark, M. ve ÇOMU, T. (2012), *Sosyal Medyanın Nefret Söylemi İçin Kullanılması İfade Özgürlüğü Değildir!*, <https://yenimedya.wordpress.com/2012/01/20/sosyal-medyaninnefret-soylemi-icin-kullanilmasi-ifade-ozgurlugu-degildir/> adresinden 21.02.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Boeckmann R.J. ve Petrosino C. T. (2002). *Understanding the harm of hate crime*. Journal of Social Issues.
- Bora, T. (2008). *Türkiye'nin Linç Rejimi*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Britannica. <https://www.britannica.com/search?query=lynch+mean> adresinden 11.02.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Bulut, İlhan. (2014). *Nefret Suçları*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Cohen-Almagor, Raphael, (2011). *Fighting Hate and Bigotry on the Internet*. Policy and Internet, 3.(3), 1-2.
- Çakar, B. (2015). Avrupa ve ABD'de Artan Salgın: Nefret Suçu. *The Global A Journal of Policy and Strategy*, Volume: 1, Issue: 2. 91-113.
- Çelikdemir, A. (2013). *Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Nefret Söylemi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Ankara

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı.
- Çınar, M. (2013). Habercilik ve Nefret Söylemi, M. Çınar (Ed.). *Medya Ve Nefret Söylemi; Kavramlar-Mecralar-Tartışmalar*. İstanbul: Hrant Dink Vakıf Yayınları. (ss. 137-152).
- Değirmencioglu, S., (2006), *Şiddet Batağı: Linç Girişimleri ve Türkiye*.
<http://bianet.org/bianet/bianet/85571-siddet-batagi-linc-girisimleri-ve-turkiye>
adresinden 16.02.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Demibaş, T. (2017). Nefret Söylemi ve Nefret Suçları, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*.
- Dink v. Türkiye Davası (Başvuru No. (2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09), Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, 2010,
<http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-126590> adresinden 02.03.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Dollot, L., (1991). *Kitle Kültürü ve Bireysel Kültür* (Çev. Ö. Nudralı) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Düzgün, Ü. A. (2019) “*Suç Faili Olarak Kitle: Hukuki Yaklaşımlar ve Tanımlar*”
https://www.academia.edu/38108812/IX._SU%C3%87_FA%C4%B0L%C4%B0_OLARAK_K%C4%B0TLE_HUKUK%C4%B0_YAKLA%C5%9EIMLAR_VE_TANIMLAR adresinden 14.05.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Dworkin, R. (1978). Taking Rights Seriously. Boston: Harvard University Press.
ECRI 7 No’lu Genel Politika Tavsiyesi,
http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n7/ecri03-8%20recommendation%20nr%207.pdf, adresinden 01.03.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Emmett Till Antilynching Act (Emmett Till Antilinç Kanunu),
<https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/35/text> adresinden 27.02.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Eral, S., (1995), *Çaldıran’dan Çorum’a Anadolu’da Alevi Katliamları*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Fiske, S.T. (2002). What we know About Bias Intergroup Conflict The Problem Of The Century. *Current Directions Psychological Science*. Vol. 11 (4). pp.123-128.
- Freud, S. (2006). *Kitle Psikolojisi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Gailus, M. (1990). *Strasse und Brot: Sozialer Protest in den deutschen Staaten unter*

- besonderer Berücksichtigung Preussens. 1847- 1849. Göttingen: Vandenhoeck& Ruprecht.*
- Gaunt, J., D. Chen, D. Meir N. M. ve Bartal I. (2010) *Anti-Jewish Violence: Rethinking the Pogrom in East European History*. Indiana.
- Gemalmaz, M. S. (2011). *Uluslarüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri*, Cilt I, Bölgesel Sistemler, İstanbul: Legal Yayınevi.
- "Gerilla annesini oynamak istiyorum",
<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/oyuncu-fusun-demirel-her-seye-ragmen-inadina-kahkaha-497213>, ET.:23.02.2020.
- Gibson, R. A. (1979). "*The Negro Holocaust: Lynching and Race Riots in the United States, 1880-1950*".
<https://teachersinstitute.yale.edu/curriculum/units/files/79.02.04.pdf>
adresinden 16.02.2020 saat 12.15 tarihinde edinilmiştir.
- Göktaş, K. (2009) *Hrant Dink Cinayeti – Medya yargı Devlet*, İstanbul: Güncel Yayınları.
- Gölbaşı, H., (2008), *Modernleşmeyi Engelleyen Arkaik Bir Çatışma Sorunu: Alevi Sünni Çatışmasının Arka Planı*, C.Ü.İİB Dergisi, Cilt 9, Sayı:1
- Gözübüyük, A. Ş. ve Gölcüklü F. (2019). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gül C. ve Çakan S. (2018). AİHM Kararları Işığında Nefret, Şiddet ve Müstehcen İçerikli Söylemler Bakımından İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılması", *ERÜHFD, C. XIII, S. 1*.
- Gül İ. I. ve Karan U. (2011). *Ayrımcılık Yasağı Eğitim Rehberi*, Gökçeçiçek A. ve Yeşiladalı B. (Ed.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gürsel, F. (2014) *Türkiye’de Sosyal Bir Olgu Olarak Linçin Medyadaki Temsili Üzerine Eleştirel Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Uygulamalı Sosyoloji Bilim Dalı.
- Güven, D., (2005), *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- The Protection From Lynching Act (Hindistan Linçten Korunma Kanunu 2017)
<https://www.legal-tools.org/doc/f0b548/pdf/> adresinden 27.02.2020 tarihinde edinilmiştir.
- İnceoğlu Y. ve Sözeri C. (2012). Nefret Suçlarında Medyanın Sorumluluğu: “Ya sev

- ya terk et ya da. *Nefret Söylemi ve Nefret Suçları*. Y. İncoğlu (Ed.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İncoğlu, Y. (2013). Tartışmalı Bir Kavram: Nefret Söylemi, M. Çınar (Ed.), *Medya ve Nefret Söylemi, Kavramlar Mecralar Tartışmalar*, (ss.75-92). İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Public Order Act 1986 (İngiltere 1986 tarihli Kamu Düzeni Yasası)
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64/contents> adresinden 27.02.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Jacobs J. B. & Potter K. (1998). *Hate Crimes: Criminal Law and Identity Politics*. New York: Oxford University Press.
- Kaboğlu ve Oran / Türkiye Davası (Başvuru No. 1759/08, 50766/10 ve 50782/10), Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, 2020,
[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:\[%22001-200980%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22itemid%22:[%22001-200980%22]}) adresinden 02.03.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Karadeniz, S. (201), *Nefret Söylemi Kapsamında Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik Suçu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuk Anabilim Dalı Hukuk Yüksek Lisans Programı.
- Kocar, Y. (2007). *İsnat Yeteneği, İsnat Yeteneğini Kaldıran ve Azaltan Nedenler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim dalı, Ceza ve Ceza Usul Hukuku.
- Koch, G. E. (2003). *Hate Violence and Victimization: The Experience and Perceived Impact on Gay Men*. Doktora Tezi. California School of Professional Psychology, Alliant International University.
- Kuzey İrlanda Ceza Adalet Düzenlemesi 2008 (Criminal Justice Northern Ireland Order 2008),
<http://www.legislation.gov.uk/nisi/2008/1216/contents> adresinden 27.02.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Küzeci, E. (2007). AİHS'nin 10. Maddesi Işığında Nefret İçerikli ve Irkçı Nitelikli Düşünce Açıklamaları, *TBB Dergisi Sayı 71*.
- Le Bon, G., (2005), *Kitleler Psikolojisi*, İstanbul: Hayat Yayınları.
- Leets, L. (2002). Experiencing Hate Speech: Perceptions and Responses to Anti-Semitism and Anti-Gay Speech. *Journal of Social Issues* 58(2). 341-361.

- “Linç girişimine uğrayan modacı Barbaros Şansal tutuklandı”,
<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/linc-girisimine-ugrayan-modaci-barbaros-sansal-tutuklandi-654347>, ET. :23.02.2020.Linç,
<https://en.wikipedia.org/wiki/Lynching> adresinden 29.02.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Livy (Titus Livius),(1971).*The early history of rome*. (Haz. Selincourt ve Ogilvie). Londra.
- Marshall, C. & Rossman, G. B. (2014). *Designing Qualitative Research*. New York: Sage.
- McClelland, J.S., (1989) .*The Crowd and the Mob: From Plato to Canetti*. London: Unwin Hyman.
- Mcgonagle, T. (2001). *Wrestling (Racial) Equality from Tolerance of Hate Speech*. Dublin University. University Law Journal 21.
- Mercan, N. K. (2015). *Nefret Suçları*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- Mobbing and Rioting 1984,
<https://www.scotlawcom.gov.uk/files/4613/1419/9819/cm60.pdf> adresinden 27.02.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Moles, A. (1983). *Kültürün Toplumsal Dinamiği* (Çev. N. Bilgin). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Morris, C. G. (2002). *Psikolojiyi Anlamak* (Çev. H. B. Ayvaşık ve M. Sayıl) Ankara.
- Mutlu, E. (1998). İletişim Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Oran, B.(2004). Azınlık Hakları ve Kültürel Haklar Raporu’nun Bütün Öyküsü. *Birikim*.no.188. 17-25.
- Osce ve Odihhr (2005) Combating Hate Crimes in the OSCE Region, An Overview of Statistics, Legislation and National Initiatives, Warsaw.
- Osce/Odihhr, (2005). *Combating Hate Crimes in the OSCE Region - An Overview of Statistics, Legislation and National Initiatives*.
- Önder, A. (1989). Ceza Hukuku Genel Hükümler. 3. Cilt. İstanbul: Beta.
- Örsal A. T. (2019). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Uygulamasında Nefret Söylemi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı.
- Övet, T. (2016). Terörizm, İslamofobi ve Nefret Suçu İlişkisi, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Mayıs 2016, 5(1). ss.109-140.
- Özen, M ve Hafızoğulları, Z. (2016), *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler Kişilere*

- Karşı Suçlar*, 5. Baskı. Ankara: Us-A Yayıncılık.
- Özgür, A. (2007), *Türkiye’de linç olgusu: farklı gurupların linç ve toplumsal şiddet konusundaki düşünceleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara. Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özulu, S. (2015) Nefret Dili ve Siyaset, M. Akpınar (Edi.), *Nefret Söylemi ve Siyaset*. (ss. 17–89). İstanbul: Ufuk Yayınları.
- Paker, M. (2007). *Linçin psiko-politiği: Nedir, Niçin, Nasıl?* Psiko-Politik Yüzleşmeler İçinde. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Paker, M., (2006), *Linçin psiko-politiği: Nedir, niçin, nasıl?, Milliyetçiliğin Takım ve Takıntıları içinde*. İstanbul: BirikimYayınları.
- Pankowski, R. (2007). *How to Understand And Confront Hate Speech*.
http://www.unitedagainstracism.org/pdfs/HateSpeechLeaflet_GB.pdf,
adresinde 19.02.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative Research*. New York: John Wiley & Sons, Ltd.
- Pembe H. ve KaosGL (2014). *Medyada LGBTİ' lere Yönelik Nefret Söylemi*, Ankara: Ostim Yayınları.
- Pfeifer, M. J. (2006). *Rough Justice: Lynching and American Society 1874-1947*. Chicago.
- Philo of Alexandria, Philo’s Flaccus. The First Pogrom.(2003) (Haz. Pieter W. van der Horst.) Leiden-Boston.
- Procopius,(2010).*The secret history: With related texts*. (Çev. Anthony Kaldellis). Indiana: Hackett.
- Püsküllüoğlu,A., (2017). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Ross, J., (1983).*At The Bar of Judge Lynch: Lynching and Lynch Mobs in America*. Lubbock.
- Ruhi, M.E., (2009), *Afrika ve Güney Amerika Cumhuriyeti’nde Irk Ayrımcılığı Politikaları*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Shay, F. (2010). *Judge Lynch, His First Hundred Years*. New York.
- Sınar, H. (2013). Türk Hukukunda Nefret Suçlarına İlişkin Yasal Düzenleme Çalışmaları, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Sayı Prof. Dr. Nur Centel’e Armağan*, C.19, S.2. ss.1271-1300.
- Sizer, L. C. (1998). *Lynching: A Practice with History, Lyde Cullen Size”*. *Reviews in American History*, cilt. 26. no. 4. s.681-686.

- Spierenburg, P. (2008). *Cinayetin Tarihi: Ortaçağ'dan Günümüze Avrupa'da Bireysel Şiddet*. (Çev. Yiğit Yavuz). İstanbul.
- Şensever L. (2012). Uluslararası Hukukta Nefret Suçları, *Güncel Hukuk Dergisi*, Y:3, S:9. ss.26-28.
- Tacitus, C. (2005). *The Annals of Imperial Rome*. (Çev. A.J. Church ve W.C. Brodribb). Kansas.
- TBMM, Uluslararası Temel İnsan Hakları Belgeleri, BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/95-109.pdf> adresinden 01.03.2020 tarihinde edinilmiştir.
- TBMM, Uluslararası Temel İnsan Hakları Belgeleri, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/Medeni_Siyasi_Haklari_Ul_Soz.pdf adresinden 01.03.2020 tarihinde edinilmiştir.
- TDK, <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 14.02.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Toward an International History of Lynching*. (2010). http://www.uni-eidelberg.de/md/hca/forschung/hca_konferenzprogramm.pdf adresinden 16.02.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Türay, A. (2016). *Nefret Söylemi Bağlamında Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik Suçu*, Ankara.
- Ünal, Ş. (2005). *Uluslararası Hukuk*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Weber, A. (2009). *Nefret Söylemi El Kitabı*. (M. Çulhaoğlu Çev.). Avrupa Konseyi Yayınları.
- Yargıtay 8. Ceza Dairesi, E. 2013/12126, K. 2013/20425. <http://www.karara.com/forum/viewtpic.php?f=46&t=17289> adresinden 29.02.2020 tarihinde edinilmiştir.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz E. F. (2008). *Avrupa'da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı*. Ankara: USAK.
- Yılmaz, Z. (2012). *Hukuki Açından Toplumsal Şiddet Olarak Türkiye'de Linç*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisans Programı, İnsan Hakları Hukuku.

Yusifli, S. (2015). *Düşünceyi İfade Özgürlüğü ve Nefret Söylemi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı.

Zainal, Z., (2007). Case Study as a Research Method *Jurnal Kemanusiaan* Vol.9 1-6.

Zangrando, R. L., *The NAACP crusade against lynching, 1909-1950*. (Philadelphia: Temple University Press, 1980)'den aktaran R. M. Perloff, (2000) “*The Press And Lynchings Of African Americans*”. *Journal of Black Studies*. C. 30.

Zileli, G. (2015). *Özgürlük ve Şiddet*,

<http://meseledergisi.com/2015/10/ozgurluk-ve-siddet-gun-zileli/> adresinden

18.02.2020 tarihinde edinilmiştir.

